

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ**

**Pracoviště oboru Orální historie- soudobé dějiny**  
(navazující magisterský program Orální historie)

Bc. Marie Hykešová

**Obraz třídního nepřítele  
v první polovině 50. let 20. století**

Diplomová práce

**Vedoucí práce: PhDr. Pavel Mücke, Ph.D.**

Praha 2014

**Prohlášení:**

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně za použití pouze té literatury a pramenů uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Dávám svolení k tomu, aby moje práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně Univerzity Karlovy a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a byla využívána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

Prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. června 2014

Bc. Marie Hykešová

### **Poděkování:**

Děkuji vedoucímu mé práce panu PhDr. Pavlovi Múckemu, Ph.D. za jeho spolupráci, trpělivost, vstřícnost a cenné rady, které mi při psaní této práce poskytl.

## **OBSAH**

<b>ABSTRAKT</b>	str. 6
<b>ÚVOD</b>	str. 8
<b><u>TEORETICKÁ ČÁST</u></b>	
MEZINÁRODNÍ SITUACE PO SKONČENÍ 2. SVĚTOVÉ VÁLKY DO POLOVINY 50. LET 20. STOLETÍ	str. 12
<i>Studená válka</i>	str. 12
<i>Vztahy Východu a Západu po 2. světové válce</i>	str. 13
<i>Průběh studené války v Evropě</i>	str. 18
<i>Studená válka v Asii</i>	str. 25
<i>Koncepce studené války</i>	str. 28
ČESKOSLOVENSKO PO SKONČENÍ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY DO POLOVINY 50. LET 20. STOLETÍ	str. 42
<i>Politická situace v Československu</i>	str. 42
<i>Československá kultura</i>	str. 58
KOMUNISTICKÁ IDEOLOGIE A TŘÍDNÍ SPOLEČNOST	str. 63
<b><u>METODOLOGICKÁ ČÁST</u></b>	
<i>Historické okolnosti</i>	str. 74
<i>Dobový tisk a poezie</i>	str. 75
<i>Internetové zdroje</i>	str. 76
<i>Orální historie</i>	str. 76
<b><u>EMPIRICKÁ ČÁST</u></b>	
TŘÍDNÍ NEPŘÍTELA TŘÍDNÍ BOJ PREZENTOVANÝ V TISKU	str. 79
<i>Tiskoviny v Československu</i>	str. 79
<i>Propaganda, třídní boj a třídní nepřítel v tisku</i>	str. 85
<i>Obraz kapitalistického světa</i>	str. 87
<i>Třídní nepřítel v socialistickém táboře</i>	str. 107
SOCIALISTICKÁ KULTURA	str. 120
<i>Úkoly umění a kultury v socialismu</i>	str. 120
<i>Třídní nepřítel a třídní boj v poezii</i>	str. 124
VZPOMÍNKY NARÁTORŮ NA 50. LÉTA 20. STOLETÍ	str. 149
<i>50. léta očima pamětníků</i>	str. 149
<b><u>ZÁVĚR</u></b>	<b>str. 163</b>
<i>Obraz třídního nepřítele v tisku</i>	str. 163
<i>Podoba třídního nepřítele v poezii</i>	str. 165
<i>Vzpomínky pamětníků</i>	str. 167
<i>Vliv propagandy na životy prostých lidí</i>	str. 168
POUŽITÉ ZDROJE	str. 174
<i>Prameny</i>	str. 174
<i>Literatura</i>	str. 174
<i>Internetové zdroje</i>	str. 176
<b><u>PŘÍLOHY</u></b>	str. 177

*Příloha č. 1: Seznam narátorů*  
*Příloha č. 2: Obrázky*

*str. 177*  
*str. 179*

## **ABSTRAKT**

Cílem práce je ukázat podobu třídního boje a třídního nepřítel v Československu v první polovině 50. let 20. století, a to zejména během období stalinismu, prezentovaného prostřednictvím tisku a poezie. Obraz třídního boje i nepřátel tedy vychází z četby novinových článků a četby poezie ve sledovaném období.

Zvolené období je charakterizováno bipolárním rozdělení světa na dva tábory: socialistický a kapitalistický, které vyznávaly jiné ideologie, jež byly vzájemně neslučitelné. Toto rozdělení vzniklo v důsledku studené války a oba tábory spolu soutěžily o konečné vítězství svého zřízení. Socialistický tábor líčil konkurenční kapitalistický blok velmi nepříznivě a vědomě šířil strach z nepřátel buď z kapitalistického tábora pocházejících či s ním alespoň spolupracujících.

Práce tedy ukazuje, jak byli nepřátelé socialismu a dělnické třídy líčeni, co jim bylo přisuzováno a připisováno, přičemž často k tomuto líčení sloužil kontrast mezi oběma zmiňovanými tábory. Socialistický tábor představoval sféru dobra a pokroku, zatímco kapitalistický tábor území zla a úpadku.

Pro dokreslení atmosféry jsou v práci využity vzpomínky narátorů ze sledovaného období. Vybraní jedinci vzpomínají na svůj život v socialismu a v pohnutých padesátých letech, přičemž nám odhalují i to, jak byl tehdejší režim ve své propagandě úspěšný.

### **Klíčová slova**

Komunismus, socialismus, kapitalismus, studená válka, třídní boj, Sovětský svaz, Spojené státy americké, imperialisté, vykořisťování, pracující

## **ABSTRACT**

The main aim of my diploma work is to show the representation of the class fighting and the class enemy presented to inhabitants of the Czech Republic in the first half of 1950's, particularly during the period of Stalinism. This reflection of the class fighting and the class enemy is a consequence of reading newspaper and poetry published in the defined period.

This period is characterized by bipolar dividing of the world in two blocs: socialist and capitalist that declared different contradictory ideologies. This dividing resulted from the Cold War and both blocs were mutually competing for the final victory of one regime. Socialist bloc described rivalrous capitalist bloc in an unsightly manner and it was knowingly spreading fear of its enemies either coming from the capitalist bloc or at least co-operating with it.

So my work demonstrates describing the enemies of socialism and working class and also features that were attributed and ascribed to them. The contrast between these two blocs were often used for this description. The socialist bloc was the sphere of welfare and progress while the capitalist bloc was the sphere of evil and decay.

There are also narrator's memories of the 1950's to sketch in the atmosphere of the defined period. Selected narrators recall their lives in socialism and reveal how the regime of that time succeeded in its agitprop.

### **Key words:**

Communism, socialism, capitalism, Cold War, class fighting, Soviet Union, the United States of America, imperialists, using, workers

## ÚVOD

Práce má představit obraz třídního nepřítele, jak byl prezentován komunistickým režimem obyvatelům Československa v 1. polovině 50. let 20. století, tj. v období tuhého stalinismu. Kdo však byl oním třídním nepřítelem a jak se jím mohl člověk stát? Bylo třeba se takového nepřítele obávat nebo byl neškodný? Třídní nepřítel měl mnoho podob, od lidských až po zvířecí, dokonce i hmyz mohl být využit jako nepřítel a to v podobě brouka mandelinky bramborové, též přezdíváné americké. Při hledání obrazu třídního nepřítele je potřeba vycházet z mezinárodního kontextu, ovšem nelze začít rovnou padesátými lety, je nutné přejít ke konci druhé světové války, neboť po jejím skončení nastala doba tzv. studené války mezi dvěma stranami bipolárního světa. Ten se skládal z kapitalistické zóny vedené Spojenými státy americkými a ze socialistické zóny vedené Sovětským svazem. Oba tábory chovaly ve sledovaném období vzájemné obavy z rivala a jejich fungování a hlavně ideologie byly velmi odlišné, dalo by říci, že naprosto protikladné. Západní tábor byl kapitalistický, s demokratickým uspořádáním, zatímco východní blok byl socialistický a nedemokratický, neboť po druhé světové válce utvořil Sovětský svaz kolem sebe systém satelitních států, které byly v jeho područí. Tyto státy byly závislé na sovětském vedení a v podstatě loutkové, neboť nemohly samostatně rozhodovat o svém fungování. Život v nich se řídil dle marxismu-leninismu a jeho ideologie o třídní společnosti, kde na vrcholu stál dělník, který měl díky revoluci a třídnímu boji proti všem škůdcům tohoto zřízení budovat socialismus až do jeho konečné fáze komunismu, kdy bude společnost již beztřídní a nebude potřeba peněz. Třídním nepřítelem byl tudíž každý, kdo s tímto scénářem nesouhlasil a kdo se nechtěl přizpůsobit.

Tábor třídních nepřátel by se tak dal rozdělit na domácí nepřátele, tj. buržoazii a všechny, kdo nepracovali dle komunistických ideálů, tj. např. samostatné rolníky, kteří byli nepřáteli, když odmítli vstoupit do JZD. Dalším typem třídního nepřítele byla církev, která pochopitelně byla proti diktatuře proletariátu



a vůbec proti celému uspořádání komunistického režimu. Třídní nepřítel mohl ovšem číhat i mimo hranice státu či východního bloku, a to v kapitalistickém táboře. Socialistický svět byl přesvědčen, a v tomto přesvědčení i neustále utvrzován a podporován, že kapitalistický svět chce socialistickému bloku škodit, neboť socialistický blok je lepší, výkonnější a demokratičtější. Komunistický režim potřeboval, aby lidé smýšleli stejně, proto je denně přesvědčoval o své pravdě a svém líčení světa, které bylo silně černobílé, tj. že východní blok je ten hodný, starostlivý, demokratický a bojuje o mír, zatímco blok západní je agresorem, touží rozpoutat další válku a je nedemokratický. Americké zřízení bylo dokonce několikrát přirovnáno k fašismu či nacismu. Komunistický režim tedy neustále vyvolával v lidech strach z ohrožení Západem a využíval všechny prostředky, které mohl. Jedním z prostředků byla právě kultura, ať již literatura, divadlo, film, výtvarné umění. Moje práce se zabývá využitím denního tisku a poezie pro tyto účely a předkládá obraz třídního nepřítele, jak byl lidem vykreslován prostřednictvím novin (zejména Rudého práva) a poezie.

Pro účely práce je nutné podrobně vykreslit poválečnou situaci ve světě i Československu, neboť představa třídního nepřítele vycházela z mezinárodní i domácí politické situace. Témata poezie i novinové články pochopitelně reflektovaly mezinárodní i domácí dění a ostře napadaly západní svět. Velmi často se objevuje např. téma boje za mír a podezírání kapitalistického světa ze snahy rozpoutat další válku. Rovněž domácí situace je pro pochopení pojmu třídního nepřítele důležitá, neboť poezie i tisk měly výchovně působit na obyvatele státu, aby si osvojili nové, tj. socialistické myšlení. Propaganda např. ostře mířila proti samostatným zemědělcům a poezie často vykresluje protiklad družstva, které prosperuje, a samostatného rolníka, který je udřený a jehož výnos není velký. Častým nositelem pokroku jsou traktory a traktoristé, dokonce i traktoristky, naopak rolníci a faráři bývají symbolem zpátečnictví, které je nutné překonat.

Součástí práce je kapitola o komunistické ideologii a propagandě. Ideologie vycházela k marxismu- leninismu a pojetí třídní společnosti. Dle Marxových

myšlenek měla dělnická třída svrhnout, a to i za pomoci násilí, kapitalistický řád a nastolit řád nový, pokrokový a beztřídní, jehož prvním stupněm měl být socialismus a závěrečnou fází pak komunismus. Kapitalismus se pochopitelně bude této změně bránit, proto co nejvíce škodí socialistickému táboru. Západní, kapitalistický řád je popisován velmi negativně, někdy až vulgárně.

Empirická část práce obsahuje kapitolu věnovanou tisku, který přinášel informace o dění doma i ve světě. Tyto informace byly pochopitelně zkresleny dle potřeb režimu, tudíž vidění světa bylo černobílé a v ostrém kontrastu: dobrý Východ versus zlý a proradný Západ. Velmi často se v tisku psalo o snahách imperialistů škodit v socialistickém táboře a lidé byli vyzýváni k bdělosti a usilovné, těžké práci, která zaručí převahu socialistického tábora a znemožní kapitalistům tento tábor zničit. Spojené státy americké byly dokonce obviňovány, že do východního bloku dopravují mandelinku bramborovou, která měla zničit úrodu. Škodit zemědělcům měli i tzv. vesničtí boháči, čili zemědělci byli pravidelně a opakovaně vyzýváni k ostražitosti a rychlé práci, aby nedošlo k žádným újmám. Velmi často se v tisku objevují špióni, kteří měli být do Československa posíláni ze Západu, odkud byli též financováni. Nenávistné kampaně se vedli i proti emigrantům, noviny přinášely např. články posílané Čechoslováky žijícími v cizině, kterak si na tyto uprchlíky stěžují, že nepracují a chtějí své bývalé domoviny jen škodit.

Samostatnou kapitolu jsme věnovala rovněž poezii, kde by se témata opět dala rozdělit na několik částí. Zde se vyskytuje propaganda a vychvalování socialistického života bok po boku s vykreslením třídních nepřátel. V básních je jednak obdiv a dokonce láska k Sovětskému svazu, který je vzorem pro ostatní země východního bloku a který je i zárukou pokroku a míru ve světě. Naopak kapitalistický svět je líčen leckdy velmi nenávistně, dolary jsou označeny jako krvavé, často je útočeno na amerického prezidenta Trumana, na senátory či burziány. Socialističtí vůdci, např. Stalin či Gottwald jsou naopak oslavováni jako laskaví vůdci lidu, milovaní a uctívání. V poezii se často objevuje i obdiv

k těžké manuální práci, např. ve slévárnách či v dolech. A nejedna báseň je koncipována jako rozhovor rodiče s dětmi, kdy dospělí dětem vysvětlují nový řád a skvělý život v socialismu. Poezie často reagovala na mezinárodní situaci, básně se věnují např. korejské válce či kritizují Marshallův plán. Zajímavá je poezie, která vykresluje milostné vztahy uvědomělých dělníků, neboť žena není líčena jako pouhý milostný objekt, ale jako zdatná pracovnice: bez šperků, líčidel a parfémů, v montérkách místo večerní róby. Žena je tak rovnoprávnou mužovou spolupracovnicí při budování socialistického řádu.

Celou práci mají dokreslit vzpomínky pamětníků na 50. léta. Vzhledem k časovému odstupu od sledovaného období jsem využila sbírek Centra orální historie a prostudovala rozhovory v projektu **Průzkum české společnosti v období tzv. normalizace. Biografická vyprávění příslušníků dělnických profesí a intelligence**. Důvodem k využití těchto pramenů bylo to, že v dnešní době by se již obtížně hledali narátoři, kteří by mohli vypovídat, museli by totiž být narozeni nejpozději kolem roku 1938 až 1945, aby se k danému období mohli relevantně vyjádřit. V rozhovorech jsem sledovala vzpomínky narátorů na období 50. let, jejich názory na tehdejší stav a atmosféru i jejich vzpomínky na jejich rodiče či příbuzné. Někteří dokonce spadali do kategorie třídních nepřátel, jiní zase přiznali např. spolupráci s StB. Zajímalo mě, jak vnímali tehdejší situaci, jestli si uvědomovali nějaký tlak režimu, zda měla propaganda vliv na jejich názory a úsudek, zda s režimem souhlasili, nebo byli proti němu. Museli kvůli svému životu činit nějaké ústupky, např. v případě, že chtěli studovat? Dělali něco, co se jim vnitřně přičilo, jen proto, aby si přilepšili nebo dosáhli nějakého svého cíle? Věřili komunistické propagandě, schvalovali ji, nebo se nenechali ve svém úsudku ovlivnit? Cítili strach nebo měli pocit sociální jistoty? Otázek by bylo mnoho, jistě se nepodařilo zodpovědět všechny, přesto jsou tyto vzpomínky cenné, neboť o životě obyčejných lidí politické dějiny moc nevypráví, a proto jsou jejich zkušenosti dobrým pramenem poznání tehdejší doby.

Práci pochopitelně doplňuje i obrazová příloha.

## TEORETICKÁ ČÁST

### MEZINÁRODNÍ SITUACE PO SKONČENÍ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY DO POLOVINY 50. LET 20. STOLETÍ

#### STUDENÁ VÁLKA

Po druhé světové válce bylo rozhodujícím faktorem mezinárodních vztahů soupeření mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. Obě tyto mocnosti měly vliv na světový poměr sil, kdy vznikla dvě mocenská centra. Toto uspořádání se nazývalo „bipolární svět“, který byl rezistentní vůči změnám a přetrval až do roku 1989, kdy se východní blok rozpadl.<sup>1</sup>

Termín studená válka poprvé použil 16. dubna 1947 Rooseveltův poradce Bernard Baruch, když chtěl popsat stav, v němž se nacházely mezinárodní záležitosti v předvečer vyhlášení Trumanovy doktríny. Termínu se chopil novinář Walter Lippmann a jeho užívání se brzy rozšířilo. Pojem studená válka má popisovat nepřátelské vztahy mezi USA a SSSR, jež vznikly po roce 1945, a jeho podstatou je, že ať jsou nepřátelství či konflikty mezi supervelmocemi sebevyhrocenější, nesmí dojít k válce. Historikové však nejsou schopni stanovit datum jejího počátku. Problematické je rovněž její rozčlenění, např. Z. Brzezinski vypracoval teorii cyklů, která končí rokem 1976, kdy SSSR vpadl do Afghánistánu. Pro tuto práci jsou podstatné pouze její počáteční tři cykly. První trval od roku 1945 do roku 1947, během něhož supervelmoci soutěžily ve východní Evropě, Íránu, Turecku a Řecku. SSSR jednostranně jednal ve východní Evropě, čemuž USA čelily vyhlášením Trumanovy doktríny a Marshallova plánu. Druhé období spadá do let 1948-1952 a poněkud sebevědomější Sovětský svaz soutěží se Spojenými státy v Berlíně, Koreji, Československu a v Jugoslávii. Východní Evropa, až na Jugoslávii, se ocitla pod sovětskou nadvládou, západní Evropa

---

<sup>1</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 9

byla znovu vyzbrojena a vznikl Severoatlantický pakt. Ve třetím cyklu vystupují sebevědoměji Spojené státy, které čelí SSSR ve východním Německu, Polsku, Maďarsku a v Egyptě. Navzdory vzniku Varšavské smlouvy byla východní Evropa oslabena.<sup>2</sup> Další cyklus trval v letech 1958-1963 a během něho narostlo sebevědomí SSSR, přičemž soutěž supervelmocí nabyla globálního charakteru a soutěž probíhala např. v Berlíně, v Kongu, Ghaně, na Kubě či v Indonésii. V pátém cyklu v letech 1963- 1968 byly více aktivní USA, ovšem díky konfrontaci kolem Kuby se obě strany začaly snažit vzájemné napětí zmírnit. Soutěž SSSR a USA pokračovala i během šestého cyklu v letech 1962-1975. Během tohoto období došlo k podpisu dohody SALT a k politické dohodě z Helsink. Kdykoli se podařilo vyřešit nějaký problém mezi velmocemi, např. ukončit vietnamskou válku, objevil se nový zdroj napětí, např. v Kambodži.

## **VZTAHY VÝCHODU A ZÁPADU PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE**

Na moskevské konferenci v říjnu 1944 bylo dohodnuto, že Sovětský svaz a západní mocnosti budou vzájemně uznávat svoje sféry vlivu, což bylo respektováno, a i když po roce 1947 vzájemné vztahy prudce ochladly, nedošlo ke zpochybnění tohoto principu. Na konci 40. let se Evropa obávala další války; i vůdci obou bloků se domnívali, že se soupeř na válku připravuje, k čemuž ovšem nedošlo.<sup>3</sup>

Stalin (Obr. č. 1) měl čtyři poválečné cíle: zabezpečit svou osobní moc, zabezpečit domácí postavení komunistického režimu, zabezpečit mezinárodní postavení Sovětského svazu a s tím i marxisticko-leninské ideologie. Chtěl zajistit, že jeho samovládu neohrozí žádná vnitropolitická síla a že ani z venku nebude jeho říši hrozit nebezpečí.<sup>4</sup> V červnu roku 1945 se USA staly vlastníkem jaderné bomby, ale Stalin si byl vědom toho, že Spojené státy mají těchto zbraní

---

<sup>2</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 14-16

<sup>3</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 25

<sup>4</sup> Gaddis: Studená válka, str. 22

jen několik. Tato zbraň hromadného ničení však brzdila reakce obou táborů- východního i západního, neboť její užití by vedlo ke světové katastrofě.

Situace nejen v Evropě, ale i po celém světě byla po druhé světové válce nesmírně komplikovaná, neboť bývalé velmoci, např. Velká Británie, byly v jejím důsledku velmi oslabené. Od roku 1945 do roku 1947 se vztahy mezi Východem a Západem neustále zhoršovaly, dokonce byla od prosince 1947 přerušena jednání ministrů zahraničí čtyř mocností, která měla odpovídat za administrativu dohodnutého uspořádání světa po druhé světové válce.<sup>5</sup>

Stalin byl dvakrát pozván na návštěvu Spojených států, ovšem odmítl, neboť vzájemné napětí těchto dvou rivalů se zostřovalo. V červnu 1946 byli sovětsí jaderní experti pozváni ke zkoušce americké atomové bomby v Tichomoří, což Američané považovali za nesmírně přátelský akt, ale Sověti to brali spíš jako zastrašování a obávali se, že díky mezinárodnímu napětí by s nimi bylo špatně zacházeno.<sup>6</sup> Sovětská zahraniční politika dala přednost bezpečnostnímu pásu ve východní Evropě před spoluprací se Západem. Stalin odmítl také účast Sovětského svazu ve světových finančních institucích, tj. v Mezinárodním měnovém fondu a Světové bance pro obnovu a rozvoj, jelikož v nich USA mohly zaujmout rozhodující postavení a také proto, že SSSR lpěl na utajování informací o stavu a bohatství země.<sup>7</sup>

Truman (Obr. č. 4) doufal, že se mu díky osobnímu vztahu se Stalinem podaří vyřešit všechny neshody a až do roku 1948 odmítal vytvořit z Evropy americkou sféru vlivu, navzdory neustálému tlaku samotné Evropy. Nicméně sovětské jednání nakonec přimělo prezidenta Trumana ke změně názoru a v letech 1947- 1948 se začala praktikovat politika zadržování komunismu, tj. containment. Poprvé se tato myšlenka objevila v telegramu Trumanova zahraničního poradce George F. Kennana v únoru 1946 a značila odpor proti sovětské

---

<sup>5</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 11

<sup>6</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 39

<sup>7</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 40

ideologicky podložené rozpínivosti.<sup>8</sup> Kennanova analýza sovětského chování je známá jako „dlouhý telegram“ a její autor v něm uvedl, že díky historicky danými obavami z napadení SSSR Západem, hledají představitelé Sovětského svazu bezpečnost jen v neúprosném boji s cílem naprostého zničení nepřátelské moci, přičemž nejsou ochotni přistoupit na kompromis. Tento názor byl v USA přijat jako varování před velkými nadějemi na spolupráci se SSSR.<sup>9</sup> Dle Kennana musí Sovětský svaz jednat s vnějším světem jako s nepřítelem, neboť jen to může ospravedlnit tamější diktaturu. Změna by mohla nastat jen po dlouhé sérii sovětských nezdarů, kdy by si čelní představitelé uvědomili, že svým postojem velmi škodí své zemi. Proto bude třeba dlouho, trpělivě a neústupně zadržovat sovětskou expanzi.<sup>10</sup>

O měsíc později, tj. v březnu 1946 pronesl W. Churchill (Obr. č. 3) ve Westminsterské koleji ve Fultonu velmi ostrý a útočný projev, v němž obvinil SSSR z totalitních praktik a z toho, že se vměšuje do vnitřních záležitostí států ve střední a jihovýchodní Evropě. Zazněla i metafora o tzv. železné oponě napříč kontinentem a Churchill vyjádřil obavu ze sovětské rozpínivosti. Té měla čelit pevná spolupráce Velké Británie a Spojených států.<sup>11</sup>

Spojené státy si nepřály válku se Sovětským svazem, tudíž Kennan stanovil tři podmínky, jak se vyhnout tomuto nebezpečí. Zaprvé měla být obnovena rovnováha v Evropě a v Asii. Zadruhé měly být jasně definovány životní a druhotné zájmy Spojených států, aby USA neměly obecné celosvětové závazky. Zatřetí měla americká strategie usilovat o roztříštění komunismu.<sup>12</sup>

Vzhledem k vojenské převaze Sovětského svazu nebylo možné obnovit evropskou rovnováhu, proto se západní politici se obávali sovětské rozpínivosti. Ovšem J. V. Stalin se zase obával americké hospodářské a vojenské moci, navíc musel čelit vnitřním problémům Sovětského svazu, který měl velké hospodářské

---

<sup>8</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 26-27

<sup>9</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 33

<sup>10</sup> Gaddis: Studená válka, str. 37

<sup>11</sup> Nálevka: Horké krize studené války, str. 13

<sup>12</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 46

potíže, jelikož druhá světová válka zemi velmi zničila. Velké části země skončily v troskách a připravila ji o téměř dvacet milionů obyvatel. V ekonomické sféře se SSSR nemohl USA vůbec rovnat, velikostí vojenských sil si však byli blízko: USA měly k dispozici dvanáct milionů mužů oproti jedenácti milionům sovětských vojáků. Stalin si byl vědom toho, že Spojené státy disponují velkým hospodářským potenciálem, neboť během druhé světové války zásobovaly materiálem spojenecké jednotky včetně těch sovětských. Sovětský svaz potřeboval svoji hospodářskou moc opět obnovit, k čemuž hodlal využít Spojené státy a zdroje z Německa a střední i východní Evropy. Spojené státy s tím ostře nesouhlasily, což byl jeden z důvodů studené války.<sup>13</sup>

Stalin se cítil permanentně ohrožen, což ovlivňovalo jeho politiku, např. jeho strach z konkurence byl příčinou jeho odporu k nezávislým revolučním hnutím vedeným komunisty v Číně či Jugoslávii. Nechtěl, aby jeho dominantní postavení ve střední a východní Evropě, ale i v evropských komunistických stranách bylo zpochybněno. Stalin se velmi obával ideologické nákazy, kterou by do SSSR mohly zanést jedinci, kteří se zkontaktovali během druhé světové války se Západem. K tomu se přidala touha skrýt vlastní ekonomickou slabost, tudíž po válce byly kontakty se Západem ukončeny, to však vedlo k podezření ze strany Západu, že Sovětský svaz skrývá nějaké tajemství, čímž se začal stupňovat odpor Západu ke stalinismu. Obavy západní části světa, že se tento systém rozšíří za hranice Sovětského svazu, vyústily v antikomunistickou politiku. Stalin se naproti tomu obával Německa a toho, že Západ nebude ochoten ho před ním ochránit, proto chtěl ovládnout střední a východní Evropu, jež se měla stát nárazníkovou zónou proti tomuto nebezpečí. Již během druhé světové války se Stalin snažil pro svou zemi získat maximální strategické a hospodářské výhody.<sup>14</sup>

Dle názoru Washingtonu rozpoutal Sovětský svaz studenou válku zneužitím vlivu, který mu byl ve východní Evropě přiznán, sovětizací své okupační

---

<sup>13</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 17-18

<sup>14</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 19-20



zóny v Německu, rostoucí infiltrací svých agentů i ochromením čtyřstranných konferencí a práce OSN. Sovětský svaz ukázal západním mocnostem, že se nespokojí s tím, co již má, ale že se bude snažit rozšířit svůj vliv i na území, kam jeho vliv nesahal a že využije veškerých možností, triků i lstí, aby rozšířil svou moc. Využíval však metody, které západní část světa považovala za ohrožení sebe i svobody všech národů.<sup>15</sup>

Ovšem západní demokracie při vytyčování sfér vlivu také nehrály fěr, navíc jistě věděly, že Stalin nesnese žádnou opozici. Západní demokracie ovládaly prakticky celý svět kromě sovětské sféry a usilovně bránily Sovětskému svazu dostat se ke zdrojům, jež mu chyběly, jednalo se např. o přístup k ropě v Íránu. Rovněž americký systém vojenských základen a atomových bomb mohl Sovětský svaz chápat jako potenciální hrozbu. Ovšem SSSR si byl rozhodně po nějakou dobu jistý, že jaderný útok nehrozí, čili se mohl chovat agresivně. Navíc je nutné přiznat, že Velká Británie i USA předvedly Stalinovi své mírumilovné úmysly, když mu nechaly polovinu Evropy a po japonské kapitulaci demobilizovaly svá vojska. Roosevelt ani Churchill však nepochopili dostatečně důsledky svých ústupků, neboť politika založená na koexistenci dvou absolutně rozdílných systémů je velmi vratká.<sup>16</sup>

Stalin považoval střední a východní Evropu za svoji sféru vlivu, k čemuž přispělo i to, že Spojenci na Německo nezaútočili přes Balkánský poloostrov, čili střední a východní Evropa byla osvobozena jen Rudou armádou a vojáky balkánských států. W. Churchill právě proto chtěl provést invazi do Evropy přes Řecko a Balkán, ale američtí vojenští velitelé s ním nesouhlasili. Churchill se poté se Stalinem dohodl na podílu kontroly osvobozených států: Sovětský svaz měl mít pod kontrolou 90% území Rumunska a 75% Bulharska; do sovětské sféry připadlo i Maďarsko a Jugoslávie, ale západní velmoci měly z devadesáti procent kontrolovat Řecko. Za tyto dohody byl později Churchill kritizován,

---

<sup>15</sup> Aron: Historie XX. století, str. 233

<sup>16</sup> Aron: Historie XX. století, str. 235-257

ovšem Stalin doufal, že se Západ časem s jeho převahou ve střední a východní Evropě smíří.<sup>17</sup>

Ke komunikačním problémům mezi západními velmocemi a Sovětským svazem nejspíš přispěly i vztahy Stalina a Roosevelta během války, neboť Stalin chtěl potíže s poválečným uspořádáním světa řešit okamžitě, ovšem Roosevelt měl spíše tendence tato řešení odkládat, neboť chtěl po válce založit OSN. Evropa Roosevelta nezajímala, přenechal ji tedy Stalinovi a Churchillovi.<sup>18</sup> Tudíž odkládal řešení např. poválečných reparací a stanovení německých hranic, jelikož doufal, že časem se neshody zmírní.

Roosevelt se však obával, aby SSSR neodmítl vstoupit do připravované OSN, kde by se mohly řešit poválečné problémy. Stalin však na tuto organizaci hleděl s nedůvěrou, neboť do Společnosti národů byl Sovětskému svazu vstup dlouho odpírán a poté byl zase za napadení Finska roku 1939 vyloučen. Nepovažoval proto plánovanou OSN za garanta mezinárodní bezpečnosti, přesto se Sovětský svaz roku 1945 připojil k Chartě OSN. I když byl SSSR v Radě bezpečnosti v menšině, jeho právo veto mu umožňovalo bránit sovětské zájmy.<sup>19</sup>

## **PRŮBĚH STUDENÉ VÁLKY V EVROPĚ**

Stalin získal do své sféry vlivu všechny státy střední a východní Evropy, tj. Polsko, Bulharsko, Maďarsko, Rumunsko i Československo.<sup>20</sup> Ovšem východní Evropa nepatřila k americkým životním zájmům, tudíž Spojené státy nehodlaly kvůli této oblasti riskovat konfrontaci se Sovětským svazem, jehož jednání se sice Spojeným státům nelíbilo, avšak neohrožovalo jejich zájmy, a tak nespustilo otevřené nepřátelství mezi oběma zeměmi. USA verbálně odsoudily chování Sovětského svazu, ale jejich faktické chování potvrdilo Stalinův předpoklad, že se s jeho ovládnutím východní Evropy smířily.<sup>21</sup>

---

<sup>17</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 21

<sup>18</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 30

<sup>19</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 22

<sup>20</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 54-62

<sup>21</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 32-33

Složitější situace nastala v případě poválečného osudu Německa. Jelikož se bývalí spojenci proti Hitlerovi nebyli schopni domluvit na jiném řešení, bylo Německo po válce rozděleno do okupačních zón, které byly dohodnuty na Jaltské konferenci a poté schváleny Postupimskou konferencí roku 1945. W. Churchill se však obával brzkého odchodu amerických vojsk z Evropy, proto žádal vytvoření francouzské okupační zóny, aby se vyvážíla sovětská přítomnost v Evropě. Každá mocnost směla ve své zóně vyvlastnit majetek, ovšem nesměla poškodit životní úroveň domácího obyvatelstva. SSSR měl nárok ještě na 25% průmyslového zařízení ze západních zón, což mělo být směněno za potraviny ze sovětské zóny. To však vyvolávalo mezi Sovětským svazem a západními spojenci spory, které pramenily jednak z nedůvěry západních spojenců k SSSR, jednak z nepříznivé ekonomické situace v západních zónách, kde nebylo dost potravin. Kvůli oživení německého hospodářství došlo v roce 1946 ke sjednocení americké a britské okupační zóny do Bizonie Francie se k nim nepřidala, jelikož odmítala jakýkoliv pokus o znovusjednocení Německa.<sup>22</sup> Stalin chtěl ve východním Německu zřídit marxisticko-leninskou vládu, která, jak doufal, se stane magnetem pro Němce v západních zónách, kteří si pak zvolí vůdce, aby sjednotili Německo pod sovětskou kontrolou, ovšem díky brutálnímu postupu Rudé armády za druhé světové války byli postoje Němců vůči Sovětům negativní a navíc režim ve východním Německu postrádal legitimitu. Západní spojenci také ze Stalinova postupu pochopili, že nemohou spoléhat na spolupráci se Sovětským svazem.<sup>23</sup>

Hospodářská situace v Evropě byla po válce velmi špatná, přičemž komunistické strany v Itálii a Francii byly považovány za schopné převzít moc v případě, že by došlo k ekonomickému kolapsu. Navíc komunisté podporovali levicové síly v Řecku a Velká Británie přiznala, že již není schopná nadále ekonomicky pomáhat Řecku a Turecku. Spojené státy byly tedy v podstatě nuceny

---

<sup>22</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 25

<sup>23</sup> Gaddis: Studená válka, str. 33

připojit se roku 1947 k zápasu proti komunismu. Tento postoj se nazýval Trumanova doktrína a jejím cílem bylo zabránit šíření komunismu po světě, což přimělo mnoho států, aby se přidaly k jednomu či druhému politickému a ideologickému bloku. Trumanova doktrína se zrodila kvůli situaci v Řecku a Turecku, jež byly ohroženy buď přímou Rudou armádou, nebo satelitními či revolučními armádami. Strategie containment měla moskevským představitelům jasně ukázat, že Turecko i Řecko budou bráněny.<sup>24</sup>

Strach z možného ekonomického kolapsu v Evropě, jenž by mohl skončit převzetím moci komunisty, vedl ke snaze oživit evropskou ekonomiku. Americký ministr zahraničí G. Marshall spolu s politickými poradci vedenými G. F. Kennanem vypracovali Marshallův plán, oficiálně nazvaný Evropský program obnovy. Ten měl pomoci všem evropským zemím, včetně Sovětského svazu a jeho satelitů, neboť Marshall a Kennan nesouhlasili s ideologickou břitkostí Trumanovy doktríny a nechtěli, aby byly Spojené státy viněny z rozdělení Evropy.<sup>25</sup> Stalin však nabízenou pomoc v červenci 1947 odmítl jako nástroj amerického vlivu nad Evropou, což ohrožovalo sovětské zájmy, jelikož střední a východní Evropa byla pro Sovětský svaz životně důležitá. Navíc Stalin byl proti zveřejnění ekonomických požadavků na celoevropské konferenci, která měla určit celkovou výši americké pomoci. Kromě toho Stalin doufal, že k hospodářské obnově nedojde a slabá Evropa nebude zájmy SSSR nijak ohrožovat, na rozdíl od hospodářsky oživené Evropy pod vlivem USA. Zakázal tedy svým satelitům tuto pomoc přijmout, čímž bylo dokončeno rozdělení Evropy na dvě antagonistické zóny.<sup>26</sup> Marshallův plán přinesl do Evropy v letech 1948-1952 12 miliard dolarů.<sup>27</sup>

Trumanova doktrína a Marshallův plán měly zabránit tomu, aby se Evropa nestala socialistickou díky panující bídě. Jedině za těchto podmínek se mohla

---

<sup>24</sup> Aron: Historie XX. století, str. 239- 240

<sup>25</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 28

<sup>26</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 74

<sup>27</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 42

Evropa ubránit sovětizaci. Marshallův plán byl ekonomickým řešením pro evropské země, které nebyly přímo ohroženy komunismem, ale měly problém s poválečnou bídou. Nebyl bojovný jako Trumanova doktrína a nezasahoval do vnitřní politiky států, které díky prosperitě měly odolat nákaze komunistickou ideologií. USA se domnívaly, že po studené válce budou oba tábory soutěžit v míru, přičemž vítězem bude ten, jehož myšlenky budou úspěšnější ve svém šíření. Pak by byl komunismus zatlačen na ústup, jelikož by se prokázalo, že svoboda vede k prosperitě a všeobecnému bohatství. Sovětský svaz byl proti a snažil se co nejvíce rozšířit svou sféru vlivu a udržovat zbytek Evropy ve stavu, kdy nebude sokem v době míru ani překážkou v době války; snažil se tedy udržovat chaos. Západní svět nestál o nadvládu nad Evropou, neboť stačí, aby západní Evropa nesklouzla do sovětské sféry, a přiřadí se do anglosaského světa. SSSR se může bránit jen tak, že nastolí systém politických stran, které ho poslouchají. Stalinisté věřili, že jejich doktríny vedou jako jediné ke spáse, tudíž bojovali proti všem překážkám ze strany kapitalismu, jenž byl dle jejich přesvědčení odsouzen k zániku. Nechtěli tedy tolerovat hospodářskou obnovu odporující jejich propagandě. Nabídka Marshallova plánu platila i pro SSSR, byla však příkře odmítnuta.<sup>28</sup>

Sovětský svaz si byl vědom, že za této situace již není dohoda se Spojenými státy možná, proto roku 1947 zahájil snahu o ovládnutí své sféry vlivu, tudíž komunistické strany v jeho satelitech měly převzít moc a odstranit nekomunisty ve vládách, jakož i vyloučil z komunistických stran komunisty, kteří by odmítli poslouchat pokyny ze Sovětského svazu. Pro tyto účely vzniklo v září 1947 Informbyro, které mělo zaručovat poslušnost sovětských satelitů, kterým mělo být zabráněno v případné spolupráci se Západem. Západní komunistické strany byly Sovětským svazem pověřeny bránit naplňování Marshallova plánu, neměly podporovat koaliční vlády a měly praktikovat politické obstrukce, což se

---

<sup>28</sup> Aron: Historie XX. století, str. 241-242

projevilo např. komunisty vyprovokovanými stávkami, což zase utvrdilo Spojené státy v jejich přesvědčení, že komunisté ohrožují západní vlády.<sup>29</sup>

V únoru 1948 došlo ke komunistickému převratu v Československu, což si americký prezident Truman vykládal jako další krok komunistické expanze do svobodných zemí a reagoval zákonem o všeobecném vojenském výcviku a opětovným zavedením branné povinnosti. Francie a Velká Británie žádaly vznik vojenské aliance. Ministři zahraničí Francie, Belgie, Velké Británie, Nizozemí a Lucemburska podepsali v březnu 1948 Bruselský pakt jako smlouvu o sociální, ekonomické a kulturní spolupráci i kolektivní sebeobraně a založili Západní unii na kolektivní obraně při napadení někoho z členů. Na jaře se v Londýně uskutečnila konference šesti mocností o integraci západních zón v Berlíně, ovšem bez SSSR. Na konferenci bylo dohodnuto federativní uspořádání a hospodářská integrace západních zón, což bylo pro Stalina konec nadějí na slabé Německo. Rozpory skončily berlínskou krizí, která vypukla v červnu 1948. Od 31. března Sověti omezili přístup do Berlína, aby přiměli Západ upustit od dohodnutých plánů. Francie spojila svou zónu s Bizónií, neboť si uvědomila, že přítomnost amerických a britských jednotek v Německu bude dlouhodobá, tudíž se přestala obávat sjednoceného Německa. V červnu 1948 proběhla v západní části Německa měnová reforma, která však ohrozila i měnu v sovětské části, bylo tedy nutné provést měnovou reformu i tam a zároveň byly zablokovány cesty do západního Berlína, což mělo zabránit vzniku sjednoceného Německa pod západní ochranou. Ovšem západní spojenci přistoupili k leteckému mostu, který západní Berlín zásoboval nezbytným zbožím skoro jeden rok, než Stalin uznal svou prohru, a v květnu 1949 blokádu odvolal.<sup>30</sup>

V obou částech Německa byly přijaty odlišné ústavy a prohloubily se rozdíly v názorech na ekonomické i politické záležitosti Německa. Berlínskou blokádu tak lze považovat za nejvyšší bod napětí během dosavadního trvání stude-

---

<sup>29</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 29

<sup>30</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 50-51

né války. Tato zkušenost urychlila plány na vytvoření německého státu ze západní okupační zóny a 7. září 1949 vznikla Spolková republika Německo, na což SSSR reagoval o měsíc později vyhlášením Německé demokratické republiky.<sup>31</sup> Země tak byla rozdělena do dvou států, ovšem jen prozatímně a USA a Velká Británie žádaly Sovětský svaz, aby přistoupil na systém několika politických stran a nepodřizoval německý průmysl centrálnímu řízení a plánování.<sup>32</sup>

Berlínská krize byla popudem pro vznik vojenské aliance v čele s USA, tudíž v dubnu 1949 založilo jedenáct evropských států spolu se Spojenými státy americkými NATO, čímž se Evropa rozdělila do dvou ozbrojených táborů. Poté, co Sovětský svaz roku 1949 vyvinul vlastní jadernou zbraň, závisela Evropa ještě více na USA, které za svou strategii zahraniční politiky vyhlásily právě zadržování komunismu. Pro tuto strategii bylo důležité právě hospodářské obnovení, a tak byla založena Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci, která rozdělovala pomoc z Marshallova plánu.

Roku 1949 byla v Evropě spuštěna tzv. železná opona a s pomocí angažovanosti USA obnovena rovnováha v Evropě, kterou by zvrátil jen totální vojenský konflikt. Mezi Východem a Západem se rozhořel ideologický konflikt a všichni členové obou bloků hájili svou svobodu buď před západním imperialismem, nebo sovětským komunismem.<sup>33</sup>

V letech 1948- 1953 dosáhla studená válka svého vrcholu a nejvíce se diskutovalo o odtržení Jugoslávie od východního bloku. Americká intervence v Evropě se lišila od té sovětské, neboť američtí vojáci nezabýjeli evropské civilizisty a američtí poradci nepřikazovali západoevropským vládám. Zhruba dva až tři roky po válce nemělo rozdělení na sféry vlivu velký vliv na politiku Evropy: v západních zemích měli komunisty ve vládě a ve východní Evropě byli ve vlá-

---

<sup>31</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 67-69

<sup>32</sup> Aron: Historie XX. století, str. 235

<sup>33</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 34

dách zase nekomunističtí ministři, ovšem tyto nekomunistické složky ve východní Evropě rychle slábly.<sup>34</sup>

Právě v letech 1950 až 1953, tj. od korejské války do smrti Stalina, panovaly mezi SSSR a USA největší vzájemné obavy.<sup>35</sup> Krátce po úmrtí Stalina se začaly objevovat ve východním bloku potíže. V červnu 1953 došlo k povstání obyvatel východního Berlína, které zmátlo Sověty i Západ. Toto povstání pak napodobilo celé východní Německo a nepokoje se odehrávaly i v ostatních sate-litech, např. v Československu kolem Ostravy a Plzně vypukly krvavé střety po měnové reformě, která připravila obyvatele o úspory. Nepokoje proběhly i v Polsku, Rumunsku, Maďarsku či Bulharsku. Tyto protesty ukázaly nutnost vnitřních reforem sovětského bloku, jinak by se východní Evropa vymkla Sově-tům z rukou, ovšem USA by Sovětský svaz nenahradily, jelikož o to neměly zá-jem. Napětí východního bloku zmínily přijaté reformy a tzv. nový kurz. Po Sta-linově smrti se jeho nástupci snažili zmírnit napětí, což vedlo kromě příměří v Koreji také např. k Ženevským dohodám o Indočíně či k uznání neutrality Ra-kouska roku 1955. Nastalo období tzv. détente, tj. uvolnění mezinárodního napě-tí. V tuto dobu se objevily snahy skoncovat se studenou válkou, ale díky neú-stupnosti Sovětského svazu selhaly. Roku 1955 se Spolková republika Německo stala členem NATO, na což východní blok reagoval o devět dní později podpi-sem Varšavské smlouvy, jež měla být ekvivalentem NATO. Právě Varšavská smlouva pak právně podpořila sovětskou vojenskou nadvládu nad východním blokem.<sup>36</sup>

I když SSSR nechtělo riskovat jadernou válku, a snažilo se zlepšit vzá-jemné vztahy se Západem, přesto nehodlalo upustit od rozšiřování vlastního vli-vu; docházelo tedy ke spolupráci i soupeření, k uvolňování a obnovování anta-gonismu. První cyklus trval od Stalinovy smrti do potlačení maďarského po-

---

<sup>34</sup> Vinen: *Evropa 20. století*, str. 240-241

<sup>35</sup> Hýbnerová: *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, str. 13

<sup>36</sup> Bradley: *Válka a mír po roce 1945*, str. 92-93



vstání roku 1956,<sup>37</sup> kdy se odpůrci komunismu přesvědčili, že je armády demokratického světa nikdy neosvobodí.<sup>38</sup> Na rok 1960 byla do Paříže naplánována další schůzka na nejvyšší úrovni, jež měla zhodnotit postup détente, ovšem na konec se vůbec neuskutečnila.<sup>39</sup>

## STUDENÁ VÁLKA V ASII

Studená válka neprobíhala jen v Evropě, ale byla globálního charakteru, tj. probíhala po celém světě, tudíž na dění v Evropě mělo velký vliv i dění v Asii. Roku 1949 zvítězili komunisté v Číně, což byl pro Západ další důkaz šíření komunistické ideologie. Velký vliv na další vývoj studené války měla válka v Koreji.<sup>40</sup>

V prosinci 1945 bylo na Moskevské konferenci spojeneckých ministrů zahraničí dohodnuto, že Korea bude po dobu pěti let pod společnou správou USA a SSSR a poté získá znovusjednocená země nezávislost. SSSR brzy sever Koreje ovládl, proto se Spojené státy rozhodly hájit jih. Roku 1950 napadla Severní Korea, podporovaná Sovětským svazem, proamerickou Jihokorejskou republiku. Americký prezident Truman to považoval za snahu Sovětského svazu dobývat a podmaňovat si nezávislé státy. Útok KLTR na Jižní Koreu měl i vnitropolitické příčiny, nicméně je velmi pravděpodobné, že bez Stalinova souhlasu by se neobešel, jelikož SSSR poskytoval KLTR zbraně pro armádu. V době útoku jednaly Spojené státy americké s Japonskem o amerických leteckých základnách v Japonsku a to mohlo přimět Sovětský svaz k pokusu ovládnout celý korejský poloostrov dříve, než USA získají převahu v regionu. Vzhledem k tomu, že USA údajně nepovažovaly Koreu za své bezpečnostní pásmo, SSSR i KLTR pravděpodobně čekaly snadné vítězství. Ovšem Spojené státy americké změnily svůj názor, neboť hrozba komunismu se dotýkala i odzbrojeného Japon-

---

<sup>37</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 13

<sup>38</sup> Vinen: Evropa 20. století, str. 235

<sup>39</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 94

<sup>40</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 73

ska. Navíc, pokud by se USA neangažovaly, zpochybnily by své závazky jinde ve světě, čili i určitá prestiž zde sehrála svou roli. Jelikož byla strategie zadržování komunismu rozšířena i na Asii, bylo nutné zajistit dostatečné vojenské síly, proto se začalo na Západě znovu uvažovat o vyzbrojení Německa, což Stalina opět utvrdilo o nepřátelství Západu k Sovětskému svazu. Francie však měla ze znovuvyzbrojeného Německa také obavy, proto tento krok blokovala až do roku 1955.<sup>41</sup>

Korea byla, stejně jako Německo, rozdělena na dva antagonistické státy, jejichž hranice se stala zdrojem napětí, a tudíž byla uzavřena. Spojené státy praktikovaly strategii zadržování komunismu také v Indočíně, kde hrozilo, že Západ ztratí svůj vliv, neboť komunisté vedli boj proti Francouzům. Na základě Ženevské konference byl rovněž Vietnam rozdělen na dva státy, přičemž sever ovládali komunisté, zatímco na jihu měla vládnout nekomunistická vláda. Jelikož ze severu hrozilo nebezpečí, že celá zem bude ovládnuta komunisty, musely se americké síly angažovat i zde, neboť USA se obávaly dominového efektu, tj. že pokud by v jedné asijské zemi zvítězil komunismus, zhroutily by se nekomunistické režimy v sousedních zemích. V Koreji a ve Vietnamu se tedy uskutečnila přímá konfrontace Východu se Západem.<sup>42</sup>

SSSR i USA se domnívaly, že pro jejich bezpečnost je nejdůležitější rozšiřovat svoje sféry vlivu a posilovat aliance. Americká veřejnost se sovětského komunismu obávala, tudíž podporovala budování ozbrojených sil NATO v Evropě i angažovanost v Asii. Stalin byl překvapen americkou reakcí v korejské válce, navíc USA začaly roku 1950 podporovat také Francii v Indočíně. V říjnu 1950 vyslala Čína svou pomoc Severní Koreji, ovšem je fakt, že jednotky OSN byly blízko čínských hranic. Prezidenta Trumana stálo mnoho sil, aby zabránil rozšíření války i do Číny a dokonce odvolal roku 1951 z funkce generála MacArthura, vrchního velitele ozbrojených sil OSN v této

---

<sup>41</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 34

<sup>42</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 12

válce, který uvažoval o použití atomové bomby proti Číně.<sup>43</sup> To by však mohlo způsobit vstup SSSR do války a větší množství amerických vojenských sil by zase ohrozilo obranu západní Evropy. Nejnebezpečnější by však bylo možné rozpoutání nukleární války, neboť Sovětský svaz by jistě pouze nepřihlížel užití jaderné zbraně. Korejská válka skončila roku 1953 a k jejímu konci přispělo zvolení D. Eisenhowera, renomovaného velitele z druhé světové války, americkým prezidentem v listopadu 1952 a smrt J. V. Stalina v březnu 1953.<sup>44</sup>

Korejská válka měla globalizující vliv na studenou válku, neboť se prudce zvýšily vojenské výdaje v obou blocích a tím i militarizace studené války. Díky navýšení financí na vojenství byl umožněn i vývoj nukleárních zbraní a také výstavba leteckých základen v zahraničí. Pro státy východního bloku pak korejská válka znamenala obrovské zatížení hospodářství kvůli výdajům na zbrojení, což deformovalo ekonomiku, přičemž touto „ocelovou„ koncepcí bylo nejvíce postiženo Československo, které muselo těmto plánům přizpůsobit svou první pětiletku.<sup>45</sup> Korejská válka kromě toho ještě více zneprátelila vztahy mezi USA a Čínou, které se navzájem obviňovaly z agresivních úmyslů. Čína v následujícím období zůstala v permanentních přípravách na válku. Spojené státy se tak pokusily učinit z Japonska svého hlavního spojence v Asii, zaručit bezpečnost jižní Koreje i nacionalistické čínské vlády na Tchaj-wanu. USA rovněž podpořily Francii v boji proti komunistům ve Vietnamu, jelikož se bály, že by po ztrátě Indočíny došlo i ke ztrátě zbytku jihovýchodní Asie. Tato aktivita vedla k válce ve Vietnamu, která Spojené státy velmi vyčerpala. Spojené státy se tak staly hlavním aktérem studené války v Asii. Již na počátku 50. let se ustavily bojové linie studené války, přičemž rivalové setrvali na nepřátelských pozicích po dalších dvacet let. Korejská válka také zvýšila americký zájem o Evropu. Když se roku 1949 stal i SSSR vlastníkem atomové zbraně, bylo nutné přezbrojit západní ozbrojené síly a vyzbrojeno mělo být i Německo, které bylo do té doby považová-

---

<sup>43</sup> Harenberg, *Kronika lidstva*, str. 988

<sup>44</sup> Wegs, *Ladrech: Evropa po roce 1945*, str. 36

<sup>45</sup> Nálevka: *Horké krize studené války*, str. 59-60

vány za ohrožení evropské bezpečnosti. Ale vyzbrojení Německa bylo možné pouze za americké vojenské přítomnosti v Evropě, USA však žádaly, aby Německo bylo začleněno do NATO jako rovnoprávný člen.<sup>46</sup>

## KONCEPCE STUDENÉ VÁLKY

Na období studené války existuje vícero názorů a dnes, s odstupem několika desítek let, je těžké posoudit tehdejší situaci. Nepřátelství Sovětského svazu a Spojených států bylo pravděpodobně nevyhnutelné, neboť ani jeden z nich nehodlal svému rivalovi ustoupit.<sup>47</sup>

Studenou válku hodnotí tři základní koncepce. Během silnějšího napětí v mezinárodních vztazích, pro které byl charakteristický jaderný pat, jenž bránil konfrontaci Západu a Východu, se prosadila tradicionalistická koncepce. Ta přisouvala odpovědnost za vznik studené války Sovětskému svazu a jeho agresivní politice, v níž se střetávala komunistická totalita s liberální demokracií a svobodou jedince. Tento koncept zdůrazňoval idealistický charakter severoamerické zahraniční politiky a také kladl důraz na sovětskou neochotu respektovat mezinárodní závazky a demokratické instituce.<sup>48</sup> Vývoj studené války byl tedy odpovědí Spojených států a jejich spojenců na sovětskou snahu ovládnout Evropu a východní Středomoří. Spojené státy byly po válce ochotné přijmout svět založený na mírových a demokratických principech Charty OSN.<sup>49</sup> Dle této koncepce byla sovětská poválečná zahraniční politika pokračováním tradiční ruské imperiální politiky, která usilovala o rozšíření SSSR směrem k teplovodním oceánům a zabezpečení proti vpádům ze Západu, čemuž měl Západ čelit. Mezinárodní politika se tak po druhé světové válce změnila v boj mezi komunismem a demokracií. Toto bipolární uspořádání světa bylo nejspíš nevyhnutelné, neboť předválečné velmoci byly buď poraženy (Německo, Itálie, Japonsko), nebo vyčerpány

---

<sup>46</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 46-47

<sup>47</sup> Wegs, Ladrech: Evropa po roce 1945, str. 37

<sup>48</sup> Nálevka: Horké krize studené války, str. 9

<sup>49</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 27

(Velká Británie, Francie), tudíž vytvoření rovnováhy se musely ujmout Spojené státy a Sovětský svaz.<sup>50</sup>

Představitelem této koncepce byl např. N. A. Graebner, který líčí SSSR jako neústupného podezřívavého agresora, který chce posouvat hranice svého vlivu bez ohledu na zájmy či potřeby obyvatel a který připisuje Spojeným státům ty nejhorší úmysly. USA jsou pak považovány za zásadového, ale naivního idealistu, jenž trvá na respektu k lidským právům a k demokracii. Vzájemný vztah obou rivalů je pak definován z amerického pohledu jako zadržování komunismu ve jménu demokracie. USA se domnívaly, že po druhé světové válce je demokracie a prosazení lidských práv i práva národů na sebeurčení již velmi blízko (vždyť to Stalin stvrdil podpisem Atlantské charty a jaltská konference potvrdila spojení Velké trojky), ovšem Sovětský svaz považoval kontrolu východní Evropy za klíčový faktor své politiky. Stalin se netajil tím, že na své západní hranici nestrpí protisovětsky orientované vlády, což západní spojenci respektovali, přesto však věřili v právo na sebeurčení těchto národů. Ovšem tím, že sovětská armáda koncem války kontrolovala východní Evropu, neexistovala síla, která by přinutila Moskvu stáhnout se do předválečných hranic. Proto musely západní mocnosti po roce 1945 hledat ve vztahu k SSSR jinou politiku, neboť jejich obraz Sovětského svazu jako přátelského a spolupracujícího partnera, který respektuje západní normy, již neplatil, tudíž prezident Truman začal zastávat vůči Moskvě pevnější postoj, který se však projevil jen v rétorické rovině bez realistické politiky. Až do roku 1947 věřily USA, že se sovětské ambice omezí jen na východní Evropu a že přimějí Sovětský svaz k ústupkům i v tomto regionu, ovšem dle Kennanova telegramu z předchozího roku byl boj mezi USA a SSSR o moc a prestiž nevyhnutelný, tudíž Západ se začínal obávat nejen komunistické infiltrace, ale i přímého sovětského útoku. Hlavním prostředkem za-

---

<sup>50</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 10-11

držování sovětské expanze v Evropě se měl stát již výše zmiňovaný Marshallův plán.<sup>51</sup>

Dalším tradicionalistou je A. Schlesinger, Jr., jenž také považuje Sovětský svaz za agresora zosobněného Stalinem, který třímal v rukou veškerou moc. Spojené státy pak vidí jako dvě osoby, které ovlivňují americká rozhodnutí. Jednou z nich je zásadový idealista s praktickými důvody, druhým pak pragmatik ochotný ke kompromisu bez ohledu na hlubší principy. Kořeny vzniku studené války vidí tento autor v období od Hitlerova útoku na SSSR roku 1941 do sovětského odmítnutí Marshallova plánu roku 1947. Jádrem potíží byly rozdílné představy o uspořádání poválečného světa, neboť USA se domnívaly, že bezpečnost bude zajištěna světovou organizací, ovšem SSSR plánoval vznik zájmových sfér, kde bezpečnost zajistí mocenská rovnováha. Sověti chtěli hlavně zajistit vlastní hranice a vytvořit nárazníkové pásmo proti další invazi. Spojené státy však odmítaly politiku mocenské rovnováhy a mocenských sfér, neboť mocenská rovnováha byla dle USA nestabilním systémem a sféry vlivu byly neslučitelné s kolektivní bezpečností. Obávaly se, že sféry vlivu by také posílily americký izolacionismus a také toho, že po ovládnutí východní Evropy se SSSR pokusí získat i západní Evropu. Sověti zase považovali americké požadavky na sebeurčení národů ve východní Evropě za útok na svou západní hranici. Sovětské akce ve východní Evropě roku 1945 si oba rivalové vykládali po svém a tyto rozdílné interpretace pak ovlivnily všechny vážné otázky koncem války. Je nutné vzít také v úvahu, že SSSR nebyl tradičním národním státem, a to díky leninské nesmiřitelné ideologii, totalitní společnosti a Stalinovu stihomamu.<sup>52</sup> Studená válka byla tragédií nikoli nevyhnutelnou. Nemuselo k ní dojít, pokud by „Sovětský svaz nebyl posedlý přesvědčením o neomylnosti komunistického slova a o nevyhnutelnosti komunistického světa.“<sup>53</sup>

---

<sup>51</sup> Drulák: Metafory studené války, str. 113- 116

<sup>52</sup> Drulák: Metafory studené války, str. 117-119

<sup>53</sup> Drulák: Metafory studené války, citace str. 120

Opakem tohoto výkladu je revizionistická koncepce, která se prosadila v 60. letech 20. století a odmítla jednostranné hodnocení vzniku studené války, přičemž přiznala odpovědnost za tento stav i Spojeným státům. Zakladatelem této koncepce byl W. A. Williams, v jehož pohledu byl Sovětský svaz po druhé světové válce především vyčerpán a snažil se vzpamatovat z těžkých ztrát. Bylo nutné se rozhodnout, jak přistupovat ke Spojeným státům, přičemž pragmatici věřili ve spolupráci s USA při obnově země, ale dle skeptiků se SSSR musel postarat o sebe sám. Revolucionáři se zase chystali na světové tažení komunismu. Spojené státy jsou líčeny jako tragický hrdina, který upřímně věří ve své zásady, ale uvědomuje si, že je popírá svou expanzí, i když ji morálně i ekonomicky odůvodňuje. Z tohoto pohledu pak měla být studená válka zadržováním amerikanizace.<sup>54</sup>

Tento pohled kritizoval Trumanovu administrativu a její rozchod s Rooseveltovou koncepcí spolupráce se SSSR i malou vstřícnost USA k údajně oprávněným sovětským imperiálním nárokům.<sup>55</sup> Americká exekutiva totiž také měla expanzionistické záměry a Trumanova vláda nebyla ochotná přijmout sovětskou sféru vlivu ve východní Evropě, na což SSSR reagoval svým militantním postojem.<sup>56</sup> Revizionisté tvrdí, že Spojené státy již během druhé světové války de facto provokovaly SSSR tím, že druhou frontu otevřely až roku 1944. Navíc USA po smrti prezidenta Roosevelta v dubnu 1945 ustoupily od jeho smířlivého postoje. Po skončení války trvaly Spojené státy na uplatnění práva sebeurčení ve východní Evropě, čímž narušovaly Stalinův plán na vytvoření bezpečnostního pásma právě z této části Evropy. Dalším argumentem revizionistů je antikomunismus prezidenta Trumana, ovšem navzdory tomu, že Truman mohl svými veřejnými vystoupeními vyvolávat zmatky doma i v Moskvě, chtěl

---

<sup>54</sup> Drulák: *Metafory studené války*, str. 120

<sup>55</sup> Nálevka: *Horké krize studené války*, str. 9

<sup>56</sup> Hýbnerová: *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, str. -28

spíše zmobilizovat americké veřejné mínění a získat si Kongres pro politiku containmentu.<sup>57</sup>

Spojené státy se opíraly při své sebereflexi o tři mylné představy: USA jsou tradičně izolacionistické, protiimperialistické a díky své morální, hospodářské i intelektuální převaze mohou vybudovat lepší svět, aniž by vytvářely impérium. SSSR se během druhé světové války sblížil se Spojenými státy, takže na byl dojem, že se bude moci po válce opřít o americkou pomoc při obnově své země, ovšem prezident Roosevelt se bránil přijmout jakékoli závazky. Stalin chtěl po válce jednat o poválečném uspořádání se spojenci, neboť stál o americké úvěry na obnovu země, ovšem USA si neuvědomovaly, že Sověti se chtějí po válce soustředit hlavně na vnitřní obnovu, přičemž Stalin nebyl ochoten vzdát se vlivu ve východní Evropě ani nebyl připraven přijmout všechny požadavky Washingtonu. Ovšem dle revizionismu Stalin neplánoval obsadit východní Evropu a začít studenou válku ani si nemyslel, že by válka s USA byla nevyhnutelná. Od roku 1946 však stoupala jeho skepse ohledně dohody s USA. Americký prezident vnímal sovětský komunismus podobně jako německý nacismus a jednání amerických politiků bylo založeno na třech tvrzeních: za prvé SSSR je sice zlý, ale slabý, za druhé USA jsou nástrojem dobra v souboji se sovětským zlem a za třetí byla důležitá obava, že pokud nebude zajištěna zahraniční expanze amerického hospodářství, vrátí se velká krize, jelikož budou chybět trhy pro americké nadbytky.<sup>58</sup>

Sovětskou prioritou bylo zabezpečit hranice, zamezit dalšímu útoku Německa a získat finance na obnovu země. Když Stalin pochopil, že z USA neprijdou, chtěl je získat z německých reparací, o nichž ale Američané nechtěli jednat, neboť je nepovažovali za bezprostřední problém a obávali se, že reparace budou placeny z americké pomoci Německu, proto měly mocnosti čerpat reparace ze své okupační zóny. Stalin se dokonce u Trumana ujistil, že linie mezi

---

<sup>57</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 12-13

<sup>58</sup> Drulák: Metafory studené války, str. 120-124



zónami se bude vykládat tak, že vše na východ od ní patří Sovětům a na západ Spojencům, což mu Trumana potvrdil. USA si totiž byly tak jisté svojí hospodářskou a strategickou převahou, že předpokládaly, že východní Evropu stejně získají. SSSR usiloval o vytvoření nárazníkových zón i mimo východní Evropu, ale narazil-li na tvrdý americký odpor, stáhl se. USA se domnívaly, že trvalý tlak z vnějšku urychlí rozpad SSSR, jehož systém považovaly za vládu cizí totalitní ideologie nad sovětskou společností, kterou nelze dlouho udržet. Tento tlak však posílil skeptiky a revolucionáře v sovětském vedení, což vedlo k přitvrzení ve vnitřní i ve vnější politice. Většina národů se snažila soustředit na svůj rozvoj a ignorovala obě velmoci, některé však přitahoval marxismus, neboť SSSR dosáhl rychlého rozvoje a tyto úspěchy byly nadějí pro zaostalé státy, ve kterých však USA viděly sovětské loutky šířící zlo. Spojené státy díky své posedlosti komunismem neviděly boj proti chudobě, proto legitimní bylo to, co oslabovalo Moskvu a neohrožovalo americké hospodářství. V důsledku toho USA popíraly svou politikou své ideály.<sup>59</sup>

Třetím pohledem na studenou válku je tzv. postrevizionistická koncepce, která začala v 90. letech 20. století využívat sovětské i americké zpřístupněné prameny. Tento proud se snaží o syntézu obou předešlých a k jejím představitelům patří např. J. L. Gaddis, V. Mastný, V. Zubok, K. Durman či P. Luňák.<sup>60</sup> Tento pohled na studenou válku pozitivně hodnotí vztah obou supervelmocí a již se nejedná o tragédii, strach či nepřátelství. Gaddis používá metaforu „dlouhý mír“ odkazující k rovnováze. Charakteristiky obou rivalů se moc neodlišují, oba jsou racionálními hráči, kteří ze sebe mají navzájem strach.<sup>61</sup>

Dle Gaddise zastávaly USA po druhé světové válce názor, že americký kontinent leží u euroasijské pevniny, tudíž je jeho osud spojen s osudem této pevniny, kde je nutné zachovat rovnováhu. Navíc výhoda odlehlosti USA byla odbourávána díky technickému pokroku. Zpočátku nevypadalo, že by Sovětský

---

<sup>59</sup> Drulák: Metafory studené války, str. 124-126

<sup>60</sup> Nálevka: Horké krize studené války, str. 9

<sup>61</sup> Drulák: Metafory studené války, str. 139

svaz ohrožoval mocenskou rovnováhu, neboť byl oslabený a zaostalý, čili Pentagon ho nepovažoval za nebezpečí. Obavy ze SSSR se začaly projevovat a stoupaly díky sovětskému unilateralismu, který nahrazoval válečnou spolupráci. Jednostranné sovětské kroky k vytvoření sféry vlivu ve východní Evropě nebyly bezpečnostním problémem, ale mohly vést ke znechucení americké veřejnosti, což mohlo vést k izolacionismu. Jednostranné akce SSSR se však množily a USA si uvědomovaly, že Sovětský svaz je totalitním státem s militantní ideologií. V letech 1945-1946 se USA pokoušely přesvědčit SSSR, že jednotné uspořádání Evropy by bylo lepší než rozdělení do oddělených sfér, ovšem na straně druhé se začaly připravovat na toto rozdělení Evropy. Američané považovaly jakýkoliv totalitní systém bez ohledu na ideologii za bezpečnostní riziko a sovětský unilateralismu byl chápán jako krok k provedení sovětského záměru světové revoluce. Jiná interpretace chápala sovětské kroky jako důsledky obav o vlastní bezpečnost. SSSR nereagoval na akty dobré vůle ze strany Západu, USA tedy neměly šanci na dohodu se SSSR, neboť sovětská podezřívavost se nedala překonat. Pro Západ z toho plynula výhoda v tom, že neurčitý pocit nejistoty po válce se mohl ztotožnit se sovětskou hrozbou, proti které bylo třeba vystupovat. Spojené státy se nebály Rudé armády, ale nedostatku sebedůvěry Evropanů, díky čemuž mohli skončit v náručí komunismu. Proto byl vypracován Marshallův plán. Je obtížné hodnotit oprávněnost amerických reakcí na sovětské kroky, ovšem strach ukrytý za nimi byl skutečný a všeobecně sdílený. Je také pravdou, že studená válka přes všechna negativa přinesla dlouhé období stability, respekt ke sférám vlivu, vyhýbání se přímým konfrontacím či nepoužití jaderných zbraní.<sup>62</sup>

Vojtěch Mastný, americký historik českého původu a představitel postrevizionismu přisuzuje odpovědnost za studenou válku Sovětskému svazu a k americké politice se staví kriticky, neboť USA nedokázaly dle jeho názoru včas rozpoznat a docenit sovětskou hrozbu. Na SSSR pohlíží jako na racionální-

---

<sup>62</sup> Drulák: *Metafory studené války*, str. 139-143

ho a bezohledného hráče, zatímco Spojené státy líčí jako zmatené a naivní, neboť se na počátku studené války teprve učily zadržovat komunismus. Dle názoru V. Mastného byla ruská zahraniční politika determinována domácími faktory. Po nástupu bolševiků k moci se vše podřídilo cíli světové revoluce a nejsledovanější oblastí se stala střední Evropa, kde mělo být podle marxistické teorie revoluční epicentrum. Roku 1944 byli Sověti sice znepokojeni plány na západoevropskou integraci, ale sovětizace východní Evropy nebyla jejich odpovědí na tyto plány, neboť sovětský imperialismus měl vnitřní příčiny, které souvisely s potřebou spřátelených vlád ve východní Evropě. Na podzim 1944 se Stalinovi povedlo zajistit sovětskou kontrolu nad všemi oblastmi považovanými za životně důležité pro bezpečnost. S vítězným postupem Rudé armády bylo nutné zajistit, aby Západ uznal jak dosažené zisky, tak další nároky. Bylo tedy chybou Západu, že nedokázal jasně vyjádřit své zájmy ve východní Evropě, a tím položit hranice sovětské expanzi.<sup>63</sup>

V. Mastný také přiznává Stalinův permanentní pocit nejistoty, který zrodil studenou válku, ovšem přinesl i omezení, která ji držela na uzdě. Moskevští představitelé nikdy neměli v úmyslu tyto limity překročit, což však neznamená, že hrozba, kterou Západ cítil, nebyla ničím podložená. Kdykoli měl Stalin či jeho nástupci pocit, že mají výhodu v poměru sil, riskovali a navíc měli většinou špatný odhad při vyhodnocování svých sil a slabosti soupeřů. Jejich špatný odhad byl podmíněn i ideologickou předpojatostí, která vyžadovala i přes přechodné ústupky konečné vítězství jejich systému. Vnitřní činitele velmi ovlivnily chování SSSR během celé studené války; za Stalinovy vlády bylo nutné udržet autokratickou moc a ekonomiku na její podporu, sovětská politika byla de facto Stalinovou osobní politikou. Nedovedl však přivést svůj despotismus k dokonalosti, která by v něm vyvolala pocit jistoty, ani nevěřil, že se kapitalističtí nepřátelé někdy zklidní; vzájemné napětí mělo vyústit v konečný boj, na který však SSSR ještě nebyl připraven. Stalinova zahraniční politika byla ne-

---

<sup>63</sup> Drulák: *Metafory studené války*, str. 144-149

souvislá ve svém celku a právě proto byla ovládána jediným člověkem. Ovšem čím více se toho o Stalinovi ví, tím méně se jeví jako mazaný počtář a drsný cy-  
nik, pro což si ho vážili i jeho nepřátelé. Příliš se utápěl ve svých klamných  
představách i přáních a trvale přeceňoval míru neshod mezi jeho nepřáteli, které  
mu měly umožnit diktovat si podmínky z pozice jeho síly, do které však jeho  
země nikdy nedospěla a ani nemohla. Tyto omyly ve Stalinově úsudku vedly  
k četným chybám a přehmatům, např. k berlínské blokádě či korejské válce, kdy  
Stalin v zastoupení vedl proti USA studenou i skutečnou válku a neuměl ji vy-  
hrát.<sup>64</sup>

Díky touze po bezpečnosti Stalin zlikvidoval ve východní Evropě všechny  
morální nárok na vedoucí úlohu komunistických stran- pilířů sovětské moci  
v tomto regionu. Nepřekonatelná propast mezi stalinskými a západními hodno-  
tami také vedla k tomu, že ani poststalinské vedení se nikdy neodhodlalo ke smí-  
ření se Západem. Udělal však Západ vše, co bylo v jeho silách? Americká poli-  
tika vycházející z Kennanovy analýzy o tom, že sovětský expanzionismus lze  
držet na uzdě, dokud se systém sám nezhroutí v důsledku svých chyb, byla sice  
správná, ale sovětský systém padl až po zhruba čtyřiceti letech. W. Churchill  
spolu s liberálním publicistou W. Lippmannem věřili, že díky sovětské slabosti  
bylo možné přimět ho k akceptování smlouvy, jež by byla pro Západ výhodněj-  
ší, mnohem dříve. Stalin však nebyl schopen o takové smlouvě uvažovat. Teore-  
ticky byla možná ještě třetí alternativa, v níž by USA využily svou morální i vo-  
jenskou převahu a svrhly by Stalinovu tyranii válkou či její hrozbou (přesně, jak  
se Stalin bál). USA však vyzvaly soka na souboj v nekonvenční válce pomocí  
své propagandy a tajných operací a i když na svržení sovětské moci nestačily,  
vyvolávaly pocit většího ohrožení, než představovaly ve skutečnosti, čímž tento  
záměr dostatečně zdůrazňovaly, tudíž strach komunistů byl nepředstíraný. Kdy-  
by Západ zničil sovětskou moc již ke konci Stalinova života, kdy k tomu byly  
pravděpodobně nejvýhodnější podmínky, neboť Stalin byl před smrtí paralyzo-

---

<sup>64</sup> Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953, str. 209-211

ván strachem, nepřišly by obrovské výdaje na studenou válku, ale také by se neukázalo, že i tak vleklý konflikt se nemusí vymknout kontrole a že válka není nutná. To však byla spíše volba USA než SSSR, který si válku nemohl dovolit, proto ho nelákalo použít proti Západu vojenské síly ani atomové bomby, zatímco USA byly ochotné v případě provokace tyto jaderné zbraně využít. SSSR si však uvědomoval svou méněcennost v tomto ohledu, tudíž nikdy takovou provokaci nepřipustil.<sup>65</sup>

Západní badatelé se tedy na viníky studené války nemohou shodnout, ovšem Stalin označil studenou válku v září roku 1947 za sovětskou reakci na Trumanovu doktrínu. Dle jeho slov byla tato studená válka důsledkem rozdělení světa na dva tábory: na tábor demokracie, vedený Sovětským svazem a na tábor imperialismu pod vedením Spojených států amerických.<sup>66</sup> Z ideologického hlediska byly kapitalismus a socialismus dva nesmiřitelné systémy, pro socialistickou společnost byl kapitalistický stát hrozbou už jen svou existencí. Spojené státy jako nejvýznamnější představitel kapitalismu byl tedy hlavním nepřítelem socialistického tábora, bez ohledu na své kroky. SSSR zůstal i po druhé světové válce totalitním státem, který bránil průniku informací zvenku.<sup>67</sup>

Na americkou politiku prezidenta Trumana a později Eisenhowera měly vliv rychle se měnící koncepce, zájmy a skutečná i pouze domnělá ohrožení, proto se zahraniční politika neustále měnila a v rozhodování se objevovaly nejistoty. Vycházíme-li z tohoto kontextu, je možné pak objektivněji hodnotit i jednání amerického mocenského protipólu, tj. Sovětského svazu. Navíc USA nebyly po skončení druhé světové války připraveny na to, že se stanou světovou velmocí ani na globální politiku, tudíž obtížně rozlišovaly mezi nejdůležitějšími a méně důležitými zájmy. Studená válka se z Evropy šířila do Asie a na Střední Východ a USA měly problém např. odlišit sovětskou expanzi a proces národně osvobozeneckých revolucí v koloniálním světě. Důležitou roli zde sehrála i

---

<sup>65</sup> Mastný: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953, str. 212-214

<sup>66</sup> Bradley: Válka a mír po roce 1945, str. 14

<sup>67</sup> Drulák: Metafory studené války, str. 117

otázka prestiže Spojených států, která ovlivňovala formulaci amerických životních zájmů i jejich chápání vnějšího ohrožení.<sup>68</sup>

Americká politika se po roce 1945 zakládala na protikladu demokracie a komunismu a hlavním sporem studené války byl spor mezi militantními a kooperativními představiteli o to, jak potírat komunismus. Po roce 1948 čelila Trumanova administrativa kritice republikánské opozice, že vyklízí Sovětskému svazu pole, např. díky vítězství komunismu v Číně, či kvůli odvolání generála MacArthura z vedení korejské války. Dokonce byla obviňována z infiltrace komunisty, což dovedl republikánská senátor McCarthy až k honu na komunisty. Eisenhowerova republikánská administrativa pak přišla s militantním programem zatlačování SSSR.<sup>69</sup>

Sovětský politický systém byl opakem toho amerického, neboť byl uzavřený a totalitní. Nejvyšší politickou funkcí v SSSR byl generální či první tajemník komunistické strany a o jejím obsazení rozhodovala jen úzká skupina nejvyššího stranického vedení, která byla mocenským ohniskem totalitního systému. Jen několik jedinců mělo tedy ve svých rukách moc, zatímco zbytek stranického aparátu uskutečňoval politická rozhodnutí těchto několika mála jedinců. Veškerá opozice- ve straně i ve společnosti- byla okamžitě likvidována aparátem vnitřní bezpečnosti. Navenek vystupovalo politbyro vždy jednotně, neboť se komunisté obávali, že by nejednotnost podkopala legitimitu systému. Ovšem uvnitř toto politbyro bývalo nejednotné, spory se vedly např. o orientaci zahraniční politiky. Základním protikladem sovětského politického pole byl spor mezi sovětským komunismem a západním imperialismem. Po druhé světové válce Stalin věřil, že konflikt se Západem je nevyhnutelný a připravoval se na preventivní úder.<sup>70</sup>

Zásahy jednoho z rivalů byly zdůvodňovány obavou z intervence druhého ze soků, jelikož se tyto dva ideologické systémy pokoušely rozšířit svůj vliv.

---

<sup>68</sup>Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 28

<sup>69</sup>Drulák: Metafory studené války, str. 76

<sup>70</sup>Drulák: Metafory studené války, str. 79-80

USA a západní Evropa považovaly odmítání svobodného trhu za absurditu a zároveň hrozbu, neboť hrozilo nebezpečí, že SSSR svou sféru vlivu ekonomicky uzavře a odmítne z ní cokoli vyvézt do západní sféry. Ovšem i sovětská sféra žijící pod vlivem marxismu cítila z kapitalistického světa ohrožení, jelikož socialismus v jedné zemi měl být pouze přechodnou etapou v dějinách a kapitalistický systém se jistě bude snažit konkurenční režim, jenž nabízí lidstvu pokrok a existenci bez nezaměstnanosti, zničit. Ve studené válce tedy mezi sebou soupeřily dva systémy, které se vzájemně považovaly za nepřátele, přičemž oba byly přesvědčeny o své univerzálnosti, i když paradoxně komunistický svět byl chudý, zatímco kapitalistický bohatý. Díky této nerovnováze se Sovětský svaz uzavíral do sebe, jelikož pro jeho představitele byl protiklad vlastní chudoby a americké hojnosti spolu s evropskou prosperitou těžko snesitelný. Obyvatelé SSSR tedy mohli poznávat vnější svět jen ze zmanipulované propagace, samozřejmě nemohli vycestovat, aby se přesvědčili, že americký dělník je navzdory kapitalismu bohatý, zatímco ten sovětský, žijící v socialismu, chudý. Železná opona je tedy důsledkem sovětské chudoby. Režim totiž nemohl ustoupit a slevit ze svých propagandistických hesel, aniž by provedl významné reformy, proto se musel chudý Sovětský svaz, jenž svým pracujícím zatajoval výhody pracujících v západní části světa, stáhnout a uzavřít hranice. Tím se však stal záhadným a hrozivým útvarem, což ještě umožnil jeho silný zbrojní arzenál.<sup>71</sup>

Zajímavý je pohled československých encyklopedických publikací na pojem studená válka. Dle publikace z roku 1988, tj. před pádem komunismu, byla studená válka jednou z „forem imperialistické politiky vůči socialistickým státům po druhé světové válce,“ která měla zastavit pokrokový vývoj a zpomalit světový revoluční proces. Imperialistické státy vedené USA se snažily o konfrontaci vojenskými prostředky, ovšem užívaly také ekonomické prostředky i psychologickou válku. Vytvářely agresivní pakty, aby zničily socialistické státy. K potlačování demokratických sil a stupňování antikomunismu docházelo i uv-

---

<sup>71</sup> Aron: Historie XX. století, str. 224-225

nitř kapitalistických států. Tato levicová interpretace je dílem komunistického systému, který obhajuje; podle ní se Sovětský svaz se svými spojenci musí bránit imperialismu, který je příčinou studené války. Do pádu východního bloku nebylo možné neoznačit SSSR za oběť, neboť pokud by byl Sovětský svaz označen za viníka, zpochybnilo by to jeho mezinárodní postavení a legitimitu komunistického systému. Druhá definice, z roku 1999, vysvětluje studenou válku jako „nevojenský konflikt mezi východním blokem, soustředěným okolo Sovětského svazu, a západním blokem v čele se Spojenými státy“. Studená válka je chápána jako ideologický konflikt mezi demokracií a totalitarismem, jako mocenský bipolární střet bez použití zbraní, ovšem za přítomnosti jaderného arzenálu. Šlo o totální konflikt, který měl protivníka úplně porazit. Zodpovědný za tento stav byl Stalin, neboť se snažil, aby Evropa zůstala slabá a rozdrobená, tudíž by ji mohl skrze komunistické strany ovládat. Tato interpretace již vznikla v liberální demokracii orientované na USA a obhajuje zase tento politický systém. V konfliktu mezi demokracií a totalitním systémem musí být právo a pravda na straně demokracie, která je definovaná jako systém nadřazený totalitním systémům. Pokud by byla tato teze zpochybňována, zase by se jednalo o útok na podstatu systému. Z výše uvedeného vyplývá, že interpretace totalitních i liberálně demokratických systémů stvrzují jejich legitimitu, ovšem tyto systémy se liší v tom, že liberální demokracie umožňují také vznik interpretací, které je zpochybňují, což v totalitním zřízení neplatí.<sup>72</sup>

5. března 1953 zemřel Stalin a Chruščovovo odsouzení jeho praktik zmírnilo represe, tudíž už se SSSR nezdál Západu tak hrozivý. Sovětské potlačení maďarského povstání uvolnilo ideologické napětí, jelikož tím byl u mnoha straníků v západní Evropě komunismus zdiskreditován.<sup>73</sup>

Z výše uvedených informací vyplývá, že studená válka byla kromě poválečného stavu světa jistě i důsledkem mnoha chybných závěrů a mylných inter-

---

<sup>72</sup> Drulák: *Metafory studené války*, str. 14- 17

<sup>73</sup> Vinen: *Evropa 20. století*, str. 236



pretací či analýz chování a jednání obou táborů. Tyto omyly jsou dle mého názoru pochopitelné, neboť oba tábory- socialistický i kapitalistický- se velmi lišily, tudíž bylo obtížné předvídat jednání obou z nich. Pro moji práci je ze tří uvedených koncepcí studené války stěžejní koncepce tradicionalistická, neboť práce se týká první poloviny padesátých let 20. století, tj. zejména tuhého stalinismu. Z mého osobního pohledu se mi nejvíce objektivní zdá poslední- postrevizionistická- koncepce, neboť lze využít i materiály, které dvě předchozí koncepce neměly k dispozici, zejména sovětské archivní prameny a studie, ale vzhledem k tomu, že tato koncepce se objevila až po pádu SSSR a jeho vlivu na satelitní státy, nelze ji pro mou práci využít. Vzhledem k tématu mé diplomové práce totiž musím vycházet z dobových zpráv a dobové atmosféry, kterou vykresluje právě tradicionalistická koncepce.

## ČESKOSLOVENSKO PO SKONČENÍ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY DO POLOVINY 50. LET 20. STOLETÍ

### **POLITICKÁ SITUACE V ČESKOSLOVENSKU**

Již během druhé světové války se rýsovaly obrysy poválečného uspořádání republiky. Prezident Beneš měl za cíl odčinit Mnichov, tj. odvolat Mnichovskou dohodu, obnovit Československo v původních hranicích a vytvořit zábrany proti opakování této situace, čemuž měla napomoci orientace na spojení se SSSR. Západní velmoci oddalovaly odvolání Mnichova a nechtěly uznat výstavbu Československa jako národního státu Čechů a Slováků prostřednictvím eliminace národnostních menšin. SSSR souhlasil s politikou odčinění Mnichova, tudíž se stal jedinou československou oporou. Poslední západní velmocí, která souhlasila s uznáním Československa v jeho původních hranicích a s odvoláním Mnichova byla roku 1942 Velká Británie.<sup>74</sup>

Po válce měl rozhodující slovo ve střední Evropě SSSR, což také ovlivnilo fakt, že se Československá politika orientovala na Sovětský svaz, neboť se obávala nového Mnichova a německého souseda. Po válce probíhaly v Evropě spory o pohraniční oblasti. ČSR postoupila smlouvou z 29. 6. 1945 Podkarpatskou Rus Sovětskému svazu a sama vznesla požadavky na polské Těšínsko, německé Ratibořsko, Kladsko, Hlubčicko a Lužici a dále chtěla odkoupit rakouské území kolem Dyje, avšak žádný z těchto požadavků se nepodařilo prosadit.<sup>75</sup>

Prezident Beneš uzavřel se Sovětským svazem dohodu, dle které mělo mít Československo výsadní postavení země přátelské k Sovětskému svazu, ovšem měl zde být zachován demokratický a liberální politický systém. Ten byl reprezentován koaliční vládou, ovšem přetrval jen do počátku roku 1948.<sup>76</sup>

---

<sup>74</sup> Kaplan, Pravda o Československu, str. 5-6

<sup>75</sup> Kaplan, Pravda o Československu, str. 30-84

<sup>76</sup> Hýbnerová: Mezinárodní vztahy po roce 1945, str. 43

Stav ozbrojeného boje však někde pokračoval i po podpisu německé kapitulace, souběžně s tím probíhala i odplata vůči zrádcům, kolaborantům a udavačům. Tvrdé spontánní tresty nebyly trestány, neboť byly zlegalizovány amnestijním zákonem z 8. května 1946. Poválečná retribuce probíhala dle tzv. velkého retribučního dekretu z 19. 6. 1945, podle něhož bylo trestné aktivní členství v nacistických a fašistických organizacích, rozvracení odboje, majetková jednání ve prospěch Třetí říše a udavačství. Tzv. malý retribuční dekret dával pravomoci komisím národních výborů posoudit lehčí případy.<sup>77</sup>

Kvůli špatným zkušenostem z konce předválečného Československa, kdy Německo, Polsko a Maďarsko využily své menšiny k pádu čs. státnosti a kdy se německá menšina angažovala v nacistické politice během okupace, měl být nový československý stát národní, tj. bez národnostních menšin. SSSR souhlasil s odsunem německé i maďarské menšiny, avšak západní mocnosti váhaly. Již od počátku května 1945 začalo vyhánění německých obyvatel, tzv. divoký odsun, provázeným násilím, pomstou a nelidským jednáním, které většina čs. občanů považovala za spravedlivou odplatu. Od Postupimské konference nastal organizovaný odsun, ovšem díky odchodu kvalifikovaných německých dělníků nastávaly hospodářské potíže. Vláda tedy přijala návrh na prověření např. horníků a ti spolehliví mohli zůstat. Odsun byl ukončen v říjnu 1946, přičemž bylo v plánu ještě pokračování. Dobrovolné vysídlení Němců proběhlo ještě v období 1949-1951. Odsun maďarské menšiny měl mít dvě fáze: v první měli odejít ti, kdo přišli na Slovensko po listopadu 1938, pak všichni, kdo se provinili proti Československu. Z ciziny se měli navrátit Slováci, ovšem jednání byla složitá a výměna obyvatel vážla. Maďaři byli ze Slovenska přesídlováni do českého pohraničí, od roku 1947 bylo řešení problému podřízeno zájmům Moskvy, která budovala sovětský blok, kam náleželo jak Maďarsko, tak ČSR, tudíž to pohřbilo naděje na

---

<sup>77</sup> Rataj: KSC a Československo I. (1945-1960), str. 12

nějaký větší odsun. Maďarská menšina získala občanská práva, ale ne menšinový statut. Maďaři měli být reslovakizováni.<sup>78</sup>

V letech 1945-1948 fungoval systém tzv. lidové demokracie, jehož základem byla Národní fronta Čechů a Slováků jako organizace zastřešující všechny politické strany a také organizace, jejíž souhlas byl nutný ke vzniku strany nové. V březnu 1945 byly v Československu ustaveny čtyři politické strany: Komunistická strana Československa (KSČ), Československá sociálně demokratická strana (ČSSD), Československá národně socialistická strana (ČSNS) a Československá strana lidová (ČSL). Na Slovensku pak působily dvě strany: Komunistická strana Slovenska (KSS) a Demokratická strana (DS). Politický pluralismus sice existoval, ale byl oslaben, a to v neprospěch liberální, konzervativní a krajní pravice. Všechny strany v Národní frontě se hlásily k nějaké formě socialismu či byly orientovány na sociální stát, přičemž odmítaly liberální kapitalismus, i když v ČSL, ČSNS a DS se vytvořily pravicové frakce.<sup>79</sup>

Největším vnitropolitickým problémem po válce byl vzájemný vztah Čechů a Slováků. Slovákům vzrostlo národní sebevědomí i národně-politické požadavky, což ale česká politika nebrala na vědomí a trvala na myšlence čechoslovakismu o jednom československém národě. Slovensko bylo méně vyvinuté než české země a mělo velké sociální obtíže. Slováci čechoslovakismus odmítali a chtěli federaci, ovšem nepodařilo se ji prosadit.<sup>80</sup> Slováci získali jakousi autonomii, Slovenská národní rada představovala zákonodárnou moc a Sbor pověřenců slovenskou vládu s jistými kompetencemi. V ČSR tedy existoval asymetrický státní model s ústředními čs. orgány a slovenskými institucemi, české instituce jako protiváha těch slovenských zřízeny nebyly. Slovenské autonomní pravomoci vymezovaly tři pražské dohody. Dle té třetí z roku 1946 musela ná-

---

<sup>78</sup> Kaplan, Pravda o Československu, str. 130-158

<sup>79</sup> Rataj: KSČ a Československo I. (1945-1960), str. 15-16

<sup>80</sup> Kaplan, Pravda o Československu, str. 159-192

vrhy zákonů vydávaných SNR schválit čs. vláda a jednotliví slovenští pověřenci podléhali ministrům ústřední vlády.<sup>81</sup>

Od roku 1947 rostlo v československé společnosti napětí, neboť vláda nedokázala zajistit očekávaný ekonomický růst a sociální politiku. K nedostatku investičních prostředků, surovin i pracovních sil, technologické zaostalosti či nízké produktivitě práce a špatnému řízení velkých státních podniků se přidalo ještě sucho a neúroda, což se komunisté spolu s odbory a sociálními demokraty pokusili řešit zvláštní milionářskou daní. Další třenice mezi politiky vyvolala nabídka Marshallova plánu, který československá vláda po sovětském nesouhlasu odmítla.<sup>82</sup>

Do poloviny roku 1947 se zdálo, že Stalin dodrží slib, který dal E. Benešovi, že se nebude vměšovat do československé vnitřní politiky, ovšem po rozšíření studené války měl být v ČSR nastolen unifikovaný stalinský model. Masarykova diplomacie nechtěla zpřetrhat svazky se západními demokraciemi, ovšem premiér Gottwald (Obr. č. 2) byl pro prosovětskou a protiimperialistickou politiku. Západ si po válce od ČSR udržoval odstup, což se ještě prohloubilo po nástupu Gottwalda do čela vlády roku 1946. Hodně nekomunistických politiků si po zkušenostech s Mnichovem ani nepřálo jednostrannou orientaci na Západ. Když USA přestaly hlásat politiku oslabování Německa, začala se česká společnost obávat německé hrozby. Pouze málo politiků z národně socialistické, lidové a demokratické strany a skupiny pravých sociálních demokratů s církevními činiteli v okolí pražského arcibiskupa J. Berana požadovali odklon od SSSR a vytěsnění komunistů z vlády.<sup>83</sup>

V listopadu 1948 zahájila KSČ psychózu proti demokratickým stranám, jež byly obviněny z protistátní činnosti či z krytí hospodářské kriminality, k čemuž měly napomoci i politické provokace, např. aféra kolem účastníka nekomunistického domácího odboje, generálního tajemníka národně socialistické

---

<sup>81</sup>Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 26-27

<sup>82</sup>Rataj: KSČ a Československo I. (1945-1960), str. 53-54

<sup>83</sup>Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 51-52

strany doc. V. Krajiny, jenž byl označen za spolupracovníka nacistů. Další provokací byla tzv. krčmářská aféra, kdy ministrům Drtinovi a Zenklovi z národně socialistické strany a také J. Masarykovy byly zaslány balíčky s výbušninou. Mostecký případ zase obvinil Zenkla, Drtinu a Krajinu z přípravy protivládního puče. Největším komunistickým úspěchem bylo protistátní spiknutí na Slovensku namířené proti Demokratické straně, v níž mělo údajně nalézt oporu zakázané ľudácké hnutí. Po zatčení některých funkcionářů DS se ale nepodařilo obvinění proti celé straně prokázat. Poté komunisté mobilizovali slovenskou společnost, 5. 11. 1948 na Slovensku proběhla generální stávka za obrodu slovenských orgánů, na to podal Sbor pověřenců demisi, přičemž v novém již navzdory výsledkům voleb neměla DS většinu.<sup>84</sup>

Před termínem parlamentních voleb na počátku roku 1948 vyvrcholil boj komunistů a ostatních politických stran o moc; strany nebyly schopné najít jakýkoliv kompromis a činnost ústavních institucí byla ochromena. KSČ požadovala znárodnění velkoobchodu a průmyslových podniků s více než padesáti zaměstnanci. Nezískala však pro tento návrh většinu ve vládě ani v parlamentu, a tak mobilizovala masy z odborových a profesních organizací. Rozkol způsobil zejména komunistický ministr V. Nosek, který bez vědomí vlády zbavil míst osm obvodních velitelů v Praze, přičemž vláda žádala, aby toto rozhodnutí odvolal. Jelikož ministr Nosek nereagoval, podalo 20. 2. dvanáct ministrů demisi, doufali totiž, že tak bude muset premiér podat demisi celé vlády a odstoupit. Prezident by pak jmenoval úřednickou vládu bez komunistů a následné volby by komunisté prohráli, čímž se nebudou moci podílet na nové vládě. Strany, jež podaly demisi, ovšem účinně nespolupracovaly, proto zůstaly v menšině a vláda byla stále schopna výkonu úřadu. Poté podali demisi ještě dva ministři, ovšem jen za sebe bez svolení své strany ČSSD. Lidovci, národní socialisté a demokra-

---

<sup>84</sup> Rataj: KSČ a Československo I. (1945-1960), str. 56-57

té podcenili komunistickou propagandu, přecenili své síly a boj za demokracii nechali jen na prezidentovi.<sup>85</sup>

Od počátku krize byli zatýkáni političtí odpůrci komunistů. 24. 2. zorganizovali komunisté jednohodinovou celorepublikovou generální stávkou na podporu přijetí demise zmíněných ministrů. Pouze menšina vysokoškolských studentů stála proti komunistickému převratu, uspořádala protitotalitní pochody na Hrad, ovšem studenti byli při demonstraci 25. 2. v blízkosti Hradu zbiti a zatýkáni oddíly SNB. 25. 2. 1948 vyvrcholil komunistický převrat a zároveň padla státní koncepce prezidenta Beneše, který nakonec demise ministrů přijal, k čemuž pomohl i tlak SSSR a jeho podpora Gottwalda. Vláda tak byla doplněna o nové ministry dle Gottwaldova návrhu a uznávala vedoucí úlohu KSČ.<sup>86</sup>

Po únorovém převratu provedla KSČ rozsáhlé čistky, aby zlikvidovala své protivníky. Proběhla další vlna znárodnění podniků s více jak 50 zaměstnanci.<sup>87</sup> Stát získal monopol na průmysl, stavebnictví, velkoobchod, zahraniční obchod i bankovníctví. Byla zahájena třetí pozemková reforma: rolníkům a státním statkům byla přidělována nad 50 ha a spekulční půda. 9. května 1948 byla schválena nová Ústava s cílem budovat socialismus; proklamovala rovnoprávnost Čechů a Slováků a ještě formálně zachovávala určité demokratické rysy, např. parlamentarismus a dělbu moci či nezávislé soudnictví a práva i svobody občanů. Kodifikovala politické změny po roce 1945 i sociální, ekonomická a kulturní práva. Zrušen byl Ústavní soud, jehož kompetence získalo Národní shromáždění. Oslabeny byly kontrolní mechanismy na ochranu práv občanů. Ve skutečnosti však osobní, politická a majetková svoboda nebyla respektována.<sup>88</sup>

Volby do Národního shromáždění proběhly 30. května, avšak nebyla možnost volby alespoň ze dvou kandidátů. Volič však mohl využít bílý lístek, pokud s jednotnou kandidátkou nesouhlasil. Výsledky voleb byly manipulovány.

---

<sup>85</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 54-56

<sup>86</sup> Rataj: KSČ a Československo I. (1945-1960), str. 60-61

<sup>87</sup> Kocian, Slovníková příručka k čs. dějinám 1948-1989, str. 6

<sup>88</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 73-74

Komunistický režim měl zpočátku dost nekomunistických příznivců- rolníků, inteligence či mládeže, jelikož se zdálo, že nový režim bude snesitelný pro široké masy. Počet členů KSČ masově vzrostl a strana měla 2, 267 milionu členů.<sup>89</sup> Po únorovém převratu začala KSČ budovat totalitní společnost s KSČ na vrcholu centralizovaného byrokratického systému a s vládou pracujícího lidu. KSČ měla mocenský monopol a diktovala svou vůli státním i hospodářským orgánům. Násilí se stávalo nástrojem totalitní vlády, i uvnitř KSČ fungovalo autoritářské řízení, rozhodovala úzká skupina, od roku 1951 politický sekretariát ÚV.<sup>90</sup> Do roku 1954 KSČ vytvořila tzv. kádrovou nomenklaturu, která zajišťovala naprostou kontrolu nad obsazením stranických míst, postů ve společenských organizacích, státním aparátu i dalších institucích. Vláda měla minimální kompetence. Komunistické vedení určovalo rovněž ekonomickou politiku. Obrozená Národní fronta se stala systémem pod vedením KSČ, vliv nekomunistických stran velmi klesl, veřejné organizace a spolky měly jen agitační funkci či zajišťovaly např. brigády. V červnu 1948 se sloučila KSČ a Československá strana sociálně demokratická. Existence nekomunistických stran přervala, neměly však žádný reálný vliv.<sup>91</sup>

Po únoru 1948 skončil spolkový život a shromažďovací i sdružovací svoboda byla zrušena. Po přijetí spolčovacího zákona roku 1950 zůstalo činných asi tři sta organizací z původních osmi tisíc organizací, spolků a sdružení.<sup>92</sup> Sokol se stavěl na odpor komunistům, došlo tedy k prověrce a jeho činnost byla velmi oslabena. Stát naopak podporoval nový Státní výbor pro tělovýchovu a sport a zakládal nové zájmové a společenské organizace, např. Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz mládeže, Československý svaz žen, přičemž tyto organizace měly vnášet rozhodnutí KSČ mezi obyvatelstvo. Odbohy již nezastupovaly zájmy pracujících, ale staraly se o pracovní iniciativu a roz-

---

<sup>89</sup> Maňák: Proměna dělnické strany v organizaci moci in: Kárník, Kopeček: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, svazek I., str. 197

<sup>90</sup> Kocian, Slovníková příručka k čs. dějinám 1948-1989, str. 1-3

<sup>91</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 76-77

<sup>92</sup> Kocian, Slovníková příručka k čs. dějinám 1948-1989, str. 4



voj výroby. E. Beneš nepodepsal květnovou ústavu a ze zdravotních důvodů v červnu abdikoval. Novým prezidentem byl zvolen předseda KSČ K. Gottwald a v čele vlády stanul A. Zápotocký.<sup>93</sup>

Na protest proti komunistickému režimu odešli do emigrace přední demokratičtí politici, poslanci a veřejní i kulturní činitelé. Někteří kvůli svobodným podmínkám pro život, jiní čekali brzký konflikt SSSR se Západem, a tak připravovali třetí zahraniční odboj; mnoho exulantů se tedy zapojilo do západních zpravodajských služeb. Domácí odpor k režimu věřil v západní pomoc, ovšem byl potlačen ihned v zárodku.<sup>94</sup> Důležitou roli v protikomunistickém odporu měla katolická církev. KSČ chtěla vybudovat nový katolicismus a přerušit pouta věřících s Vatikánem. Ihned po únorovém převratu přišla katolická církev o pozemkový majetek, stát postavil církev zcela pod svou kontrolu. Za úhradu nákladů církví se duchovní stali existenčně závislí na státu a měli povinnost mu složit věrnost. Někteří duchovní byli stíháni, řeholnické řády byly zrušeny.<sup>95</sup>

ČSR se stala podřízenou součástí sovětského bloku, kde státy přišly o svou specifickou identitu, jelikož byly podřízeny absolutní politické a ekonomické jednotě a sovětskému řízení. Budováním socialismu se ČSR měla přiblížit sovětskému modelu; nejvyšší českoslovenští státníci byli pod sovětskou kontrolou prostřednictvím sovětských poradců, kteří měli rozhodující pravomoci v hospodářství, vysokém školství, státní správě, bezpečnosti a armádě, přičemž odpovědni byli sovětským institucím, ačkoli je platit československý stát. Gottwaldova vláda byla oddaná SSSR, čemuž byly uzpůsobeny i státní tradice a svátky. V mezinárodních vztazích však narůstala izolovanost ČSR, neboť Československo omezilo účast v mezinárodních institucích, např. 30. 1. 1950 vystoupila ČSR z UNESCO, chladné byly rovněž vztahy k rozvojovým zemím, díky stalinské nedůvěře ke státům stýkajícím se se Západem.<sup>96</sup>

---

<sup>93</sup> Rataj: KSČ a Československo I. (1945-1960), str. 82-83

<sup>94</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 147

<sup>95</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 152-156

<sup>96</sup> Kocian, Slovníková příručka k čs. dějinám 1948-1989, str. 1-4

Počátkem 50. let zahájila KSČ program zlidovění a finanční dostupnosti kultury, byly budovány parky oddechu a kultury, nová kina, kulturní domy či osvětové instituce. Byla pochopitelně přebudována i školská soustava, rozšířilo se technické školství a i volný čas byl prosycen ideologií. Snazší přístup ke vzdělání měly děti z dělnického prostředí. Kvůli větší zaměstnanosti žen se stavěly jesle a mateřské školky, ovšem prestiž učitelů i profesorů klesala<sup>97</sup>. Roku 1952 byla založena Československá akademie věd, jejímž prvním předsedou byl Z. Nejedlý.<sup>98</sup>

Stalinismus v ČSR byl velmi tvrdý, neboť ČSR byla jako nejzápadnější a nejburžoaznější část sovětského bloku stále podrobována kontrole i represím, jež se řídily kolektivním nazíráním, bez posouzení loajality jednotlivců. Ostrý kurz, který prosazoval generální tajemník ÚV KSČ R. Slánský, vyústil v nové čistky ve straně, státním aparátu, bezpečnosti, armádě a ekonomice. Represe zahájila tzv. právníkou dvouletku 1948-1950, kdy byly vydány předpisy, které po sovětském vzoru vytvářely nedemokratický právní řád. Koncem roku 1948 byl přijat zákon na ochranu lidově demokratické republiky, podle něhož byla protistátní činnost trestána i smrtí. Porážku protivníka měly završit politické procesy s funkcionáři a členy nekomunistických stran za přípravu buržoazního protikomunistického puče; někteří byli roku 1948 pro nedostatek důkazů soudem zbaveni viny.<sup>99</sup> Ovšem nezávislé soudnictví bylo likvidováno, zanikl Ústavní soud i Nejvyšší správní soud a komunistické instituce v čele s bezpečnostní komisí ÚV KSČ nadřazovaly svá rozhodnutí nad zákon. Protistátní činností se zabýval nově vzniklý Státní soud a prokuratura, kde působili politicky a třídně uvědomělé osoby. Advokacie byla zcela paralyzována. Nejdůležitější v persekučním aparátu byl policejní aparát, zejména Státní bezpečnost, jež se vymykala jakékoli kontrole. Jejimi oběťmi se stali i přední osobnosti režimu.<sup>100</sup>

---

<sup>97</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 92-96

<sup>98</sup> Kalinová, Společenské proměny v čase socialistického experimentu, str. 172

<sup>99</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 101-103

<sup>100</sup> Kocian, Slovníková příručka k čs. dějinám 1948-1989, str. 2

Pro politicky nespolehlivé osoby byly budovány různé internační tábory; do táborů nucených prací putovali ti, kdo se pokusili nelegálně opustit ČSR nebo zesměšňovali režim, v letech 1950-1955 se k pacifikaci opozice užívaly Pomocné technické prapory v armádě, určené pro fyzickou práci. StB vytvořila volavčí sítě policejních agentů, kteří předstírali ilegální činnost a měli si získat důvěru vytipovaných osob. Při provokační akci Kameny organizovali agenti StB ilegální přechody přes falešné hranice státu, které po výslechu „západními důstojníky“ končily zatčením. Likvidaci soukromého maloobchodu měly urychlit hospodářské procesy s malovýrobci, rovněž rolníci odolávající kolektivizaci byli tvrdě perzekuováni.<sup>101</sup>

Vrcholem stalinské nezákonnosti se staly masové politické procesy provázené obrovskou publicitou, což byl nový jev ve veřejném životě státu. Přesný počet obětí není dosud znám, nicméně je jisté, že jejich počet byl několik tisíc. Velmi známý byl např. proces s JUDr. M. Horákovou, která byla s dalšími třemi obviněnými odsouzena k smrti. Soudci ani prokurátoři neměli volnost při procesech, neboť jejich vystupování bylo pečlivě sledováno. V letech 1948-1950 a 1950-1952 proběhly dvě vlny procesů s vojáky a odbojáři, rovněž tak i s církevními představiteli či činiteli nekomunistických stran a společenských organizací, např. Sokola, Junáka. Reakce obyvatelstva na rozsudky byly různé. Lidé z okruhu odsouzených znali pravdu, ovšem nemohli se k procesům vyjádřit. Mnoho lidí bylo v otázce oprávněnosti soudů a v trestní činnosti odsouzených nejistých či lhostejných. Ovšem tyto události provázela masivní propaganda a hysterie, čili lidé neměli odvahu se ptát, natož se k procesům vyjadřovat. Velká část obyvatel však procesům věřila. Cílem těchto akcí nebylo trestat přečiny, ale vychovávat lid k ostražitosti, bdělosti a nepřátelství.<sup>102</sup>

V letech 1951-1954 se konalo několik procesů s komunisty; roku 1954 proběhl v Bratislavě soud proti slovenským buržoazním nacionalistům, G. Hu-

---

<sup>101</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 108-112

<sup>102</sup> Kaplan: Proměny české společnosti 1948-1960, str. 76-78

sákovi (který byl odsouzen doživotně), L. Novočeskému a K. Šmidkemu. Dle Moskvy ČSR nehledal nepřátele ve vlastních řadách dost horlivě, nakonec se tedy SSSR zaměřil proti generálnímu tajemníkovi KSČ R. Slánskému, Gottwaldovu příteli a spolupracovníkovi, který dostal od čs. exilových zpravodajců nabídku k odchodu do exilu, zaslano prostřednictvím dvojitého agenta. Proces protistátním spikleneckým centrem v čele se Slánským proběhl v listopadu 1952. Objevil se v něm i antisemitismus a hysterie sdělovacích prostředků. Popel jedenácti popravených byl rozhozen po silnicích středočeského kraje.<sup>103</sup>

Od roku 1950 se svět obával další války, veškerý život československé společnosti se proto přizpůsobil zbrojním programům a výstavbě velké armády. Ministrem obrany se stal A. Čepička, jenž vystřídal L. Svobodu. Čs. armádou, která byla v letech 1950-1952 přezbrojena moderními zbraněmi, disponovala sovětská generalita. Roku 1955 se ČSR stala zakládajícím členem Varšavské smlouvy, vzniklé jako reakce na vstup SRN do NATO.<sup>104</sup>

Socialistickou výstavbu měly urychlit tzv. pětiletky, první trvala v letech 1948-1953 a měla rychle přesunout těžiště průmyslu do těžkého strojírenství s důrazem na hutní výrobu na úkor průmyslu lehkého. Ovšem koncepce ČSR jako strojírenské velmoci neodpovídala možnostem čs. hospodářství. Roku 1953 byla dokončena centralizační organizace národních podniků, malé závody byly rušeny, ČSR ztrácela tradiční zahraniční trhy a domácí poptávka po spotřebním zboží se nedařila uspokojit. Silně byla postižena oblast služeb a to díky likvidaci soukromých řemesel v letech 1950-1952. Počet provozoven a obchodů klesl a rozsah i kvalita služeb rovněž., v ČSR byla zlikvidována smíšená ekonomika, chybělo zboží denní potřeby, investice byly neefektivní. V katastrofálním stavu se ocitlo zemědělství, neboť pracovní síly z tohoto sektoru odcházely do průmyslové výroby a stavebnictví.<sup>105</sup> Jelikož dobrovolné vstupy do JZD neuspěly, proběhla v letech 1950-1953 násilná kolektivizace, ovšem výsledky nových JZD

---

<sup>103</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 113-115

<sup>104</sup> Rataj: KSČ a Československo I. (1945-1960), str. 130-132

<sup>105</sup> Kaplan: Proměny české společnosti 1948-1960, str. 102-103

nebyly moc dobré, zemědělství bylo zanedbáno také díky představě o ČSR jako strojírenské velmoci, která bude většinu potravin dovážet ze zemí RVHP.<sup>106</sup> Komunistický režim pronásledoval i otevřeně šikanoval tzv. vesnické boháčekulaky, kterým předepisoval nesplnitelné dodávky, a sedláci často končili ve vězení. Jedním z nejhorších trestů byla deportace, tj. vystěhování z domova do předepsaného místa, většinou v pohraničí. Neví se přesně, kolik rodin bylo takto postiženo, odhaduje se, že kolem 3 až 4 tisíc kulackých rodin.<sup>107</sup>

ČSR změnila své zahraničně obchodní vztahy, z kapitalistického trhu se přesunula mezi zaostalé země sovětského bloku. Krátká poúnorová orientace na trhy v Asii, Jižní Americe a USA neuspěla, čs. ekonomika se rychle stala závislou na SSSR. Roku 1949 vznikla Rada vzájemné hospodářské pomoci podřízená sovětským zájmům, která zabezpečovala ekonomickou závislost satelitů na SSSR. ČSR mělo obchodní partnery v Bulharsku, Polsku, Maďarsku, Rumunsku, později i v Albánii a NDR, což však neodpovídalo jejím potřebám ani zájmům. Výroba pro zaostalé a nenáročné trhy nebyla dostatečným stimulem pro čs. ekonomiku.<sup>108</sup> ČSR musela méně vyspělým zemím poskytovat zdarma např. licence, patenty a další pomoc. Čs.- sovětská obchodní smlouva na roky 1951-1955 odmítla čs. nabídku na vývoz tradičních strojírenských výrobků do SSSR, neboť ten měl zájem o výrobky těžkého průmyslu, za které měly být dováženy zemědělské produkty, suroviny a spotřební zboží, což se ale nepodařilo realizovat a čs. ekonomika nebyla v letech 1952 a 1953 schopna uspokojovat potřeby společnosti. V dalších letech se prohlubovala technologická zaostalost ČSR za vyspělou západní Evropou.<sup>109</sup>

V letech 1948-1953 se změnila struktura československé společnosti, neboť dřívější majetkově a společensky privilegované skupiny byly likvidovány, zatímco dělníci, nemajetné vrstvy a mládež byly zvýhodněny. Eliminovány byly

---

<sup>106</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 124-129

<sup>107</sup> Navara, Albrecht: Abeceda komunismu, str. 109

<sup>108</sup> Kocian, Slovníková příručka k čs. dějinám 1948-1989, str. 5-6

<sup>109</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 130-131

rovněž střední vrstvy, tzv. maloburžoazie, která byla oporou národní identity, ekonomické iniciativy, demokratického pokroku a politické stability. Tyto vrstvy byly např. vyřazeny z vázaného trhu. Vlastnické a pracovní vztahy se velmi zjednodušily, skoro 80% obyvatel tvořili zaměstnanci a veškerá populace byla závislá na komunistickém státu. Režim se opíral o privilegovanou dělnickou třídu, z níž pocházelo nejvíce komunistických funkcionářů a tzv. nová inteligence, která však postrádala potřebnou kvalifikaci i vzdělání inteligence předúnorové. Zaměstnanost žen výrazně stoupla; v 50. letech začala feminizace školství, kultury, správy a zdravotnictví. Přes 70 000 úředníků bylo přeřazeno z administrativy do dělnických profesí, což ale snížilo kvalifikaci i aktivitu dělnictva. Privilegovanými se staly nekvalifikované, manuální dělnické profese v těžkém průmyslu. Mzdový systém existující na principu kvalifikace byl zrušen jako neodůvodnitelná třídní rozdílnost ve mzdách.<sup>110</sup>

Životní úroveň obyvatel a spotřeba vzrůstala, stejně tak i výdaje státu na bezplatné zdravotnictví, vzdělání a kulturu. Roku 1951 vznikla síť ústavů národního zdraví, hygienicko-epidemiologických stanic a závodních lékařů. Dbalo se na preventivní péči, očkování a péči o matku a dítě; některé vážné epidemie se podařilo vymýtit. Zaměstnanci byli odměňováni odborářskými rekreacemi, všichni pracující měli důchodové pojištění. Zmizela pouliční žebrota, nezaměstnanost i bezdomovectví. Služby i nájem se zlevnily, rozšířilo se levné závodní stravování a finančně dostupná veřejná železniční i autobusová síť. Životní úroveň dělnictva stoupla, rostly jejich nominální mzdy a dělníci se těšili i ze zásobovacích výhod, ovšem životní úroveň a profesní prestiž ostatního obyvatelstva klesla pod prvorepublikovou úroveň. Inteligence závisela na státním zaměstnavateli, úřednické a učitelké mzdy byly na hraně životního minima. Výrazně klesla životní úroveň rolníků. Kupní síla obyvatel vzrostla, ale protože ji nešlo

---

<sup>110</sup> Kalinová, Společenské proměny v čase socialistického experimentu, str. 126-133

uspokojit díky chronickým zásobovacím potížím, narůstaly úspory, objevovaly se nákupní horečky a lidé se orientovali na nákup potravin.<sup>111</sup>

V březnu 1953 zemřel Stalin i Gottwald a v SSSR i satelitních státech se objevila krize díky ekonomickému rozvratu, sociální stagnaci i politické a ideologické nevěrohodnosti. SSSR musel přijmout určité ústupky, aby se zmírnilo mezinárodní napětí, např. bylo podepsáno příměří v Koreji, ztlumil se konflikt mezi SSSR a Jugoslávií. V ČSR nastoupilo nové komunistické vedení s prezidentem A. Zápotockým, předsedou vlády V. Širokým a A. Novotným jako šéfem stranického aparátu. Hospodářskou krizi měla vyřešit měnová reforma z roku 1953, jež měla odstranit rozpor mezi kupní silou obyvatel a špatně zásobeným trhem a také oddlužit stát likvidací úspor, vázaných vkladů a životních pojistek.<sup>112</sup> Reforma platila od 1. 6. 1953 a odstranila vázaný a volný trh, zavedla jednotné maloobchodní ceny a poškodila veškeré obyvatelstvo, nejen bývalou buržoazii, proti které byla podle KSC namířena. Životní úroveň většiny obyvatel klesla, příjmy dělnických a úřednických rodin většinou nepřesahovaly životní minimum. Došlo k masovým politickým projevům nespokojenosti a protivládním demonstracím i stávkám.<sup>113</sup>

Sovětské centrum dalo podnět k „novému kurzu,“ kdy mělo dojít k přesunu od těžkého průmyslu k lehkému, růstu výroby spotřebního zboží, investicím do zemědělství, podpoře služeb a bytové výstavby. Prezident Zápotocký kritizoval násilnou kolektivizaci zemědělství, JZD měla sníženy dodávky a zvýšeny výkupní ceny, což vedlo k růstu zemědělské výroby. Avšak roku 1955 došlo k další kolektivizaci. X. sjezd KSC schválil v červnu 1954 konzervativní reformy v sociální a ekonomické oblasti. Roku 1953 a 1954 proběhly poslední politické procesy. Ekonomické změny kopírovaly sovětskou praxi, ČSR alespoň obnovila obchod se západními státy a rozvojovými zeměmi, ovšem neperspektivní orientace na strojírenství pokračovala. Díky poklesu zbrojní výroby se

---

<sup>111</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 133

<sup>112</sup> Kocian, Slovníková příručka k čs. dějinám 1948-1989, str. 8

<sup>113</sup> Kalinová, Společenské proměny v čase socialistického experimentu, str. 196-199

omezila alespoň monopolní pozice těžkého strojírenství a nereálné plány pětiletky musely být zrevidovány. V letech 1953- 1955 byly třikrát sníženy ceny, čímž režim chtěl upokojit odpor obyvatelstva po měnové reformě. Vybavení domácností se o dost zlepšilo, lidé kupovali rozhlasové přijímače, ledničky, pračky. To vše načas obnovilo důvěru obyvatel v režim, což se projevilo roku 1956, kdy v ČSR nedošlo k nepokojům jako v jiných částech východního bloku.<sup>114</sup>

V květnu 1954 proběhly volby no národních výborů a do Národního shromáždění podle jediné kandidátky, které měly vyjádřit souhlas s komunistickou politikou. Režim proklamoval dodržování zákonnosti, ovšem nezákonnosti z let 1948-1953 neměly být nijak napravovány. V lednu 1955 vznikla stranická komise pro revizi politických procesů v čele s R. Barákem, která měla zmírnit nadsazené tresty, ne však nehabilitovat. Trestní praxe se zmírnila a klesl počet politických vězňů. Roku 1954 byly zrušeny tábory nucených prací a roku 1955 byli z vězení propuštěni někteří komunisté, např. J. Smrkovský, L. Novomeský či M. Švermová. Roku 1956 odsoudil N. S. Chruščov Stalinův kult osobnosti, jeho teror i ideologii, což KSČ poněkud zaskočilo a chtělo tuto kritiku zamlčet. Jelikož se to nezdařilo, rozvinula se masová kritika stalinismu od řadových členů KSČ i nekomunistů, která žádala odstoupení např. A. Čepičky, V. Kopeckého, K. Bacílka. Studenti vysokých škol žádali obnovu svobody tisku a cestování.<sup>115</sup>

Na II. sjezdu čs. spisovatelů v dubnu 1956 vystoupili intelektuálové proti komunistickému vedení. Seifert či Hrubín kritizovali zásahy do tvůrčí svobody, apelovali na spisovatele, aby se stali svědomím národa. Režim to odmítal a snažil se nadbíhat lidu sociálními opatřeními, např. zvýšením platů, zkrácením pracovního týdne, snížením maloobchodních cen nebo zlevněním lázeňské a rekreační péče. Celostátní konference KSČ v červnu 1956 schválila upevnění kontroly společnosti, během událostí v Polsku a Maďarsku stáli na sovětské straně.

---

<sup>114</sup> Kocian, Slovníková příručka k čs. dějinám 1948-1989, str. 11-12

<sup>115</sup> Tamtéž



Komunistické vedení bylo proti reformním snahám komunistických skupin. SSSR roku 1956 odsoudila stalinské praktiky a v mezinárodních vztazích nastoupila určitá pružnost, kterou ale ČSR nevyužila pro uvolnění sepjetí se SSSR a obnovu své suverenity. Po roce 1956 se vedoucí rolu KSČ ještě utužila, armáda ztratila své výsostné postavení, režim se snažil odstranit i nejmarkantnější deformace práva, roku 1956 byla přijata novela trestního zákona a nový trestní řád.<sup>116</sup>

Po smrti A. Zápotockého 13. ledna 1957 se novým prezidentem stal A. Novotný, jehož blízkými spolupracovníky byli např. Bacílek, Šimůnek či Barák. Nová ideologická vize doufala, že během 70. a 80. let sovětská ekonomika předstihne kapitalismus a roku 1980 nastane v ČSR komunismus, k čemuž měly dopomoci nadsazené plány průmyslové výroby. Místo diktatury proletariátu měla vzniknout všelidová společnost, jejíž spotřeba výrazně vzroste. Třídní zápas měl spočívat hlavně v ideologickém boji, již od roku 1953 zahájila KSČ ateistickou ofenzívu, kdy většina učitelů a komunistických funkcionářů musela z církve vystoupit, děti z nábožensky založených rodin měli potíže dostat se na vyšší studium. V polovině 50. let obnovila ČSR obchodní a kulturní vztahy s Rakouskem, Francií, Belgií, Holandskem a Skandinávií, vztahy s USA a Velkou Británií byly chladné. Vztahy se SRN byly rovněž špatné, a to díky protičeskoslovenské činnosti sudetských Němců. ČSR se angažovala také ve třetím světě, např. bylo prostředníkem SSSR v subsaharské Africe, kde navázala na předválečné politické a obchodní vztahy. Čs. vojenská, diplomatická a ekonomická pomoc mířila např. na Kubu, do Konga, Indie, Egypta atd. Studenti z rozvojových zemí studovali v Praze.<sup>117</sup>

Ve druhé polovině 50. let vzrostla mezi čs. obyvatelstvem vzdělanost. Rozvoj prožívala divadla, kina, muzea, galerie. Poptávka po knihách i tisku se velmi zvýšila, od roku 1953 opouštěly stalinistický socialistický realismus, čes-

---

<sup>116</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 160-161

<sup>117</sup> Rataj: KSČ a Československo I. (1945-1960), str. 177-179

ká kultura se odpoutala od kolektivistické socialisticko-realistické radosti a ne-  
návisti, vycházela první nekonformní díla, např. Škvoreckého Zbabělci; do kni-  
hoven se vracel K. Čapek. Tyto nové tendence razil časopis Květen. Vznikala  
divadla malých forem, např. Reduta, Rokoko, Semafor. Roku 1958 zvítězil čes-  
koslovenský pavilon a expozice na světové výstavě Expo 58 v Bruselu.<sup>118</sup>

Druhá pětiletka 1956-1960 počítala s ozdravením ekonomiky a růstem  
průmyslové výroby, ovšem ČSR se za světovou špičkou v technické úrovni vý-  
roby zpožďovala o 20-30 let. Do roku 1960 zmizely sociální problémy z minu-  
losti, nominální mzdy se zvyšovaly a životní úroveň obyvatel stoupla, ovšem  
nabídka zboží i služeb byla nedostatečná a vládla bytová nouze.<sup>119</sup>

Životní úroveň Čechů a Slováků se vyrovnávala. Roku 1960 byla přijata  
nová socialistická ústava se zakotvenou vedoucí úlohou KSCČ a z ČSR se stala  
ČSSR. Závaznou státní ideologií byl marxismus-leninismus.<sup>120</sup>

## ČESKOSLOVENSKÁ KLUTURA

Po skončení války byla obnovena svobodná česká kultura, věda, školství i  
umění, jež za okupace utrpěla značné škody, neboť nacisté národní inteligenci  
pronásledovali. Mnozí její příslušníci, např. F. Peroutka, E. F. Burian byli za-  
vřeni, jiní zahynuli v koncentračních táborech a věznicích, např. V. Vančura, K.  
Poláček, J. Čapek, K. Hašler, Někteří emigrovali, např. J. Werich, J. Voskovec.  
Poválečná kultura měla být demokratická, národní a pokroková, proto bylo  
vlastnictví kulturních institucí převedeno do státního, zemského, obecního či  
korporativního vlastnictví.

Již roku 1945 byl zestátněn film, v divadelnictví byly zrušeny soukromé  
koncese. Stát kontroloval také rozhlas, gramofonový průmysl a tisk. Tuto kultu-  
ru spravovalo ministerstvo informací a ministerstvo školství. Tvůrci zakládali  
nové umělecké spolky, např. Blok demokratických hudebníků, Blok výtvarných

---

<sup>118</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 167

<sup>119</sup> Kalinová, Společenské proměny v čase socialistického experimentu, str. 252-257

<sup>120</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 172-174

umělců, Syndikát československých spisovatelů. KSČ se však pokusila zlikvidovat pluralitu v kulturní tvorbě a podřídit ji svým zájmům, tj. teorii vědeckého socialismu, koncepci socialistického realismu a kulturní orientaci na SSSR. V říjnu 1946 vznikla pod patronací KSČ Kulturní obec (např. J. Drda, I. Olbracht, F. Halas, V. Řezáč), jež se pokusila sdružit českou inteligenci, ovšem nedařilo se zavést sovětský socialistický realismus do české kultury, k čemuž přispěly i sovětské proskripce např. A. A. Achmatovové, M. M. Zoščenka či B. L. Pasternaka nebo kritika Výstavy sovětského umění v Praze roku 1947. Nekomunističtí tvůrci (např. J. Seifert, F. Peroutka, J. Zrzavý, E. Fila) založili Kulturní svaz, který vycházel z masarykovských myšlenek a humanismu. Obě kulturní instituce roku 1947 splynuly v Kulturní jednotu. V poválečné literatuře nejprve převládala euforie z osvobození a odbojové či vězeňské motivy. Poválečné umění se rozčlenilo do několika proudů, např. Skupina 42 vyjadřovala velkoměstský civilismus a čerpala z angloamerických a frankofonních zdrojů (Kainar, Blatný), skupina RA byla surrealistická (Kundera, Lorenc), Družina Ohnice se hlásila k existencialismu (Bartušek, Bednář). Katolický proud hlásal křesťanskou mravní obrodu (J. Deml, J. Zahradníček), okolo Rudého práva a Tvorby se sdružoval proud syntetických realistů (J. Hájek, V. Školaudy). 16.- 20. června proběhl I. sjezd Syndikátu českých spisovatelů, kde E. Beneš vystoupil proti omezování nezávislého postavení kultury.<sup>121</sup>

Po komunistickém převratu byly demokratické principy nahrazeny novými a ideologicky nezávadnými, které odpovídaly nové době. V čele změn stála pochopitelně komunistická strana, přičemž bylo nutné pověřit nějaký orgán k prosazování ideologicky čisté politiky, což měl zajistit Václav Kopecký, který byl od roku 1945 ministrem informací a byl rovněž hlavním ideologem strany a jedním z politicky nejvýznamnějších a nejvlivnějších mužů poúnorové politiky. Spolu se Zdeňkem Nejedlým a Ladislavem Štollem se stal hlavním tvůrcem kulturní politiky strany a státu. Politika měla ve všem napodobovat svůj sovětský

---

<sup>121</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 64- 70

vzor a tyto sovětské zkušenosti pak uplatnit v československém prostředí, neboť se domníval, že sovětská kultura je nejpokrokovější. V září 1948 se stal rovněž předsedou Kulturní rady. Hlavními spolupracovníky Kopeckého se stali přední levicové osobnosti, např. V. Nezval, F. Halas, I. Olbracht, M. Majerová či J. Drda. Kopecký se soustředil zejména na rychlou likvidaci odpůrců nového pojetí, neboť si uvědomoval, že je nutné rychle umlčet demokratické autory i nekomunistické noviny včetně tiskovin ze zahraničí.<sup>122</sup> Svobodné sdělovací prostředky by ztížily monopolizaci moci a izolaci nekomunistických stran. Již v průběhu vládní krize byl omezen dovoz zahraničního tisku a zakázán jeho volný prodej. V březnu 1948 bylo zlikvidováno 111 časopisů a novin, zanikly krajské deníky nekomunistických stran i regionální časopisy či tiskoviny zájmových organizací. Přežily deníky komunistické a deníky zájmových organizací, které byly politicky ovládané komunisty. Povoleny byly jen čtyři deníky nekomunistických stran, které však komunistické vedení muselo schvalovat a navíc jejich náklad byl velmi omezen.<sup>123</sup>

V únoru 1949 stál V. Kopecký u zrodu Svazu československých spisovatelů, do jehož čela dosadil Jana Drdu. Kopecký se stal čestným předsedou. L. Štoll byl považován v 50. letech za hlavního literárního kritika a dle jeho názoru měla československá kultura jít cestou socialistického realismu, ovšem tento pojem byl dost problematický a ani přední kulturní či političtí činitelé dost dobře nevěděli, co se pod ním vlastně skrývá. Např. podle V. Kopeckého: „Metoda socialistického realismu znamená, realisticky umělecky tvořit v duchu socialistickém“.<sup>124</sup> Posláním Svazu československých spisovatelů bylo také vychovávat nové spisovatele z řad dělníků a jiných pracujících a to podporou literární činnosti u pracujícího lidu. Jedním z prvních projevů této snahy byl sborník První směna, který byl darem IX. sjezdu KSČ a byl sestaven z básní, které do Rudého

---

<sup>122</sup> Švadlena: Václav Kopecký jako ministr ideolog v letech 1948-1953 in: Jiroušek a kolektiv Proměny diskursu české marxistické historiografie, str. 171-174

<sup>123</sup> Kaplan: Proměny české společnosti 1948-1960, str. 48-49

<sup>124</sup> Švadlena: Václav Kopecký jako ministr ideolog v letech 1948-1953 in: Jiroušek a kolektiv Proměny diskursu české marxistické historiografie, str. 174-175 (citováno tamtéž)

práva zaslali jako dělničtí a pracující čtenáři. Po svém sjezdu v květnu 1949 Svaz vyhlásil ve spolupráci s ministerstvem informací soutěž *Pracující se hlásí do literatury*, v níž měli být nalezeni noví tvůrci, a to dle jejich zaspaných textů s námětem budování státu. Ovšem akce nebyla příliš úspěšná, neboť ze příspěvků 750 účastníků bylo vybráno jen třicet zdařilejších prací, které byly roku 1950 uveřejněny v časopise *Nový život*. Pro padesát vybraných dělnických literátů Svaz v srpnu 1950 uspořádal skolení, na němž přední spisovatelé objasnili svým novým kolegům ideové souvislosti soudobého umění a předali jim své zkušenosti. Bylo totiž nezbytné vychovat novou, režimu loajální inteligenci, zatímco proti té tradiční probíhalo tažení, když např. na vysokých školách probíhaly od roku 1949 prověrky.<sup>125</sup>

Dohled nad nekomunistickým tiskem měl ústřední aparát Národní fronty. V závodech a podnicích vznikly závodní časopisy, vydávané hospodářským vedením, odborovou a stranickou organizací. V 50. letech se ustálila struktura tisku, kromě výše zmíněných existovaly i časopisy odborné, populárně vědecké či obrázkové. Novináři se stali pravou rukou strany a redakce vedlejším pracovištěm stranického aparátu. Novináři tak plnili politickou roli spočívající v bezmezné poslušnosti a povinnosti řídit se oficiální politikou, kterou měli podporovat a tím se podílet na její realizaci. Roku 1953 byla zřízena Hlavní správa tiskového dohledu, tj. cenzurní úřad, neboť v novinách i v kultuře se množily nesrovnalosti, které byly považovány za záměrné akce nepřátel.<sup>126</sup>

KSČ také omezila výjezdy do ciziny, kromě tisku cenzurovala film, reklamy, kroniky i vědeckou produkci. Od roku 1952 bylo dle čs.- sovětské dohody o radioobraně rušeno západní rozhlasové vysílání, od roku 1954 vysílala Čs. televize, jež se významně podílela na propagandě režimu.<sup>127</sup>

Po smrti Stalina i Gottwalda a po odchodu Z. Nejedlého z funkce ministra školství se KSČ vedená od září 1953 A. Novotným stejně bála uvolnit tuhý re-

---

<sup>125</sup> Janoušek a kolektiv: *Dějiny české literatury 1945-1989*, II. 1948-1958, str. 33-34

<sup>126</sup> Kaplan: *Proměny české společnosti 1948-1960*, str. 50

<sup>127</sup> Rataj, Houda, *Československo v proměnách komunistického režimu*, str. 88-90

žim, nicméně se již upouštělo od teroru, tudíž např. represe trochu polevily. Během roku 1953 vyšlo několik pozoruhodnějších básnických sbírek a objevily se i náznaky kritičtějšího pohledu v dramatické tvorbě. I když kampaně, typické pro období stalinismu, nezmizely, názorové rozdíly se začínaly řešit kultivovaněji, např. formou diskuzí v kulturních a literárních časopisech. Objevil se svár mezi převažující dogmatickou linií, která setrvala na stranickém chápání socialistického umění, a novým přístupem, který rovněž ve jménu socialismu usiloval o prostor pro tvůrčí individualitu. Umění tak pomalu začalo zobrazovat i vnitřní život člověka, jeho problémy a pocity v širší škále. V letech 1954-1955 se politika SSSR poněkud zmírnila a II. sjezd sovětských spisovatelů roku 1954 umožnil vystoupit i liberálním spisovatelům, přičemž se pokusil rozšířit pojetí socialistického realismu mimo témata budovatelského zápasu a revolučního boje, čímž by se obohatily postavy a překonal schematismus. Pomalu se formovala skupina literárních kritiků, teoretiků a básníků kolem časopisu Květen, jenž vycházel od roku 1955.<sup>128</sup>

---

<sup>128</sup> Janoušek a kolektiv: Dějiny české literatury 1945-1989, II. 1948-1958, str. 51-54

## **KOMUNISTICKÁ IDEOLOGIE A TŘÍDNÍ SPOLEČNOST**

Marxismus-leninismus je soubor poznatků, teorií, interpretačních principů a ideologických přesvědčení vycházejících z díla Karla Marxe, Fridricha Engelse a Vladimíra Iljiče Lenina. Tuto teorii poté kodifikoval počátkem 30. let 20. století J. V. Stalin jako oficiální světonázorovou a politickou doktrínu komunistických stran i jako filozoficko-teoretický základ společenských věd. Tento systém rozpracoval teorii o třídním boji a třídních nepřátelích a byl přesvědčen o tom, že kapitalismus zanikne.<sup>129</sup>

Třída je soubor osob se stejnou nebo podobnou ekonomickou úrovní, které jsou si vědomy svých společenských zájmů. Třídní hledisko zdůrazňuje důležitost ekonomických pozic a aktivity. Dle V. I. Lenina jsou třídy velké skupiny lidí, které se liší svým místem v systému výroby, vztahem k výrobním prostředkům, úlohou v organizaci práce i způsobem nabývání a velikostí disponibilního bohatství. Podstatným znakem třídy je to, že si jedna třída může přivlastnit výsledky práce jiné třídy; panuje mezi nimi vztah vykořisťování a potenciálního či reálného antagonismu. Roku 1936, díky vzestupu fašismu nacismu a v důsledku mezinárodní situace, která se vyvíjela v neprospěch SSSR, zavedl J. V. Stalin pojem neantagonistických tříd, který nově vyjadřoval sociálně- třídní struktury socialistické společnosti.<sup>130</sup> Marxovo a Engelsovo dílo popisuje dvě základní třídy: první je dělnická, jejíž příslušníci jsou odtrženi od vlastnictví výrobních prostředků. Jejich protipólem je buržoazie, tj. třída kapitalistů, jimž jsou dělníci nuceni prodávat svoji pracovní sílu. Sílicí vykořisťování vede k vyostření třídního boje, což dle Marxe a Engelse směřuje k zániku kapitalismu a nastolení beztřídní společnosti.<sup>131</sup>

Dělnická třída má historické poslání- svrhnout revolucí kapitalismus a vybudovat komunismus jako vysoce humánní společnost, v níž bude panovat bla-

---

<sup>129</sup> Velký sociologický slovník I., str. 592

<sup>130</sup> Velký sociologický slovník II., str. 1336

<sup>131</sup> Velký sociologický slovník II., str. 1337

hobyt i svoboda jedinců a společnosti. Kvůli dosažení tohoto cíle je třeba, aby dělnická třída vedla nelítostný třídní boj včetně revolučního násilí a zlikvidovala buržoazii. Proto KSC po převzetí moci nastolila diktaturu proletariátu, což mělo vést k budování prvního stupně komunismu, jímž byl socialismus. Jeho budování provázela čtyři nejdůležitější hesla: diktatura proletariátu, kolektivizace, industrializace a kulturní revoluce. Stalin požadoval pro budoucí komunistickou společnost utužení centralismu, administrativně direktivní metody řízení ekonomiky a postupné zavádění rozdělování statků bez využití trhu a peněz.<sup>132</sup>

Podle Marxova učení je smysl dějin založen na příběhu o emancipaci práce, ke které však dojde až na konci dějin- v komunistické společnosti. Pohyb lidské historie vpřed zajišťoval třídní boj, který však nebyl vynálezem marxistů, nýbrž byl znám již v 1. polovině 19. století, ovšem až marxisté z něj učinili základní prvek, který zajišťuje pokrokový dynamismus dějin. Společnost se měla vyvíjet ke stále dokonalejšímu využívání přírodních zdrojů, čemuž mělo odpovídat i podobně pokrokově se vyvíjející společenské uspořádání. Přejít od jednoho výrobního způsobu k dalšímu zajišťovala dvojice- ekonomická *základna* a jí determinovaná kulturní *nadstavba*. Nastal-li rozpor mezi výrobními silami a výrobními vztahy, nadešel čas sociální revoluce, z níž vzešla nová socioekonomická formace a tento rozpor načas utlumila. Tento rozpor se však časem vynořil znovu, ovšem na úrovni, která odpovídala výrobním silám a výrobním vztahům dané formace. V tomto případě bylo formování dělnické třídy jako dějinný proces předurčeno objektivními faktory, ale dělo se v každé národní společnosti s jistými odlišnostmi. Dělnická třída se měla formovat během dvou fází: první se nazývala *třída o sobě*, druhá pak *třída pro sebe*. *Třída o sobě* vyjadřovala třídní postavení. Rozdílnost třídního postavení jednotlivých tříd je určena rozdílem v ekonomickém postavení, jehož základem jsou vlastnické poměry.

---

<sup>132</sup> Rataj, KSC a Československo I. (1945-1960), str. 91-93



Třídní pozici určuje vztah k výrobním prostředkům a právě tato pozice určuje třídní vědomí. Marxisté kladli důraz právě na objektivní ekonomické faktory.<sup>133</sup>

Ve fázi *třídy o sobě* se proletariát nacházel v třídní pozici odpovídající kapitalistickým výrobním vztahům, ovšem nebyl si dostatečně vědom své pozice a své historické role. Toto vědomí se rozvinulo pomocí třídního boje, kdy nakonec došlo k plnému sebeuvědomění a k proměně v *třídu pro sebe*, tj. moderní dělnickou třídu, schopnou se organizovat. Tato třída si uvědomovala zákonitosti kapitalismu dle Marxova pojetí. Pokud by proletariát definoval svou identitu jinak, bylo by nutné ji odsoudit. Byla-li tedy identita člověka předurčena jeho třídním postavením, pak všechny ostatní identity bylo možné označit za falešné vědomí.<sup>134</sup>

K potlačování některé z tříd slouží stát jako organizace moci a násilí. Proletariát musí potlačovat třídu vykořisťovatelů, tj. buržoazii. Pouze pracující jsou schopni, jako jediná důsledně revoluční třída, sjednotit všechny pracující a vykořisťované v boji proti buržoazii a za její úplné svržení. Vykořisťovatelské třídy potřebují politické panství, aby zachovaly vykořisťování, tj. ze zjištěných zájmů menšiny proti drtivé většině lidu. Vykořisťované třídy zase potřebují politické panství v zájmu úplného odstranění jakéhokoli vykořisťování, tj. v zájmu obrovské většiny lidu proti nepatrné menšině statkářů a kapitalistů. Panství buržoazie může být svrženo jen proletariátem jako zvláštní třídou, kterou její hospodářské podmínky k tomuto svržení připravují a poskytují jí možnost a sílu toto svržení provést. Buržoazie tříští a rozptyluje rolnictvo a maloburžoazní vrstvy, ale sjednocuje, stmeluje a organizuje proletariát, který je díky své ekonomické roli ve velkovýrobě schopen být vůdcem všech pracujících a vykořisťovaných mas. Ke svržení buržoazie je nutné, aby se proletariát přeměnil v panující třídu, která bude schopná potlačit odpor buržoazie a zorganizovat všechny pracující a vykořis-

---

<sup>133</sup> Rákosník: Třídní boj v marxistické historiografii in: Jiroušek a kolektiv Proměny diskursu české marxistické historiografie, str. 288-289

<sup>134</sup> Rákosník: Třídní boj v marxistické historiografii in: Jiroušek a kolektiv Proměny diskursu české marxistické historiografie, str. 290

řované pro nový hospodářský řád. Proletariát potřebuje stát také k řízení obrovské masy obyvatel, rolnictva, maloburžoazie a poloproletářů při uvádění socialistického hospodářství do chodu. Završením této úlohy je proletářská diktatura, tj. politické panství proletariátu.<sup>135</sup>

Proletariát nemůže svrhnout buržoazii, pokud nejprve nedobude politickou moc. Musí se tedy nejprve zmocnit politického panství a přeměnit stát v proletariát zorganizovaný v panující třídu. Tento proletářský stát pak začne hned po vítězství proletariátu odumírat, neboť ve společnosti bez třídních rozporů není potřeba.<sup>136</sup> Nebylo však zcela jasné, jak komunistické strany převezmou moc. Např. T. G. Masaryk tvrdil, že nebude-li k dispozici nějaký vnitřní argument na podporu rovnosti, vycházející z hlouby duše, bude možné proti kapitalistickému násilí postavit jen komunistické násilí. B. Engels uvažoval zase o možnosti pokojného, parlamentního přechodu k socialismu.<sup>137</sup> Komunistická strana v Československu vznikala od periferie k centru, tj. od hnutí marxistické levice národnostních menšin k českému dělnickému hnutí a k Praze jako centru politického života v zemi. Československá komunistická strana byla založena v květnu 1921, ovšem strana nebyla homogenní a bylo třeba jí prostřednictvím bolševizace do roku 1929 odvést od jejích sociálně demokratických a národních tradic, začlenit ji do mezinárodního komunistického hnutí, přičemž strana měla kopírovat svůj ruský vzor.<sup>138</sup> Komunistická strana nebyla jednotná, měla frakce. Např. B. Šmeral, jeden za zakládajících členů KSČ, který ztělesňoval kontinuitu se sociálně demokratickou tradicí, považoval bolševickou strategii dobývání moci za nevhodnou pro československé podmínky, ale domníval se, že SSSR a jeho úspěchy mohou postupně pro komunismus získat obyvatele kapitalistických zemí. Jeho proud se nazýval šmeralismus a byl protikladem k leninismu.<sup>139</sup> Frakce se udržely i po skončení druhé světové války, kdy ve straně soupeřila

---

<sup>135</sup> Lenin: Stát a revoluce. Kladivo na kapitalismus, str. 58-59

<sup>136</sup> Lenin: Stát a revoluce. Kladivo na kapitalismus, str. 61

<sup>137</sup> Rupnik: Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci, str. 33

<sup>138</sup> Rupnik: Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci, str. 56-58

<sup>139</sup> Rupnik: Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci, str. 73-74

„národně demokratická“ orientace s „tvrdými“ komunisty, např. Slánským, Kopecným, Širokým, kteří s demokratickou linií souhlasili jen neradi jako s dočasným ústupkem. Již v roce 1945 vedle oficiální demokratické strategie tedy existovala i náhradní mimoparlamentní potenciální možnost. Gottwald chtěl získat většinu národa. Díky nástupu studené války došlo k posunu strategie s cílem získat monopol moci, což vyústilo ve vládní krizi v únoru 1948.<sup>140</sup>

Přechod od kapitalistické společnosti ke komunismu se neobejde před přechodného období- revoluční diktatury proletariátu. V kapitalistické společnosti je demokratismus sevřen rámcem vykořisťování, tudíž tento demokratismus funguje pouze pro menšinu- pro majetné třídy, tj. výhradně pro bohaté. Chudina je odstrkována. Vývoj ke komunismu proto půjde přes diktaturu proletariátu, který jediný je schopen zlomit odpor kapitalistických vykořisťovatelů. Diktatura proletariátu je organizací předvoje utiskovaných v panující třídu, která potlačí utiskovatele. Přinese rozšíření demokratismu, který bude poprvé demokratismem pro chudé, a učiní řadu omezení vůči utlačovatelům a kapitalistům, jejichž odpor je nutné zlomit násilím. Demokracie pro většinu lidu a násilné potlačení vykořisťovatelů a jejich vyloučení z demokracie je modifikací demokracie během přechodu od kapitalismu ke komunismu. Až bude zlomen odpor kapitalistů, nastane komunistická společnost, nebudou existovat třídy ani rozdíl členů společnosti v jejich vztahu ke společenským výrobním prostředkům, pak zmizí stát a přijde svoboda. Uskuteční se opravdu úplná demokracie bez výjimek, která poté začne odumírat, neboť lidé, zbavení kapitalismu a vykořisťování si zvyknou zachovávat základní pravidla společenského soužití bez donucení, bez podřízení a bez donucovacího aparátu, tj. státu.<sup>141</sup> Výrobní prostředky již nebudou soukromým vlastnictvím jednotlivců, ale budou patřit celé společnosti, kde bude každý příslušník vykonávat část společensky nutné práce, za což od společnosti obdrží potvrzení o množství jím vykonané práce a za toto

---

<sup>140</sup> Rupnik: Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci, str. 228-229

<sup>141</sup> Lenin: Stát a revoluce. Kladiivo na kapitalismus, str. 103-105

potvrzení pak ze skladů spotřebních předmětů dostane příslušné množství výrobků. První fáze komunismu, většinou nazývaná socialismus, však ještě nepřinese rovnost, neboť lidé neodpracují stejně, jelikož nejsou stejně silní (či slabí), avšak nebude již možné vykořisťování člověka člověkem, neboť nepůjde uchvátit výrobní prostředky do soukromého vlastnictví; tyto prostředky budou ve společném vlastnictví, což se nazývá socialismus. Tato fáze ještě není komunismem, a to díky této nerovnosti a stát bude ještě potřeba, aby ochranou společného vlastnictví výrobních prostředků chránil rovnost práce a rovnost rozdělování výrobků. K úplnému odumření státu je potřeba úplného komunismu, kdy zmizí rozdíl mezi manuální a duševní prací. Stát tedy plně odumře, až se uskuteční zásada *Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb*, kdy si lidé natolik zvyknou na dodržování základních pravidel společenského soužití. Jejich práce bude natolik produktivní, že budou pracovat dle svých schopností dobrovolně. Společnost pak nebude muset určovat množství výrobků, jaké mají lidé dostat, každý si bude volně brát podle svých potřeb.<sup>142</sup>

Marxismus je tedy založen na hypotéze existence konfliktu ve společnosti, který vyplývá z nerovnoměrně rozloženého bohatství mezi lidmi či mezi třídami. Každá společenská třída má dle Marxe svou ideologii, tj. dominantní myšlenkový systém, který se vztahuje hlavně k materiální reprodukci společnosti. Část jeho následovníků však tento filosofický a sociologický pohled na společnost vzala jako politickou doktrínu s cílem prosadit jednu ideologii na úkor jiných, a to za jakoukoli cenu. Část Marxových stoupenců se propracovala k uskutečnění ideologie dělníků jako státní formy v Rusku. Pozdější Sovětský svaz se tak stal prvním státem dělníků a po tezi vítězství socialismu v jedné zemi přišla Stalinova touha expandovat mimo hranice státu. Světový marxismus se měl podřídit sovětskému vedení a bolševizované komunistické strany se staly

---

<sup>142</sup> Lenin: Stát a revoluce. Kladivo na kapitalismus, str. 107-111

prodlouženou rukou Sovětského svazu v demokratických zemích a základem budování budoucího sovětského impéria.<sup>143</sup>

Se skončením druhé světové války nastalo příznivé období k šíření sovětské ideologie do střední Evropy, neboť Rudá armáda byla vítána jako osvoboditelka od nacismu. Došlo k odklonu od všeho německého a vlastně i západního, k čemuž kromě komunistů i obecné nálady přispěl i prezident Beneš, jak jsem uvedla výše v kapitole o československých dějinách po druhé světové válce, neboť se obával nového Mnichova a chtěl zabránit dalšímu ohrožení od Německa, k čemuž se mu jako nejpříhodnější spojenec jevil Sovětský svaz.

Po komunistickém převratu roku 1948 vznikl v Československu systém, který splňoval kritéria totalitní vlády, která má dle C. J. Friedricha šest znaků: ideologii (tj. obsáhlé učení) s nárokem na absolutní pravdu, masovou stranu s vůdcem, systém teroru s odpovídajícími orgány, monopol na komunikační prostředky, na užití zbraní a na hospodářství.<sup>144</sup>

Politický režim se legitimizoval příběhem o emancipaci vykořisťovaných a nutností historického vývoje k socialismu, přičemž každé narušení pojmání formování dělnické třídy by přispělo k erozi této legitimacy. Pokud by se třídní vědomí kontaminovalo činiteli, jež by nešlo vysvětlit v rámci schématu základny a nadstavby, mohlo by postupně dojít ke zpochybnění režimu samotného. Chápání kategorie třídy i třídního boje se za čtyřicet let skoro nezměnilo. V marxistickém chápání byl třídní antagonismus přítomen ve všech dějinných epochách, ovšem až za kapitalismu dosáhl nejčistší formy.<sup>145</sup>

Hlavní stalinští ideologové byli Václav Kopecký, Ladislav Štoll a Zdeněk Nejedlý. Česká dějinná tradice byla manipulována a české dějiny byly vykládány dle stalinské ideologie. Kulturní proměna měla provést socialistickou přemě-

---

<sup>143</sup> Jiroušek: Česká marxistická a marxisticko-leninská historiografie. Diskurs a možnost výzkumu jeho proměn in: Jiroušek a kolektiv Proměny diskursu české marxistické historiografie, str. 12-13

<sup>144</sup> Banner: Koncept totalitarismu-studená válka v teorii? in: Jiroušek a kolektiv Proměny diskursu české marxistické historiografie, str. 30

<sup>145</sup> Rákosník: Třídní boj v marxistické historiografii in: in: Jiroušek a kolektiv Proměny diskursu české marxistické historiografie, str. 290-294

nu ve vědomí lidí, kteří si měli osvojit stalinismus.<sup>146</sup> Marxismus měl svou výchovou proletariátu vychovávat avantgardu proletariátu, která je schopná uchopit moc a vést veškerý lid k socialismu, řídit a organizovat nový řád, být učitelkou, řídicí silou a vůdkyní všech pracujících a vykořisťovaných při uspořádání jejich společenského života bez buržoazie a proti ní.<sup>147</sup>

Stalinismus byl v ČSR velmi tvrdý, jelikož potíže při budování socialismu byly přičítány třídním nepřátelům, tj. velezrádcům, špiónům a sabotérům. Navíc se očekávalo, že roku 1952 nejspíše vypukne třetí světová válka, což také údajně opravňovalo k mimořádně tvrdým zásahům. Československo bylo nejzápadnější a nejburžoaznější sovětský satelit, proto byl k němu Stalin obzvláště podezřavý. Propaganda dramaticky vytvářela atmosféru strachu a sabotáží. Domácí antikomunisté byli ztotožněni se západními agenty- zrádci. Střední vrstvy měly být zlikvidovány, neboť střední malovýrobní vrstvy byly považovány za nejzuzivější kapitalisty. Západní imperialisté byli snad nejvíce nenáviděnými nepřáteli.

Na základě centrálních pokynů se uplatňovala komplexní sekulární mytologie, která byla společná pro celý východní blok, v jehož rámci si lokální mocenské struktury vytvářely mýty zaměřené na jednotlivé vrstvy obyvatel. Socialismus byl také přirovnáván k náboženství a šíření marxismu k šíření křesťanství, přičemž spor probíhal mimo jiné o to, zda se doktrína bez Boha může nazývat náboženstvím. Existují však pokrokoví křesťané, kteří vyznávají komunismus i katolicismus zároveň. Komunismus vznikl v době, kdy byla duchovní vitalita a autorita církve na ústupu, tudíž zápal, který by se jindy projevil v čistě náboženské víře, se zaměřil na politiku. Pravicové i levicové ideologie vycházely z moderní filosofie imanence. Přestože někdy přímo nepopírají existenci Boha, jsou ateistické, neboť svět chápou bez transcendence. Marxisté II. a III. internacionály tvrdili, že náboženství je soukromou záležitostí, přičemž za jedinou

---

<sup>146</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 91-92

<sup>147</sup> Lenin: Stát a revoluce. Kladivo na kapitalismus, str. 59

vážnou věc považovali uspořádání pozemské obce. Lidé se tedy již nezabíjejí proto, aby ukázali, která církev je ta pravá, ale proto, aby se rozhodlo, která strana či jaká metoda skýtá nejlepší šanci na šíření materiálního blahobytu. Beztrždní společnost, kde bude docházet k sociálnímu pokroku bez politické revoluce, se dá srovnat s tisíciletým královstvím, o němž snili chiliasté. Utrpení proletariátu je pak důkazem jeho poslání a komunistická strana se stává církví, proti níž stojí buržoazie jako pohané.<sup>148</sup>

Zájmem režimu bylo poskytnout obyvatelům komplexní výklad světa a dění v něm, a to tak, aby si libovolnou událost bylo možné vysvětlit požadovaným způsobem. Základem byla představa *o nás* a představa *o nepříteli*. Podle tohoto mýtu byl náš svět nejlepší možný a sahal až k hranicím Západu. Lépe se žilo už jen v ráji, což byl stav v tehdejší SSSR a naše světlá budoucnost. Za hranicemi začínalo území nepřátel, kde dočasně vítězilo zlo a peklo. Mýty se nemusely týkat jen politických záležitostí, ale vztahovaly se také na apolitické aspekty světa, jako např. jednoduchost, neměnnost, spravedlnost či zázračnost. Víra v jednoduchost byla předpokladem pro bezproblémové přijímání světa, který byl strukturován bipolárně jako dobrý a zlý. Zaručovala rovněž důvěru ve vládu, která vše vyřeší. Jednoduchost světa zase vytvářela podmínky pro víru ve všemocnost člověka, je-li správně veden. Zároveň vedla k tomu, že člověk zvyklý na černo-bílé vidění nedovedl posuzovat kombinaci více aspektů. Čili bylo-li něco zlé, bylo to zcela zlé. Pokud to bylo dobré, pak úplně. Tato jednoduchost světa se odrážela i v zjednodušených řešeních problémů. Princip neměnnosti režimu se projevil v neměnném zastávání funkcí a následkem důvěry v neměnnost se stala nedůvěra ke změnám.<sup>149</sup>

Idea všeobecné spravedlnosti měla vedlejší produkt, který totalitní režim vítal, a to byla podpora myšlenky silného centralismu, protože vytvářel ve veřejném mínění místo pro pozitivní vnímání orgánů, které spravedlnost prosazo-

---

<sup>148</sup> Aron: *Opium intelektuálů*, str. 278-280

<sup>149</sup> Zavacká: *V čom sme to vlastne žili? Mýty budovanie komunizmu* in: Krekovič, Mannová, Krekovičová: *Mýty naše slovenské*, str. 227-228

valy. V zájmu zachování představy o spravedlivém světě tak byli lidé ochotni omlouvat projevy násilí a moci. Víra ve vyšší spravedlnost také zbavila lidi žijící v totalitě pocitu zodpovědnosti za dění, které by mohli ovlivnit. Ideovým základem řízení společnosti po roce 1948 byl mýtus o komunistickém zřízení a mýtus o vědecké podstatě marxismu-leninismu, který dával odpovědi na všechny otázky. Tyto odpovědi byly jedinými správnými a přípustnými. Komunismus představoval cíl celého lidstva, k němuž se směřuje. Součástí byla víra v lineárnost a bezalternativnost vývoje, tudíž ať se lidstvo nacházelo v jakémkoli studiu vývoje, bylo toto stádium nevyhnutelné a nejlepší možné. Komunisté rozlišovali dva ráje: ráj budoucnosti, ke kterému komunisté směřovali a druhý, již existující, se nacházel v Sovětském svazu. Komunisté se snažili, aby tuto představu nic nenarušovalo, tudíž netolerovali odpadlictví a rouhání. Již od Košického vládního programu panoval zákaz protisovětských zmínek a zákony postihovaly protisovětskou a protisocialistickou agitaci, což bylo patrné již za časů odboje, kdy byli postihováni kritici sovětského režimu.

Východní blok se tak stal prostorem, kde byly věci buď naplánované a organizované, nebo je způsobili nepřátelé. Dalším existujícím mýtem byl mýtus o novém člověku, který měl být lepší ve svých mentálních a morálních vlastnostech, jakož i v tělesné kondici.<sup>150</sup>

Sovětský svaz nebyl příliš spokojen s málo třídní politikou Československa, kde byla dle SSSR nedostatečně uplatňována teorie zostřování třídního boje, neboť po únorovém převratu neproběhly velké politické procesy s oponenty komunistů. Dle Rudolfa Slánského bylo třeba rozvinout boj proti reakci a rázněji zakročit proti živnostníkům, obchodníkům, kulakům a dalším osobám, které budí veřejné pohoršení.<sup>151</sup> Na vesnici se měl dle ideologických hesel zostřit třídní boj, kulaci měli být zatlačováni a omezováni. Movitější rolníci museli čelit větším či menším ekonomickým i politickým zásahům, které je měly ekonomicky,

---

<sup>150</sup> Zavacká: V čom sme to vlastne žili? Mýty budovanie komunizmu in: Krekovič, Mannová, Krekovičová: Mýty naše slovenské, str. 229-232

<sup>151</sup> Kaplan, Paleček, Komunistický režim a politické procesy v Československu, str. 27- 28



někdy i fyzicky zničit. Vláda ČSR se snažila zbavit venkovské obyvatel tradičních zvyků, vazeb a návyků o tom, že soukromé pozemkové vlastnictví je základem sociálních jistot.<sup>152</sup>

Rovněž živnostníci byli likvidováni díky omezenému přidělování materiálu nutného pro provoz živnosti. Jejich domácnosti trpěly třídním zásobováním spotřebním zbožím, kdy dostávaly méně potravinových lístků, případně je nedostávaly vůbec, čímž byly odkázány na volný trh, jenž byl mnohem dražší než vázaný. Při sebemenší příležitosti byly živnostníkům odebírány jejich živnostenská povolení a jejich děti měly omezené možnosti vzdělání.<sup>153</sup>

Roku 1956 odsoudil N. S. Chruščov Stalinův kult osobnosti, jeho teror i ideologii, což KSČ poněkud zaskočilo a chtělo tuto kritiku zamlčet. Jelikož se to nezdařilo, rozvinula se masová kritika stalinismu od řadových členů KSČ i nekomunistů.<sup>154</sup> Poté se v atmosféře začal utvářet reformní komunismus, jehož představitelé však byli 1968 zbaveni moci pomocí vojenské invaze vojsk Varšavské smlouvy.

---

<sup>152</sup> Kocian a kolektiv, Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989, str. 14

<sup>153</sup> Kocian a kolektiv, Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989, str. 16

<sup>154</sup> Rataj, Houda, Československo v proměnách komunistického režimu, str. 160

## **METODOLOGICKÁ ČÁST**

### **HISTORICKÉ OKOLNOSTI**

Výzkum o zpodobnění třídních nepřátel i třídního boje je nezbytné zasadit do historických souvislostí. Přestože mě primárně zajímá období první poloviny 50. let 20. století, zejména období tzv. stalinismu, bylo nutné sledovat vývoj historického kontextu od skončení druhé světové války, která byla velikým mezníkem v historii 20. století. Dalším zlomovým okamžikem byly události z února 1948, které vynesly k moci KSČ, což bylo opět nutné v práci zmínit.

Období studené války, která se projevila po skončení druhé světové války a přetrvala až do zhroutení socialistického bloku, byla napsána spousta studií a knih. Všechny knihy, které jsem využila a jež jsou uvedeny v kapitole o literatuře, pochází z období po roce 1989. Na studenou válku existuje vícero pohledů, které jsou srozumitelně přehledně předvedeny v knize P. Druláka *Metafory studené války. Interpretace politického fenoménu. Kapitoly o mezinárodních i domácích historických souvislostech* jsou poměrně obsáhlé a podrobné, ale je to nutné, neboť tisk i poezie vycházela při svých prezentacích třídních nepřátel právě z těchto událostí. Vycházela jsem např. z prací S. Hýbnerové *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, J. L. Gaddise *Studená válka*, J. F. N. Bradleyho *Válka a mír po roce 1945. Dějiny vztahů mezi Sovětským svazem a Západem* atd.

K osvětlení domácích událostí jsme využila např. knihy K. Kaplana *Proměny české společnosti 1948-1960* a *Pravda o Československu*, kde je podrobně vyličená situace v Československu od skončení druhé světové války po převzetí moci komunisty v únoru 1948. Cenným zdrojem informací o tuzemských záležitostech byla i díla J. Rataje *KSČ a Československo (1945-1960)* a *Československo v proměnách komunistického režimu* napsaná ve spolupráci s P. Houdou.

## DOBOVÝ TISK A POEZIE

Diplomová práce se zabývá tiskem a poezií, proto jsou výzkumné kapitoly uvedeny i teoretickými údaji o obou sférách. Informace o tisku a práci tehdejších novinářů jsem čerpala z knihy P. Bednaříka, J. Jiráka a B. Köppelové Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti. Dějinami médií se zabývá i kniha J. Končelíka, P. Večeři a P. Orsága Dějiny českých médií 20. století. Možnosti manipulace s informacemi a s vytvářením mýtů prostřednictvím propagandy jsou popsány v knize M. Zavacké Kto žije za ostatným drôtom? Oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku, 1956-1962: teorie, politické smernice a spoločenská prax. Tímto tématem se autorka se zabývala i v knize E. Krekoviče, E. Mannové a E. Krekovičové Mýty naše slovenské. Údaje o literatuře ve sledovaném období pocházejí z knih P. Janouška a kolektivu Dějiny české literatury 1945-1989. II. 1948-1958 a P. Hrubého Osudné iluze. Čeští spisovatelé a komunismus 1917-1987, kde je i spousta ukázek z dobové poezie. K pochopení socialistické ideologie i způsobu práce propagandy přispívá kniha V. Macury Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře).

Pro práci bylo nezbytné vymezit základní pojmy. Zde lze využít dvoudílný Velký sociologický slovník a zejména knihu V. I. Lenina Stát a revoluce. Kladivo na kapitalismus. Marxismus-leninismus přibližuje i kniha B. Jirouška a kolektivu autorů Proměny diskursu české marxistické historiografie.

Výzkumná část mé práce měla za cíl ukázat na konkrétních případech, jak režim popisoval a prezentoval třídní nepřátele socialistického režimu. K tomu jsem využila dobový tisk a to zejména Rudé právo jako oficiální list KSČ, kde jsme sledovala popis mezinárodních a domácích událostí. Kromě politiky tyto noviny přinášely i ohlasy a dopisy čtenářů, které také přinášely zprávy o třídním boji. Součástí Rudého práva byla rovněž poezie a rovněž ilustrace, zejména dobové karikatury, které o třídním boji a nepřátelích též hodně vypovídají, jak ukazuje obrazová příloha. V menší míře jsem využila i literární noviny, kde byly otiskovány verše. Obě tiskoviny jsou dostupné on- line.

Kromě dobového tisku jsem hledala popisy třídních nepřátel v poezii, ať již se jednalo o básnické sbírky či jednotlivé básně uveřejněné v Rudém právu nebo v Literárních novinách. Pro práci jsem využila básnické sbírky např. P. Kohouta, J. Pilaře, S. Neumanna, I. Skály a dalších. Velmi zajímavou je rozhodně kniha Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, kterou uspořádal A. Brousek, kde je mnoho ukázek tehdejší poezie.

## INTERNETOVÉ ZDROJE

Při své práci jsem velmi často využívala internetové zdroje, zejména online výtisky Rudého práva a Literárních novin.

Pro studium socialistické kultury je výborné webové centrum výzkumu literatury a umění československého socialistického realismu Sorela, což je projekt několika literárních vědců: Petra Bílka- literárního teoretika a vedoucího Ústavu české literatury a literární vědy, Ivana Klimeše- filmového historika, vedoucího Katedry filmových studií při FFUK, Petra Šámala- Literárního historika, působícího v Ústavu pro českou literaturu AV ČR, kteří usilují o vytvoření online archivu studií a odkazů, které by umožnily lepší přehled při bádání o socialistickém realismu. Přes tyto webové stránky se lze dostat k dobovým textům, odkazům na filmy a dalším cenným informacím o socialistické kultuře. Pro svou práci jsem zde našla tipy na některé básnické sbírky.

V neposlední řadě lze využít i web Ústavu soudobých dějin, kde je opět mnoho tipů ke studiu a např. elektronická příručka J. Kociana a kolektivu Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989.

Pro obrazovou přílohu jsem využila i obrázky z Wikipedie.

## ORÁLNÍ HISTORIE

Práci dokreslují vzpomínky na 50. léta 20. století. Pro výzkum v této oblasti jsem využila rozhovory s narátory v projektu **Průzkum české společnosti v období tzv. normalizace. Biografická vyprávění příslušníků dělnických**

**profesí a inteligence** uložené v Centru orální historie. Tento postup jsem zvolila kvůli časovému odstupu od sledovaného období. Myslím, že v dnešní době bych již těžko hledala narátory, kteří by mohli relevantně vypovídat a vzpomínat na dobu 50. let minulého století, neboť pro adekvátní vyjádření vzpomínek je nutné, aby narátor byl v době první poloviny 50. let ve věku alespoň kolem patnácti let, tudíž nejmladší narátoři by museli být narozeni zhruba v letech 1938-1940. Proto jsem se rozhodla využít již zmíněnou sbírku rozhovorů a v ní vyhledat narátory, kteří by datem narození vyhovovali. Při této fázi výzkumu jsem použila metodu orální historie.

Orální historie je metoda, která při své práci využívá očitých svědectví a zkoumá tzv. malé dějiny, což jsou dějiny prostých lidí, kteří vyprávějí svoje vzpomínky a své životní příběhy, jež jsou nahrávány, přepsány a později využívány k dalším krokům, např. analýze a interpretaci. Tento postup má výhodu v tom, že badatel pracuje s živým zdrojem, který mu může vysvětlit svoje prožitky a postoje a v interakci badatele a narátora vzniká zcela unikátní nový historický pramen. Úskalím této metody však stav lidské paměti, která se vzpomínkami v průběhu života pracuje a narátor při procesu vzpomínání promítá do svých vzpomínek veškerý svůj prožitý život. Badatel musí narátorům zaručit, že jím poskytnuté údaje nebudou zneužity a že se k nim nedostane žádná nepovolaná osoba. K nahrávání i pozdějšímu zpracování rozhovorů je samozřejmě nutný narátorův souhlas, před jehož udělením tento narátor musí být pravdivě informován o projektu a jeho využití. Jedním z potíží, kterým badatelé čelí, je někdy neochota zvolených narátorů vypovídat, neboť tyto lidé nejsou zvyklí na zájem o jejich prosté životy a leckdy se zdráhají souhlasit se spoluprací.

Pro svoji diplomovou práci jsem tedy využila již nahrané rozhovory ze zmíněného projektu a hledala v nich vzpomínky narátorů na dobu 50. let 20. století. Soustředila jsem se na líčení jejich každodenního života, jejich pracovních zkušeností a zejména jejich názory na režim a tehdejší poměry. Narátoři byli rozděleni do dvou skupin: na příslušníky inteligence a na dělníky, takže jsem

mohla zpracovat názory napříč společnostmi. Musím konstatovat, že se jedná o velmi zajímavou sondu do tehdejších poměrů.

Celá práce je doplněna obrázky, které dokreslují pohled na tehdejší období.

## EMPIRICKÁ ČÁST

### TŘÍDNÍ NEPŘÍTEL A TŘÍDNÍ BOJ V TISKU

#### TISKOVINY V ČESKOSLOVENSKU

Média byla vždy mocnou zbraní, což se projevilo již ve dnech 21.- 25. února 1948, neboť např. odboráři z papíren Větrní odmítli 24. února dodávat papír pro tisk národně socialistické strany. Zaměstnanci elektrických podniků v Praze zase hrozili, že vypnou proud redakcím, které nesouhlasily s politikou KSČ. Ke čtenářům by se tak nedostaly tiskoviny, které by měly jiný názor na probíhající politickou krizi. 23. února byl v ČTK ustanoven akční výbor, který zaslal K. Gottwaldovi rezoluci s vyjádřením podpory jeho vládě. Tato rezoluce byla dána k podpisu všem zaměstnancům a odmítnutí podpisu mělo později pro dotyčné existenční důsledky.<sup>155</sup>

Po únorovém státním převratu roku 1948 se komunisté ujali kontroly médií a nastoupil nový model veřejné komunikace, založený na jiné společenské funkci a na specifickém způsobu její kontroly i řízení. Základy byly převzaty ze SSSR, přičemž mediální komunikace měla být maximálně kontrolována, aby byli občané izolováni od závadných informací a aby byly jejich názory orientovány žádoucím směrem. Meze této komunikace byly určovány dokumenty a nařízeními KSČ a cenzurní instituce. U ČTK kontroloval cenzor rukopisy před rozmnožením a v tisku schvaloval signální výtisk. Média za svou činnost neodpovídala veřejnosti, ale výhradně KSČ a sloužila k prosazování jejích zájmů, neboť tato strana uplatňovala svou vedoucí úlohu i skrz společenské a státní organizace, které vydávaly tisk. Podstatou novinářské činnosti byla stranickost, neboť média měla vyvolávat masový souhlas veřejnosti s politikou KSČ. Bylo totiž nutné udržovat monopol KSČ, proto byla po únorovém převratu roku 1948 zastavena činnost několika set periodik. Zbylé tiskoviny měly přiděl papíru, vy-

---

<sup>155</sup> Bednařík, Jirák, Kópplová: Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, str. 251

davatelství byla zestátněna a mediální produkce i obsazení redakcí bylo přísně kontrolováno.<sup>156</sup>

Zákon č. 101/47 Sb. O postavení redaktorů a o Svazech novinářů umožňoval odstranit nepohodlné novináře. Již 25. února ustavil Svaz českých novinářů akční výbor složený z členů předsednictva Svazu českých novinářů a ze zástupců vybraných pražských deníků. V jeho čele stál šéfredaktor Rudého práva V. Dolejší. Akční výbor okamžitě vyloučil 80 rozvratných novinářů, kteří byli označeni za škůdce národa a lidové demokracie. Jiní dostali důtku, ovšem vyloučení neustalo, mezi vyloučenými byl např. F. Peroutka či P. Tigrid, kteří samozřejmě nemohli pokračovat v novinářské činnosti. Komise akčního výboru Svazu českých novinářů vytvořila Ideové směrnice českého novináře, dle kterých byl novinář povinen bojovat za mír, měl čtenářům přibližovat život lidí žijících v lidově demokratických státech a zvyšovat svou vlastní odbornou i ideologickou úroveň. Novináři měli být učiteli a vychovateli národa i podnětnými činiteli veřejného života a organizátory tvůrčích sil národa, což odpovídalo leninskému vymezení funkce tisku. Novinářská organizace byla tedy po únorovém převratu úzce spjata s komunistickou stranou. Pro Svaz českých novinářů byly základním materiálem závěry sjezdu KSČ, které se rozpracovávaly do svazových směrnic. Svaz se také významně podílel na propagandistických kampaních. 24. října 1948 proběhl v Praze první celostátní sjezd československých novinářů, jehož hlavním heslem bylo „Učit se od lidu-učit lid“. Ministr informací V. Kopecký vystoupil s hlavním referátem, v němž vymezil úlohu tisku pro budování socialistické společnosti. Média měla být nástrojem propagandy a žurnalistika měla vycházet ze socialistických zásad; jiné pojetí žurnalismu nebylo možné. Sjezd rovněž potvrdil rozhodnutí akčních výborů o vyloučení některých členů; vyloučeno bylo asi 130 novinářů a další byli disciplinárně potrestáni.<sup>157</sup>

---

<sup>156</sup> Končelík, Večeřa, Orság: Dějiny českých médií 20. století, str. 137-138

<sup>157</sup> Bednařík, Jirák, Kópplová: Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, str. 252-254



Média kontrolovalo Ministerstvo informací (MI) i Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ, přičemž mezi těmito institucemi docházelo i ke sporům, např. o hodnocení tvorby Jaroslava Seiferta. Tento kontrolní systém přetrval do roku 1953, kdy zaniklo ministerstvo informací.<sup>158</sup>

Za obsah tiskoviny byl zodpovědný šéfredaktor. Po únorovém převratu měl denní kontrolu na starost rozhlasový a tiskový odbor ÚV KSČ a tiskoví referenti v krajském komunistickém aparátu, kteří hodnotili spolupráci redakcí, případně měnili jejich vedení, které bylo stranicky odpovědné za dodržování linie a směrnic KSČ. Nebyl-li si šéfredaktor jistý, zda nějakou informaci lze publikovat, docházelo ke konzultaci s tiskovým a vydavatelským odborem kulturního a propagačního oddělení buď na úrovni ÚV KSČ, nebo krajů a okresů.<sup>159</sup>

Podle sovětského vzoru byl připravován cenzurní úřad, který vznikl v dubnu 1953 a jmenoval se Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD). Fungoval jako samostatný útvar ministerstva vnitra s úzkými kontakty na Státní bezpečnost. HSTD měl zajistit, aby nebyly zveřejňovány a šířeny jakýmkoli způsobem a prostředkem informace a skutečnosti, jež obsahují státní, hospodářské nebo služební tajemství, a údaje, které jsou jinak škodlivé lidově demokratické republice a jejímu zřízení a nesmějí být v obecném zájmu zveřejňovány a rozšiřovány. Pracovníci úřadu prošli týdenním kurzem. Organizace měla mít 270 zaměstnanců, ovšem zpočátku jich bylo jen 137, později se počet ustálil na 95 civilních zaměstnancích a 54 plnomocnících, kteří měli na rozdíl od civilních zaměstnanců právo zasahovat do kontrolovaných děl a měnit jejich obsah.<sup>160</sup>

Vedoucím HSTD se stal František Kohout. Tento úřad prováděl předběžnou kontrolu. Každý cenzor měl svoje číslo uvedené v tirážích novin, knih i filmů. Pokud jím neoznačil obsah tiskoviny, nesměl být tento produkt tištěn. Cenzor jako plnomocník HSTD pracoval v každé redakci a tiskárně. U tisku kontroloval obsahy, zasahoval do znění, schválené obsahy podepisoval k tisku a pak

---

<sup>158</sup> Končelík, Večeřa, Orság: Dějiny českých médií 20. století, str. 138

<sup>159</sup> Bednařík, Jirák, Kópplová: Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, str. 256

<sup>160</sup> Navara, Albrecht: Abeceda komunismu, str. 34

znovu musel schválit signální výtisky k rozšiřování; bez jeho razítka na prvním signálním výtisku se periodikum nemohlo začít tisknout. Komunistický režim rozlišoval mezi jednotlivými médii a redakce Rudého práva měla výlučné postavení, byla obsazená prověřenými novináři- komunisty, měla i velkou důvěru režimu a právo určovat svou mediální agendu.<sup>161</sup> Toto vše fungovalo i přesto, že ústava z roku 1948 zaručovala svobodu projevu a zakazovala cenzuru.

Vyhláška MI z roku 1948 č. 1144 stanovila, že povolení MI je základní podmínkou pro vydávání tisku a roku 1950 vyšel tiskový zákon č. 184/1950 Sb., dle kterého bylo posláním tisku napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a jeho boji za mír a spolupracovat na jeho výchově k socialismu. Soukromé podnikání v tisku bylo zakázáno. Vydavateli tisku byly dle zákona politické strany, státní orgány a ústavy či kulturní, hospodářské, zájmové, sociální a tělovýchovné organizace, jakož i národní a komunální podniky a lidová družstva, ovšem vydávat tiskoviny směly jen ty organizace a instituce, které svým charakterem dávaly dostatečnou záruku, že zisk bude působit kladně při výchově lidu. Dle tohoto zákona také byli novináři povinni členstvím ve Svazu československých novinářů, který měl veškeré pravomoci o postavení každého novináře ve všech redakcích, čímž se tento Svaz stal významným kontrolním orgánem v oblasti médií, neboť rozhodoval, kdo smí nebo nesmí vykonávat novinářské povolání.<sup>162</sup>

Tiskové agentury byly po roce 1948 centralizovány, Fotoagentura Foto-Centropress 1. května 1945 organizačně splynula s ČTK a v srpnu 1947 převzala ČTK propagační obrazovou agenturu Čechopress. Propagační aparát ministerstva zahraničí Centropress se roku 1947 přejmenoval na Pragopress a roku 1950 byl převzat ČTK jako článková služba státní propagace. 1. února 1951 se ČTK sloučila se Zpravodajskou agentúrou Slovenska. ČTK tak byla chápána jako jediný centrální československý zpravodajský orgán. Po únoru 1948 skončilo vyu-

---

<sup>161</sup> Končelík, Večeřa, Orság: Dějiny českých médií 20. století, str. 139-140

<sup>162</sup> Bednařík, Jirák, Köpplová: Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, str. 254

žívání světových agenturních zpráv a jediným vykladačem mezinárodní politiky byl aparát KSČ, přičemž domácí tisková agentura se dostala pod vliv sovětské agentury TASS. Po únorovém převratu připravila čistka agenturu ČTK téměř o čtvrtinu zaměstnanců, většinou kvalitních a kvalifikovaných, kteří byli nahrazeni pečlivě prověřenými lidmi, čímž se ČTK změnila v oddaný nástroj moci a rezignovala na zpravodajskou kvalitu, tudíž šířila ideologický obsah o budovatelském úsilí východního bloku.<sup>163</sup>

Po únoru 1948 byly zastaveny některé významné tiskoviny, např. Dnešek, Kritický měsíčník či Listy. Po sloučení ČSSD s KSČ v červnu 1948 zanikl rovněž sociálnědemokratický tisk i deník Právo lidu, jehož čtenáře převzalo Rudé právo. Ze sociálnědemokratických periodik se udržel jen Svět práce, který od roku 1951 vydávalo ROH. Komunistická strana vydávala tři deníky: v Praze Rudé právo, jehož šéfredaktorem byl V. Nový, v Ostravě Novou svobodu a v polštině od roku 1945 Głos Ludu. Dále vycházely časopisy Květy, měsíčník Propagandista, časopis funkcionář či měsíčník Nová mysl. KSS vydávala jako ústřední deník Pravdu a pro maďarskou menšinu Új szó. Díky snaze dosáhnout sovětský vzor se kladl důraz na vydávání závodních časopisů. Ty vydávalo ROH a tvořili je samotní dělníci, ovšem měli nedostatek autorů a nebyly dobře řízeny, tudíž jich byla roku 1950 asi polovina zrušena a nadále je bylo možno provozovat jen v továrnách s minimálně 1500 zaměstnanci a v nákladu alespoň 800 kusů. Dalším vydavatelem byl Československý (později Socialistický) svaz mládeže s deníkem Mladá fronta a s dětskými časopisy Mateřídouška, Ohníček a Pionýrské noviny (od roku 1953 Pionýr). Z časopisu Mladý technik se roku 1957 stal čtrnáctideník Věda a technika mládeži. V témže roce se objevil oblíbený a těžko dostupný měsíčník ABC mladých techniků a přírodovědců, roku 1958 vznikl týdeník Mladý svět. Československá armáda vydávala deník Obrana lidu a čtrnáctideníky Československá armáda a Československý voják. Sokolské časopisy zanikly, ale od roku 1953 vycházel obdeník a později deník Českosloven-

---

<sup>163</sup> Končelík, Večeřa, Orság: Dějiny českých médií 20. století, str. 142-143

ský sport a týdeník Stadión. Od roku 1952 vycházel čtrnáctideník Svět motorů. Svaz československých novinář vydával v letech 1949-1965 měsíčník Československý novinář. Jednotný svaz českých zemědělců a od roku 1952 ministerstvo zemědělství vydávalo deník Zemědělské noviny, týdeník Beseda venkovské rodiny a měsíčník za socialistické zemědělství. Roku 1950 vznikly z tzv. žňových novin, vydávaných od zahájení žní do konce podzimních prací v zemědělství, zrodily vesnické noviny. Vliv na společnost měly rovněž kulturní časopisy, např. týdeník Tvorba, který byl napojen na tajemníka ÚV KSČ G. Bareše a který byl roku 1952 zastaven. Roku 1952 zanikly Lidové noviny a byly nahrazeny týdeníkem Literární noviny, které vydával Svaz československých spisovatelů, který od roku 1954 také vydával v Brně časopis Host do domu a od roku 1955 časopis Květen, který se snažil o rehabilitaci moderního umění. S ustálenými požadavky socialistického umění debatoval natolik, že byl roku 1959 zkritizován ideologem L. Štollem a zastaven.<sup>164</sup>

V dubnu 1948 byly dle zákona č. 123/1948 Sb. znárodněny polygrafické podniky, čímž získala KSČ kontrolu nad tiskárnami.<sup>165</sup>

50. léta 20. století jsou charakteristická jednotou formy i stylu, neboť unifikované tiskoviny přinášely šedivé a nezajímavé mediální obsahy s převahou ideologického materiálu, bez reklam a reportáží, za to s projevy komunistických představitelů v plném znění. V roce 1953 byla zřízena Poštovní novinová služba a toto zřízení jednotného systému distribuce tisku dle sovětského vzoru bylo velmi důležité, neboť případné vyřazení tiskovin z distribuční sítě pro něj mělo likvidační důsledky. PNS měla za prvořadý úkol bezchybnou distribuci Rudého práva a slovenské Pravdy a čtenáři na ni byli zcela odkázáni.<sup>166</sup> Média byla plná zpráv o pokroku v hospodářství, vědě a technice, i když realita byla strnulá. Novinky o kultuře a životním stylu se ignorovaly do poslední chvíle. Trvalo nesmírně dlouho, než se nové technické vymoženosti zavedly do praxe. Propagan-

---

<sup>164</sup> Končelík, Večeřa, Orság: Dějiny českých médií 20. století, str. 145-148

<sup>165</sup> Bednařík, Jirák, Kópplová: Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, str. 255

<sup>166</sup> Končelík, Večeřa, Orság: Dějiny českých médií 20. století, str. 149

da antedatovala súčasnosť do minulosti, kedy popisky pod fotkami boli psané v minulom čase.<sup>167</sup>

## **PROPAGANDA, TRÍDNÍ BOJ A TRÍDNÍ NEPŘÍTEL V TISKU**

Tisk měl obrovskou úlohu pro šíření komunistické ideologie a pro legitimizaci komunistického režimu, který potřeboval převychovat obyvatele nejen Československa ale celého sovětského východního bloku, aby si tito lidé osvojili nové myšlení. Toto myšlení vycházelo z bipolárního rozdělení světa na dva tábory a bylo silně ovlivněno příběhem studené války, jak je popsáno v předchozích kapitolách. Stěžejní pro šíření těchto myšlenek a názorů bylo Rudé právo, jako deník vydávaný komunistickou stranou.

Právě média byla výborným nástrojem propagandy. Termín propaganda znamená šíření informací i polopravd s cílem ovlivnit veřejné mínění. Jedná se o úmyslnou manipulaci postojů, názorů i jednání lidí. Prostředky této propagandy byly různé symboly: slova, obrazy, gesta, hudba. Cíle dosahovala propaganda záměrnou selekcí informací, které poskytovala lidem. Informace mohla buď úplně zamlčet, nebo je deformovat a také se mohla snažit odvrátit pozornost lidí od všeho ostatního. Jedinec tak byl vystavený jejímu vlivu díky tomu, že politická moc média ovládala. Propaganda produkovaná mocí v totalitním prostředí poskytovala lidem kompletní interpretaci reality, která odpovídala šířené ideologii. Propaganda se mohla dále dělit. Např. ruští revolucionáři včetně Lenina doporučovali rozlišovat dle intelektuální úrovně příjemců na propagandu a agitaci. Propagandou se měli politici obracet na uvědomělé posluchače, kteří se v problematice orientují, zatímco agitace byla určená masám a omezovala se na jednoduché akční výzva a hesla. Časem se oba typy praxe prolínaly, agitace se díky nárůstu uvědomění lidí prohloubila a propaganda se stala masovější.<sup>168</sup>

---

<sup>167</sup> Zavacká: V čom sme to vlastne žili? Mýty budovania komunizmu in: Krekovič, Mannová, Krekovičová: Mýty naše slovenské, str. 228

<sup>168</sup> Zavacká: Kto žije za ostatným drôtom? Oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku 1956-1962: teorie, politické smernice a spoločenská prax, str. 17-18

Marxistická propaganda byla představována jako vědecká, neboť šířila vědecký světový názor, poskytovala objektivní údaje o světě společenských tříd, umožňovala člověku poznat jeho místo ve společnosti, čímž mu umožňovala účelně konat a tak dosáhnout řešení společenských procesů. Stát řídil šíření informací dle klíče daného jeho politickou koncepcí. Propaganda měla pracujícím předkládat výsledky poznání uvedené do souladu se společenskými skutečnostmi politického jednání. Totalitní politická moc si byla vědoma nebezpečí, že by občan bez správného vedení mohl ve světě matoucích informací zabloudit až do sfér nevhodných názorů. Režim nejenže nabízel pravidla, jejichž dodržováním se jedinec vyvaruje politických chyb, ale pomocí zmanipulovaných informací chtěl vytvořit vlastní interpretaci světa, v němž se jinak než vyhovujícím způsobem myslet ani jednat nedá. Tato snaha vycházela z předpokladu, že pokud do logické úvahy vstupují politicky nezávadné výroky, které si neprotiřečí, výsledek pak musí být opět politicky nezávadný, aniž by si protiřečil. Vytvoření tohoto požadovaného obrazu světa potřebovalo mnoho informací, které by popsaly veškeré vnímané jednání. Každá informace, která do něj nezapadala, by mohla porušit bezvýhradnost přijímání tohoto světa. V ideálním případě se všechny podávané zprávy o světě vzájemně podporovaly a společně potvrzovaly mocenské vysvětlení světa i dění v něm i správnost zvolené cesty, celkový vývoj a jeho věčnost. Ovšem tvůrci sítě těchto oficiálních informací se museli vypořádávat s neustálým vývojem, s novými událostmi a fakty, které byly popsány tak, aby je bylo možné do této sítě zařadit, nebo se ignorovaly či se zařadily jako nové, ovšem pak se musely vyřadit všechna tvrzení, která by novému faktu protiřečila. Tento vyřazený materiál byl prohlášen za překonaný, zastaralý, chybný či nepřátelský. Totalitní moc dokonce sama v oblasti tvorby veřejného mínění vyvíjela aktivní činnost, a to selekcí i přímou tvorbou informací, které propagovaný obraz světa podporovaly.<sup>169</sup>

---

<sup>169</sup> Zavacká: Kto žije za ostatným drôtom? Oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku 1956-1962: teorie, politické smernice a spoločenská prax, str. 25-30

Tvůrci komunistické propagandy se však museli vyrovnávat s realitou, zvraty v politickém dění a neplánovanými jevy, což narušovalo důvěryhodnost propagandy, neboť od jevu do jeho interpretace v médiích uplynul nějaký čas, také se muselo čekat na oficiální vyjádření TASS u či ČTK, což dávalo dostatečný náskok fámám a nevhodným informacím.<sup>170</sup>

Propaganda prezentovala Západ jako území, kde vládne zlo, které v socialistickém bloku již neexistuje, a časem bude poraženo i na Západě. Obyvatelstvo Západu se dělilo na vykořisťovatele a vykořisťované, ale pod pojmem Západ byli chápáni pouze vykořisťovatelé a pro komunisty byl ztělesněním chaosu a bídy. Podle komunistické ideologie se měli tamní životní podmínky neustále zhoršovat, a když se tak nedělo, byly zprávy o Západě selektovány a zveřejňovaly se jen ty, které této představě odpovídaly. Ve společnosti však existoval i neoficiální kontramýtus Západu jako země kovbojů a blahobytu, který nás v tom nenechá a přijde na pomoc.<sup>171</sup>

## **OBRAZ KAPITALISTICKÉHO SVĚTA**

Přechod od kapitalismu k socialismu byl charakterizován prudkým rozvojem hospodářství, rozmachem tvůrčích sil lidu, růstem jeho životní úrovně a upevnováním lidově demokratického zřízení. Toto vše bylo provázeno zostřujícím se třídním bojem, zápasem nového se starým, stálým zatlačováním kapitalistických živlů a usilovnou výchovou širokých mas pracujícího lidu. Rostoucí úspěchy socialistického tábora uváděly západní imperialisty domácí poraženou buržoazii v zuřivost, tudíž se snažila znovu dobýt ztracené vykořisťovatelské pozice. Domácí reakce však nemohla ohrozit nový řád, snažila se jej tedy alespoň narušovat záškodnickou činností. Zejména vesničtí boháči si počínali zuřivě a zavile a většinou měli prsty ve všech nehodách i sabotážích na vesnici.<sup>172</sup>

---

<sup>170</sup> Zavacká: Kto žije za ostatným drôtom? Oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku 1956-1962: teorie, politické smernice a spoločenská prax, str. 45

<sup>171</sup> Zavacká: V čom sme to vlastne žili? Mýty budovanie komunizmu in: Krekovič, Mannová, Krekovičová: Mýty naše slovenské, str. 234

<sup>172</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 209, str. 1

Svět kapitalismu byl dle Rudého práva v krizi a ve světě probíhal zápas mezi táborem míru a táborem války i zostřený boj mezi třídami, jakožto páteřemi nepřátelských táborů- mezinárodní dělnickou třídou v čele se Sovětským svazem a mezinárodní imperialistickou buržoazií vedenou Spojenými státy. Síly míru a socialismu byly od konce druhé světové války na nezadržitelném vzestupu, avšak buržoazie se zoufale snažila zvrátit chod dějin a využívala všech prostředků: snažila se posílat své agenty do dělnického hnutí, přičemž jedni byli drobní špiclíčkové, kteří donášeli zprávy ze schůzí na policejní komisařství, druhí však byli agenti velkého formátu, neboť seděli ve vedení dělnických stran a byli koupeni i dirigováni buržoazií. Agenturou buržoazie v dělnickém hnutí byli pravicoví socialisté. Komunistické strany se musely očistit od těchto agentů. Avšak imperialisté se nevzdávali a stále se snažili vysílat do komunistických stran své lidi, neboť tyto strany byly překážkou na jejich cestě k zotročení celého světa. Po únorovém vítězství byli v Československu zneškodněni škůdci jako např. Zenkl, Ripka, Šrámek, vysoká církevní hierarchie a agenti Vatikánu. Imperialisté pro agenty v komunistických stranách vymysleli nálepku- tzv. národní komunismus, (což mělo znamenat vlastní cestu k socialismu a odtržení od mezinárodní dělnické třídy vedené SSSR), pod níž se skrývala zbraň všech imperialistů- buržoazní nacionalismus, šovinismus, nenávisť k SSSR a k proletářskému internacionalismu. S nimi se spojili buržoazní nacionalisté z KSS, např. Novomeský a Husák v boji proti komunistické straně, míru a socialismu. Ovšem k úspěchu došlo jen v Jugoslávii, v jiných zemích lidové demokracie byly tyto síly zneškodněny.<sup>173</sup>

Ostře kritizován byl např. Marshallův plán, kterému byl kladen za vinu pokles průmyslové výroby od druhé poloviny roku 1949. Důvodem dle Rudého práva byla vzrůstající závislost zemí západní Evropy na USA, neboť tyto země byly nuceny obchodovat se Spojenými státy za pro ně nevýhodných podmínek. Americké zboží zaplavilo západoevropské trhy a evropské zboží nebylo schopné

---

<sup>173</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 56, str. 3



tomu americkému konkurovat.<sup>174</sup> Východní socialistická sféra byla naproti tomu pokroková, v rozvoji, rozkvětu a se stoupající životní úrovni obyvatel. Pouze SSSR a země lidové demokracie zlepšovaly svoje hospodářství. V těchto zemích docházelo k rozmachu průmyslové i zemědělské výroby, i ke snížení cen zboží a zvýšení reálných mezd.<sup>175</sup>

Sovětský blok byl jakýmsi bojovníkem za mír, neboť kapitalisté chtěli údajně vyprovokovat další válku, a to proti Sovětskému svazu. Téměř každý vý-  
tisk Rudého práva přinášel srovnání obou táborů, přičemž neustále apeloval na své čtenáře, aby pracovali co nejlépe, neboť jen tak je možné se ubránit kapitalistickým agresorům. V tisku neustále docházelo k oslavě údernické práce, která byla dávana do kontrastu s imperialistickým vydíráním pracujících. Kapitalistická reakce se však údajně nevzdala velezrádných úmyslů a stále se snažila brzdit rozvoj republiky a budování socialismu. Imperialisté byli podezíráni z válečných úmyslů proti demokratickému bloku vedenému Sovětským svazem. Od VŘSR se zmenšovala část světa pod vedením kapitalismu. Imperialismus byl označován za poslední, zahnívajícím stadium kapitalismu, který se ocitá v krizi. Proti válečným choutkám anglo-amerických imperialistů stál demokratický socialistický blok míru, kde nebyla ani krize ani nezaměstnanost a kde se životní úroveň obyvatel neustále zlepšovala. Imperialisté se tedy snažili zpomalit rozvoj SSSR a jeho bloku, v čemž jim pomáhali zbytky domácí reakce. Dle soudruha Slánského bylo každé překročení normy úderem proti těmto podněcovatelům války, proto bylo třeba pracovat stále lépe a lépe.<sup>176</sup>

Západní svět a zejména Spojené státy byly tedy soustavně označovány za agresory. Bylo jim vyčítáno, že vnutily západnímu Německu svůj okupační statut, aby mohly co nejdéle německé území okupovat a odpírat Německu mírovou smlouvu, kterou odpíraly i Japonsku. USA vydaly 6 miliard dolarů na podněcování občanské války v Číně za pomoci Čankajška, přísluhovače imperialistů.

---

<sup>174</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 44, str. 2

<sup>175</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 44, str. 2

<sup>176</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 45, str. 1

Západní velmoci provozovaly diskriminační politiku v zahraničním obchodě, namířenou proti SSSR a lidově demokratickým státům, což brzdilo mezinárodní obchod. Západní tisk volal po uplatňování politiky studené války, mířící opět proti východnímu bloku, a po zvýšení vojenských výdajů. Proti mírovému táboru složenému z lidově demokratických zemí a SSSR stál tábor imperialistických mocností vedených Spojenými státy americkými. Přestože byla po druhé světové válce pozice imperialistů podkopána, nechtěli se vzdát. Kapitalisté v USA využili druhé světové války k růstu průmyslu a i po válce využily hospodářské potíže např. Německa, Itálie či Japonska pro odbytiště svých výrobků.<sup>177</sup> Z článků vyplývá, že veškeré potíže jsou přičítány na vrub USA, ať již jde o rozpoutání další války, či hospodářské ovládnutí světa. Popisovaná snaha USA o válečný střet se Sovětským svazem vyvolávala v Evropě sílící mírové hnutí a dle mnoha článků odmítali dělníci v přístavech po celé Evropě vykládat americké zbraně mířící do západní Evropy. K dělníkům v přístavech se napříč Evropu přidávali i např. železničáři či slévači.<sup>178</sup>

V kapitalistickém světě dle propagandy narůstaly rozpory, byl označován za zahnívající, parazitický, umírající a předurčený k záhubě, a právě proto imperialisté podněcovali k nové válce. Od příprav se USA přesunuly k reálné agresi, kterou představovala korejská válka, okupace Tchaj-wanu či provokační akce na čínská města a vesnice. Tyto americko-anglické snahy však nemohly uspět a měly zkrachovat, neboť se šířila fronta obránců míru vedená velkým Sovětským svazem, který byl zárukou míru a demokracie na celém světě.<sup>179</sup>

Trumanova politika byla dle článků v tisku v krizi a Trumanův vnitropolitický program byl určován imperialistickými cíly a jeho opatření měly USA přeměnit v arzenál agrese, aby bylo americké hospodářství převedeno na válečnou výrobu. Američané žádali uvolnění dalších financí na zbrojení a na zvýšení ozbrojených sil. Afrika a Asie se měly stát pro USA zásobárnou zdrojů. Dokon-

---

<sup>177</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 61, str. 3

<sup>178</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 45, str. 2

<sup>179</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 1, str. 4

ce i ze západní Evropy USA odčerpávaly ty nejpotřebnější suroviny, např. wolfram či nikl. Holandsko bylo nuceno omezit výrobu kvůli nedostatku uhlí, které muselo nakupovat od Spojených států za vysoké ceny.<sup>180</sup>

USA tak byly označeny za viníka korejské války, dle tisku americká vláda prostřednictvím svých zástupců v Koreji inspirovala Ly sin-manovu kliku k rozpoutání občanské války, přičemž této klice poskytovaly politickou, hospodářskou i vojenskou pomoc, když řídily výcvik Ly sin-manovy armády i vytvoření plánů na útok proti Severní Koreji, který proběhl právě na rozkaz Spojených států. Poté se však kapitalisté snažili svalit vinu za vznik tohoto konfliktu na Korejskou lidově demokratickou republiku. Zprávu o útoku Severní Koreje na Koreu jižní prý nadiktovali zástupci USA komisi OSN pro Koreu a tuto verzi přijala i většina Rady bezpečnosti, která ze strachu z odhalení této lži nepřipustila zástupce Korejské lidově demokratické republiky na jednání o korejské otázce. Dle dokumentů nalezených v Soulu však byl útok připravován lysinmanovskou vládou společně s USA. Již v dopise z 10. dubna 1949 pověřil Ly sin-man svého zástupce v USA, aby sdělil představitelům OSN i USA, že je vše připraveno na sjednocení celé Koreje a že je nutné zajistit dostatek vojenských sil pro tažení na sever. Šéf americké vojenské mise generál Roberts dával příkazy a osobně naplánoval i řídil operace na potlačení partyzánského odporu; zničeno bylo např. 450 000 domů obyvatel, kteří měli pomáhat či sympatizovat s partyzány.<sup>181</sup>

Spojené státy údajně chtěly válkou zničit Sovětský svaz a rozbít pokrokové hnutí celého světa, aby pak mohly vykořisťovat pracující. Válka by kromě toho ještě zvýšila jejich zisky, které by vydělaly na krvi lidu. Např. korejská válka zvýšila zisk koncernu Dupont, který vyráběl třaskaviny a bomby a roku 1950 dosáhl nejvyššího zisku za 149 let své existence, a to 400 milionů dolarů. Koncern General Motors jako výrobce automobilů a tanků dosáhl díky americké

---

<sup>180</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 10, str. 2

<sup>181</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 233, str. 2

agresi v Koreji čistého zisku 834 milionů dolarů. Imperialisté tedy chtěli válku i pro tyto zisky, což bylo dle Rudého práva: „hnusné a nelidské, tak jako jsou všichni imperialisté.“<sup>182</sup> Strach z ukončení vojenského konfliktu a z finančních ztrát, jež by z toho plynuly, přináší obr. č. 5.

Sovětský svaz bránil světový mír i v Radě bezpečnosti OSN, kde byl překážkou pro prosazování anglo-amerických válečných plánů, neboť SSSR hájil stanovy Charty OSN a odhaloval pokusy imperialistů ji obcházet či porušovat. Jedním z porušení zásad OSN bylo dle Rudého práva např. odhlasování, že Korejská lidově demokratická republika je v korejské válce útočníkem a také dodatečné schválení americké intervence v Koreji a její krytí právě touto organizací, ovšem hlasování se neúčastnil SSSR ani Čína.<sup>183</sup>

Spojené státy dle Rudého práva vtrhly do Koreje, aby zabránily sjednocení poloostrova a vzniku jednotného demokratického státu a zavedly tam protilidový režim, který by Spojeným státům umožnit učinit z Koreje svou kolonií a využít korejské území jako vojensko-strategické základny.<sup>184</sup> Předchůdci amerických imperialistů byli hitlerovští fašisté a japonští imperialisté.<sup>185</sup> Američané dokonce bombardovali 14. ledna 1952 zajatecký tábor v severní Koreji, přestože OSN o jeho poloze věděla a přestože se nacházel daleko za frontou. Toto bombardování nebylo první, k útoku došlo již předchozího roku, přestože se v okolí tábora s válečnými zajatci nenacházely žádné vojenské objekty.<sup>186</sup> O měsíc později se objevily zprávy o tom, že americká letadla ostřelovala pokojné korejské obyvatelstvo trhavými kulkami naplněnými otravnými látkami, které lidem způsobily zdravotní potíže.<sup>187</sup> Američané neváhali použít v Koreji ani bakteriologické zbraně, proto mělo na tomto území dojít k očkování obyvatel i vojáků, aby se předešlo šíření chorob způsobených tímto útokem. Podle Rudého práva pro-

---

<sup>182</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 118, str. 7, citace z článku Proč chtějí válku?

<sup>183</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 180, str. 2

<sup>184</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 157, str. 2

<sup>185</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 162, str. 2

<sup>186</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 15, str. 2

<sup>187</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 29, str. 2

váděli od konce druhé světové války američtí imperialisté bakteriologické pokusy v západním Německu, Kanadě, Velké Británii či Austrálii, což svědčí o tom, že se američtí váleční štváči po celou dobu na bakteriologickou válku připravovali.<sup>188</sup> Jako odpověď na zprávy o užití bakteriologických zbraní proběhla 1. dubna 1952 v Ostravě manifestace 60 tisíc občanů, kde promluvil i ministr spravedlnosti Dr. Š Rais: „Celý svět, jenž se s hnusem a odporem odvrací od amerických vyvrhelů, vyjadřuje své přesvědčení, že ani tento nejnovější a nejstrašnější zločin Trumanovi a jeho gangsterské bandě nepomůže.“ Socialistický tábor se tím však nehodlal nechat vyrušit z pokojné budovatelské práce. Čím rychleji bude socialistické hospodářství vzkvétat, tím silnější tento tábor bude, proto se jako reakce na tuto situaci opět vyhlášovaly pracovní závazky.<sup>189</sup>

Dle pařížského listu Action se na výrobě bakteriologických zbraní podíleli i bývalí nacističtí váleční zločinci v čele s generálem W. Schreiberem, který byl roku 1951 tajně dopraven na příkaz amerického ministerstva letectví i s rodinou do USA. Tento generál byl za druhé světové války vedoucím odboru pro vědecký výzkum u hlavního štábu hitlerovské armády, tudíž mu podléhali ti lékaři, kteří pak byli po válce souzeni za zločiny proti lidskosti, které prováděli na věznicích koncentračních táborů. Celý svět byl těmito zločiny pobouřen, ovšem americký generál Armstrong prohlásil, že tyto pokusy mají pro americkou armádu velmi praktický význam.<sup>190</sup>

Ukončení korejské války 27. 7. 1953 bylo chápáno jako vítězství mírových sil, přičemž toto příměří bylo líčeno jako důkaz nesmírné váhy SSSR při řešení ožehavých mezinárodních problémů a odrazem veliké mezinárodní autority Sovětského svazu.<sup>191</sup>

Nejen českoslovenští komunisté byli přesvědčeni o třetí světové válce, podobné názory přicházely i např. z Francie, když generální tajemník komunis-

---

<sup>188</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 53, str. 2

<sup>189</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 80, str. 1 citace z článku Naše odpověď americkým kanibalům- učiníme ze své vlasti pevnou tvrz míru!

<sup>190</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 124, str. 4

<sup>191</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 208, str. 1

tické strany Francie M. Thorez prohlásil, že imperialisté vidí v dalším válečném konfliktu jediný prostředek, aby přerušili rozmach národně osvobozenického hnutí v koloniích i proti růstu dělnických a demokratických sil ve světě a vítězství socialismu. Američtí kapitalisté a marshallizované vlády urychlovaly přípravu na válku proti SSSR a zemím lidové demokracie. Všichni členové NATO včetně západního Německa zbrojili, v médiích se vedly lživé a nenávistné kampaně pro přípravu další války. Spojené státy byly obviňovány, že chtějí Číně vyrvat Tchaj-wan, aby Čankajškovi uchovaly jeho základnu a učinily z Tchaj-wanu i základnu pro sebe. Americká agrese v Koreji byla součástí všeobecného plánu války proti SSSR a Číně. Marshallův plán byl označován za plán války, v hospodářské a sociální oblasti měl údajně katastrofální výsledky. Výroba ve Francii klesala, panovala tam nezaměstnanost a ceny trojnásobně stouply. Američtí kapitalisté zbavili Francii politické a hospodářské nezávislosti, přičemž její lid zavlekli do válečného dobrodružství a pokoušeli se postavit Francouze proti jejich příteli- Sovětskému svazu, který dle Američanů porušoval mír a ohrožoval Francii. Ovšem Francouzi nezapomněli na zásluhy sovětských bojovníků o skončení druhé světové války a byli vděční za své osvobození sovětskou armádou, proto nikdy nehodlali proti SSSR bojovat.<sup>192</sup> Spojené státy protestovaly, že jejich spojenci, např. Francie či Velká Británie obchodují s východním blokem. Francie dodávala kolejnice do Číny a Velká Británie s Holandskem kaučuk do SSSR, přičemž USA chtěly, aby se jejich spojenci stali zcela závislí na strategických úvahách, tj. na úvahách amerických válečných paličů.<sup>193</sup>

Důsledkem zvýšení výdajů na zbrojení byl růst cen, např. ve Velké Británii stoupaly ceny potravin, cena slaniny se v roce 1953 zvedla oproti roku 1952 o 63%, másla o 20%, vázaného sýra o 86%, chleba o 25% a masa o 21%. Ve Velké Británii pracovalo roku 1953 850 tisíc mužů a žen na výrobě zbraní a

---

<sup>192</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 235, str. 2

<sup>193</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 8, str. 2

k udržování armády. V Armádě sloužilo 879 tisíc mužů. Občané Británie by však vojenskou výzbroj raději vyměnili za slušnou životní úroveň.<sup>194</sup>

V důsledku zvyšování cen, zbrojení a rostoucímu vykořisťování pracujících v kapitalistických zemích stávkovali za zvýšení mezd, životní úrovně a proti honbě kapitalistů za ziskem. Stávkovalo se ve Francii, USA, Finsku, Švédsku i jinde.<sup>195</sup>

Dle údajů Rudého práva rostla v západním světě nezaměstnanost, např. ve Spojených státech jeden až dva miliony nezaměstnaných zemědělců a farmářů putovalo neustále zemí, žilo na silnicích a železničních náspech. Rovněž v Kanadě počty nezaměstnaných stouply a ulice Vancouveru byly plné hladových lidí bez práce a přístřeší. Kromě Severní Ameriky stoupl počet nezaměstnaných i v západním Berlíně.<sup>196</sup> Lidé umírali na ulici, někteří se na ní i narodili, jak doložil případ černošské matky, kterou odmítla přijmout porodnice, tudíž musela porodit na ulici. Americký imperialismus byl dokonce přirovnán k fašismu a toto fašistické barbarství vydávali američtí gangsteři za „americký způsob života, za svou super-super demokracii.“<sup>197</sup>

Velmi často se v jednom článku objevovaly charakteristiky obou znepřátelených táborů, kde byli oba sokové vykresleni ostře černobíle, např. „Gigantické úspěchy Sovětského svazu v technice, průmyslu, zemědělství, na poli vědy i kultury, bouřlivý rozmach tvůrčích sil v zemích lidové demokracie, nezadržitelný růst stomilionového hnutí obránců míru ve světě, to vše se odráží od černého pozadí, od zoufalé situace, která je v kapitalistickém světě. Zde síla, opírající se o vše, co směřuje kupředu, co je lidské a proto schopné života, tam obudný tanec atomových šílenců, zaslepených hrůznou krvežíznivostí a zločinnými plány, jak uvrhnout svět do nové katastrofy.“<sup>198</sup> Rudé právo popisovalo i sociální výhody socialistického zřízení, např. nárok na dovolenou. Dělník

---

<sup>194</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 99, str. 4

<sup>195</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 132, str. 3

<sup>196</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 41, str. 2

<sup>197</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 43, str. 2, citace z článku K. Wintera Taková je Amerika

<sup>198</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 180, str. 1

v kapitalistickém táboře na dovolenou nárok údajně neměl, jedinou dovolenou, kterou znal, byl vyhazov ze zaměstnání a nezaměstnanost spojená s bídou a hladem. Měli-li přece jenom tito dělníci nárok na dovolenou, byla podstatně kratší než v naší zemi. Např. v USA, Belgii, Švýcarsku či Velké Británii měli dělníci nárok na šest dní placené dovolené, ve Velké Británii bylo možné získat po více jak patnácti letech v zaměstnání nárok na dvanáct dní dovolené. V kapitalistickém světě však bylo trávení dovolené v lázních a ozdravovnách jen výsadou bohatých, jelikož prostý dělník na to neměl finance, zatímco v socialistických zemích měli dělníci možnost se zotavit a jejich dovolená byla mnohem delší. Navíc stát lidem platil ještě volno během deseti státních svátků či památných dnů, oproti např. šesti v USA a Velké Británii, nebo dokonce jednomu ve Francii.<sup>199</sup>

Rovněž úroveň bydlení byla v USA nevalná, dle Rudého práva bylo 6 100 000 obývaných bytů a domů v tak otřesném stavu, že i úřední zpráva vládního zmocněnce je musela nazvat „brlohy“. Jen v New Yorku v takovýchto podmínkách žilo půl milionu rodin, dalších 260 000 rodin v tomto městě bylo zcela bez přístřeší. Ve Washingtonu poblíž budovy Kongresu se nacházely podobné „pelechy“. „A v Chicagu měli celé čtvrti, v nichž bytové podmínky byly takové, že nevyhovovaly ani americkým předpisům pro ustájení dobytka.“ Desítky miliony amerických pracujících tak žily v naprosto otřesných podmínkách, provázených i nemocemi jako např. tuberkulózou. Luxusní byty byly jen pro vykořisťovatele, monopolistické žraloky a parazity.<sup>200</sup>

Američtí dělníci měli nízké platy, tudíž byli nuceni stávkovat, v lednu 1953 proběhla velká stávka přístavních dělníků ve Filadelfii, kteří tak donutili své zaměstnavatele jednat alespoň o mírném zvýšení platů. Podobně stávkovali pracující v newyorské autobusové dopravě. Ovšem stávky probíhaly nejen v USA, potíže nastaly také v Porúří, kde horníci požadovali zkrácení pracovní

---

<sup>199</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 179, str. 2

<sup>200</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 163, str. 2 citace i údaje z článku Bydlení podle „amerického způsobu života“



doby a zvýšení mezd. Ve Francii zase přístavní dělníci odmítali nakládat válečný náklad. V Japonsku narůstal odpor japonského lidu proti americkým okupačním vojskům, rybáři a rolníci chtěli zabránit výstavbě radarové stanice na ostrově Ošima.<sup>201</sup>

V USA byly rovněž dle listu New York Times oklešťovány základní občanské svobody, když byly např. zakazovány určité knihy pro komunistické sympatie jejich autorů. Dle listu docházelo k útokům na úředníky ministerstva zahraničí, což mohlo vést k tomu, že zprávy zahraničního úřadu mohly být zkreslené, a to mohlo zase vést k osudným chybám v rozhodnutích vlády. Omezovány měly být také svoboda shromáždění i svoboda diskuse. Za pravé zástupce amerického mínění a nálad amerického lidu byli dle článku považováni senátor McCarthy a McCarran.<sup>202</sup>

Západní svět se bál růstu mírového socialistického tábora, ve Francii byl připravován zákon, který měl zabránit, aby se „rudí“ dostali na odpovědná místa ve vládních a vojenských úřadech. Rudé právo v dubnu 1953 zveřejnilo reklamu americké firmy „General Aniline and Film Co“ na výrobu fotografických potřeb a barviv, která předvádí zásah „Modré“ proti „Rudým“, kdy policie fotografuje demonstranty a zároveň je polévá nějakou kapalinou, která jde velmi těžko smýt. (Obr. č. 6)<sup>203</sup>

V Západním Německu se stavěly luxusní byty, avšak nesloužily prostým Němcům, nýbrž americkým okupantům. Ještě devět let po skončení války žili lidé v betonových bunkrech (Obr. č. 7) spolu se svými dětmi, které si musely místo na hřišti hrát mezi popelnicemi, neboť tam, kde se připravuje nová válka, nejsou peníze na vybudování dětských hřišť. (Obr. č. 8)<sup>204</sup>

Socialistický tábor pečoval o své děti, které se mohly rekreovat, zatímco drtivá většina amerických dětí byla vychovávána v těžkých hmotných podmín-

---

<sup>201</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 9, str. 3

<sup>202</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 24, str. 4

<sup>203</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 109, str. 3

<sup>204</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 14, str. 4

kách. Podle oficiálních údajů žilo 57% dětí v rodinách, jejichž příjem byl o 25% nižší než existenční minimum. Více než pětina dětí pak živořila v rodinách, jejichž příjem činil čtvrtinu tohoto minima. Mnoho dětí také žilo v rodinách nezaměstnaných, které neměly z čeho žít. Tyto děti žijící v těžkých existenčních podmínkách pak záhy sklouzávaly do kriminálních aktivit.<sup>205</sup>

I v roce 1954 byla životní úroveň v socialistickém táboře na vzestupu<sup>206</sup>, zatímco v USA se hospodářská krize prohlubovala a nezaměstnanost stoupala; údajně byla vyšší, než se dříve přiznávalo. Řada průmyslových odvětví zrušila přesčasové práce, výroba oceli klesla pod 75% výrobní kapacity a v některých oborech jako např. v automobilovém průmyslu bylo nutné zavést kratší pracovní týden. Wallstreetští miliardáři se však nesnažili pracujícím pomoci, jen usilovali, aby se katastrofě vyhnuli na účet amerického lidu.<sup>207</sup>

V roce 1954 probíhalo v Československu schvalování kandidátů Národní fronty pro volby do národních výborů. Rudé právo popsalo kandidáty jako čestné, vynikající a zasloužilé pracovníky- výkvět lidu. Popsalo ovšem i politické zastupitele kapitalistických zemí. V americkém Kongresu zastupovali lid bankéři, průmyslníci, političtí kšeftaři a představitelé monopolistických firem, pro které bylo členství v Kongresu ještě vedlejším příjmem kromě jejich podnikání. Článek byl dokreslen kresbou (Obr. č. 9)<sup>208</sup>

Tisk neustále živil atmosféru strachu z další války a za potenciálního agresora označoval USA a jeho spojence. Noviny přinášely zprávy o odhodlání socialistických zemí bojovat za světový mír. Lidé podepisovali rezoluce, např. za zákaz atomových zbraní, kde se angažovaly zejména ženy- matky a vdovy po vojácích z nedávno skončené druhé světové války. Např. matka z Moldávie prohlásila na schůzi: „My, sovětské matky, si nepřejeme nového krveprolití. Máme ještě v čerstvé paměti hrůzy nedávné války, ve které jsem ztratila dva syny. Jako

---

<sup>205</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 151, str. 3

<sup>206</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 59, str. 1

<sup>207</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 59, str. 3

<sup>208</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 103, str. 4

prvá podpisují mírovou výzvu, protože nechci, aby nové matky- vdovy a děti-siroty prolévaly hořké slzy.<sup>209</sup> Bezpečnost Československa byla ohrožena zákeřnými loupeživými plány amerických nástupců Hitlera a především remilitarizací západního Německa. Proto bylo Československo rozhodnuto dát všechny své síly do boje za mír a za socialismus a chtělo se stát pevným článkem mírového tábora a platnou posilou jeho boje proti nepřátelům lidstva.<sup>210</sup>

Nepřátelské úmysly Západu vůči východnímu bloku dokazovaly i úvahy o remilitarizaci Spolkové republiky Německa, USA byly označeny za křisitele fašismu a obviněny ze znovuvyzbrojování nacistické armády pod vedením hitlerovských generálů.<sup>211</sup> Rudé právo zveřejnilo úryvky z Hitlerových i Trumanových výroků, aby ukázalo, jak jsou si podobné:

Hitler, 22. 6. 1941: „Vládci Moskvy ustavičně vnucují jiným národům své panství.“

Truman 8. 1. 1951: „Nebezpečí dobytí světovlády Sovětským svazem ohrožuje naši svobodu.“

Hitler 19. 9. 1939: „Jsme rozhodnuti vybojovat tento boj tak či onak. Máme jediné přání, aby všemohoucí bůh osvětlil ostatní národy.“

Truman 8. 1. 1951: „Půjdeme touto cestou rozhodně a přejeme si božího vedení, abychom ve všem, co činíme, plnili vůli boží.“<sup>212</sup>

Adolf Hitler znovu označen za předchůdce imperialistů, když ve Francii celníci odmítli vydat příjemci dílo Balzaca, které vyšlo ve francouzštině v Moskvě. Dle názoru Rudého práva byly marshallizované Plevelnově vládě myšlenky představitele kritického realismu nebezpečné pro svou pravdu. Noviny pak dále vysvětlují, co znamená ochrana západní kultury: „Agenti Wall Streetu chrání Francii- před Balzacem!“<sup>213</sup>

---

<sup>209</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 165, str. 2

<sup>210</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 101, str. 2

<sup>211</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 10, str. 1

<sup>212</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 10, str. 2 (citováno z článku Stejně cíle- stejná řeč)

<sup>213</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 26, str. 3 (citováno z článku Chrání Francii před Balzacem)

Součástí příprav na válku mělo být i ukončení válečného stavu mezi Německem a USA, Francií a Velkou Británií, k nimž se připojily i imperialistické satelity. Tento tah měl urychlit vyzbrojování západního Německa jako loutkového státu a také to mělo umožnit klamání jeho lidu tím, že byl obelháván propagandou o plném zrovnoprávnění s ostatními mocnostmi útočného Atlantického paktu. Ze západního Německa se tak dle tisku měl stát hlavní spojenec imperialistů v jejich útočných a protimírových plánech v Evropě.<sup>214</sup> V roce 1955 např. lidé na Kladně protestovali proti opětovnému vyzbrojení západního Německa, což vyjádřili manifestací (Obr. č. 10) a odhodláním ještě usilovněji pracovat, aby Adenauery, Dullese i Churchilly přešla chuť sahat na československou hranici. Z manifestace pracujících byl odeslán dopis do Francie, do departementu Haute Vienne, kde byla obec Oradour, vypálená podobně jako Lidice nacisty, z nichž se měl stát základ nové německé nacistické armády. Dopis vyzýval Francouze, aby také vytrvali v boji za mír ve jménu obětí těchto dvou zničených obcí.<sup>215</sup> Československý lid vyjádřil sympatie a podporu francouzským pracujícím poté, co jejich parlament ratifikoval pařížské dohody o remilitarizaci západního Německa.<sup>216</sup> Pracující lokomotivního depa v Praze- Bubnech byli toho názoru, že Francie ratifikovala první článek pařížských dohod pod nátlakem USA a Velké Británie, a že toto rozhodnutí bylo učiněno proti vůli francouzského lidu.<sup>217</sup>

Proti obnově německého militarismu se postavili i dělníci v bavorské textilce, dortmundští kovodělci zase chystali velké protestní shromáždění proti pařížským dohodám a zavedení povinné vojenské služby v západním Německu.<sup>218</sup>

Svět se obával zejména atomových zbraní. Lidé se prostřednictvím tisku domáhali zničení těchto zbraní a využití atomové energie jen k mírovým účelům. Na 28. února byla v Československu naplánována podpisová kampaň proti

---

<sup>214</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 164, str. 2

<sup>215</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 4, str. 1

<sup>216</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 4, str. 1

<sup>217</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 4, str. 1

<sup>218</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 9, str. 1

imperialistickým přípravám atomové války. Před atomovou hrozbou varovalo i předsednictvo světové rady míru (Obr. č. 11).<sup>219</sup> 28. února začala velká podpisová kampaň za zákaz výroby a zničení atomových zbraní a proti zločinným imperialistickým plánům na atomovou válku. Agitátoři předkládali lidem podpisové lístky Světové rady míru.<sup>220</sup> Rudé právo uveřejnilo stanoviska mezinárodní politiky Sovětského svazu a Spojených států, kde je jasně vidět, že socialistický tábor je táborem míru a kapitalistický se snaží rozpoutat válku. „Naše národy chtějí žít v míru, chtějí mít přátelské vztahy se všemi ostatními národy,“<sup>221</sup> říká se v Deklaraci vlád zemí, které se zúčastnily moskevské konference v prosinci 1954. Naproti tomu v knize J. Burnhama *The Struggle for the World* se píše: „Mír není cílem zahraniční politiky a nemůže jím být... Spojené státy musí otevřeně ohlásit svou kandidaturu na vedení světové politiky. Úplně je třeba upustit od zásady nevměšování do vnitřních záležitostí jiných národů.“<sup>222</sup> Zástupce velitele ozbrojených sil atlantického bloku v Evropě polní maršál B. Montgomery v Ankaře 8. října 1954 prohlásil: „Válka může vzplanout v kteroukoli dobu... Budeme nuceni použít atomové zbraně v případě vzniku války...“<sup>223</sup> Zde je vidět záměrně šířený strach z rozpoutání další světové války. Zatímco podpisů proti přípravě atomové války rychle přibývalo, do konce března např. jen v Itálii výzvu podepsalo přes tři miliony lidí, v USA proběhlo evakuační cvičení se žáky základní školy. Za zvuku sirén školní děti vyběhly ze školy ve městě Mobile v Alabamě, aby je auta dopravila za město. Evakuace 45 tisíc školáků trvala 40 minut za použití 7300 aut. Některé děti tento experiment díky prožitému stresu oplakaly.<sup>224</sup>

Ke škůdcům Československa patřili také emigranti. Postoj k nim vyplývá z uveřejnění dopisu čtenáře Rudého práva, který uvedl, že do Ameriky utíkají

---

<sup>219</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 50, str. 3

<sup>220</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 58, str. 1

<sup>221</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 58, str. 1. Citace z článku *Dvojí kurs v mezinárodní politice*

<sup>222</sup> Tamtéž

<sup>223</sup> Tamtéž

<sup>224</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 81, str. 6

z Československa lidé, kteří škodili republice a nechtějí ani za mořem pracovat, naopak čekají, že je Čechoslováci žijící v USA budou vydržovat. Tito lidé si nechávají platit za zrádcovskou a vyzvědačskou činnost a za štvání proti republice.<sup>225</sup> Zde je vidět, jak bylo nahlíženo na emigranty, pokud někdo opustil Československo, byl to člověk, který nepracoval a škodil republice. Narážka na jeho nechuť pracovat i v cizině má patrně poukázat na jeho charakterové vady.

Černobílé vidění světa zasáhlo i do sportu a jeho nejprestižnějších soutěží. Příkladem je neúčast československého hokejového týmu na mistrovství světa v Londýně v březnu 1950, kdy rozhlasoví reportéři Laufr a Procházka nedostali včas vstupní víza do Velké Británie. Ani po obdržení víz však sportovní výprava neodcestovala. Rudé právo uvedlo jako příčinu tohoto jednání strach Západu ze sportovců a reportérů z lidově demokratických zemí. Jako důkaz noviny informovaly, že již několik dní dopředu přinesl švédský tisk zprávu o neúčasti československého hokejového týmu na mistrovství světa, a to v době, kdy se českoslovenští. Hokejisté pilně připravovali k cestě. Navíc předseda Mezinárodní hokejové ligy požádal o poslání putovních pohárů do Londýna letadlem.<sup>226</sup> Rudé právo dále uvedlo v následujícím čísle, že neúčast čs. hokejistů na mistrovství světa byl naschvál, neboť vládcí Anglie a Ameriky musí úspěchy sportovců lidově demokratického Československa tajit před svým lidem, stejně jako před ním tají rostoucí blahobyt československého pracujícího lidu i vysokou úroveň jeho nové kultury. Imperialisté spustili nad svými zeměmi železnou oponu, přes kterou nepronikne pravda, svoboda ani mír.<sup>227</sup>

Kapitalisté k boji proti socialismu využívali rovněž přírodu, a to v podobě brouka- mandelinky bramborové. 29. 6. 1950 vyšlo v Rudém právu Provolání vlády k boji proti mandelince bramborové. Imperialisté byli obviněni, že ohrožují svět atomovou bombou a že v míru využívají stejně podle zbraně jako nacisté a japonští fašisté. „Je to zločinný pokus kapitalistických vykořisťovatelů,

---

<sup>225</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 43, str. 7

<sup>226</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 62, str. 4

<sup>227</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 63, str. 4

sužujících systematicky životní úroveň svého pracujícího lidu, ohrozit proces zvyšování blahobytu pracujícího lidu Československa.“<sup>228</sup> Hned následující číslo tvrdilo: „Paraziti z Wall Streetu si zavolali na pomoc parazity z říše hmyzu ve svém nenávisném boji proti pokroku a každé mírumilovné práci, sloužící lidu.“<sup>229</sup> Dle tisku měli tohoto škůdce využívat západní imperialisté, aby ohrozili úrodu. Tito kapitalisté šli ve šlépějích fašismu a snažili se zničit plody poctivé celoroční práce. Rudé právo otisklo výzvu ústředního sekretariátu JSČZ k boji proti broukovi. Všichni občané vesnic se měli shromáždit v určenou dobu a hledat mandelinky.<sup>230</sup> Tohoto brouka měla údajně shazovat americká letadla, jak o tom svědčí dopis vlády Německé demokratické republiky Sovětskému svazu, který z tohoto důvodu poslal Spojeným státům protestní nótu. Tento shoz hmyzu by později samozřejmě ohrozil i sousední země, nejen NDR, neboť brouk by se rozšířil dále z německého území.<sup>231</sup>

O rok později v červenci 1951 Rudé právo opět informovalo o potížích způsobených mandelinkou bramborovou, přičemž původcem obtíží měly být zase američtí imperialisté. Ovšem českoslovenští zemědělci byli připraveni zachránit svoji úrodu a včas sklídit. S hubením amerického brouka přiletěli pomoci sovětské letci, kteří měli práškovat zasažené plochy.<sup>232</sup> Se sběrem nebezpečného amerického brouka pomáhaly spousty lidí, např. v plzeňském kraji se v červenci 1951 akce zúčastnily desetitisíce lidí, včetně žen v domácnosti, mládeže a pionýrů. (Obr. č. 12) Vzhledem k tomu, že českoslovenští zemědělci pracovali dle vzoru sovětských kolchozů a dařilo se jim, američtí imperialisté zuřili ještě více a všemožně se snažili narušit výživu v Československu.<sup>233</sup>

Kromě hmyzu do Československa putovaly např. z Bavorska i štvavé leťáky amerických imperialistů, a to za pomoci balónů, které byly opatřeny roz-

---

<sup>228</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 153, str. 1 citováno z Provolání vlády k boji proti mandelince bramborové

<sup>229</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 154, str. 2 citace z článku Pokus imperialistů o ohrožení naší úrody

<sup>230</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 155, str. 1

<sup>231</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 157, str. 3

<sup>232</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 154, str. 7

<sup>233</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 157, str. 5

buškami, jež postupně vybuchovaly, čímž se uvolňovaly jednotlivé balíky s letáky. Mechanismus byl nebezpečný, neboť spadl-li by balón dříve, než vybuchnou všechny rozbušky, mohlo by při nálezu vraku dojít ke zranění. Rudé právo informovalo, že akce s letáčky vysílanými balonem je dílem amerického Kongresu a USA na ni vyčlenily dva miliony dolarů. Tisk také ujistil, že akce neponese úspěch, neboť lidé na ni hledí s opovržením a nenávistí.<sup>234</sup>

K politické propagandě komunistický režim neváhal zneužívat ani děti, které vyjadřovaly svoje odhodlání bojovat za mír. Ve škole se seznamovaly se světovým děním dle článků Rudého práva, které jim četli jejich učitelé. Děti byly tedy rovněž vychovávány v černobílém schématu světového dění, např. v souvislosti s korejskou válkou napsala jedenáctiletá pionýrka: „Američané ničí Koreu. Chtěli by zničit všechno dobré a krásné. Ale nepodaří se jim to.“ V článku dále dívenka vyzývá všechny rodiče: „Pracujte pro mír. My si ve škole zlepšujeme prospěch, vy v závodech zvyšujete výkony.“<sup>235</sup>

Výzvu pro obyvatele k obraně míru prostřednictvím Rudého práva vyjádřil i velmi populární herec Václav Vydra, který rovněž vysvětloval, že hrozí nebezpečí nové války, a demokracie je ohrožována imperialismem. Proto je třeba více práce v továrnách a žádná oběť není zbytečná pro upevnění míru. Mír však zvítězí, neboť ti, co ho chtějí, se opírají o Sovětský svaz, nejkrásnější a nejpokrokovější zemi světa- zemi míru.<sup>236</sup>

Kapitalistické plány vtáhly do svého tábora i Jugoslávii, která odpadla od východního bloku, což bylo naplánováno anglickými a americkými imperialisty. Komunistická strana Jugoslávie se přeměnila v nástroj fašistické politiky, když Jugoslávci revidovali marxisticko-leninské učení o straně, která se stala předmětem zločinné činnosti titovské kliky, jelikož američtí imperialisté podporovali svého loutkového maršála Tita.<sup>237</sup> Titovci měli údajně jednat o podrobení Jugo-

---

<sup>234</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 150, str. 3

<sup>235</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 10, str. 1 citováno z článku Výzva pionýrky

<sup>236</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 10, str. 1

<sup>237</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 40, str. 2



slávie anglo-americkému imperialismu, neboť Jugoslávii hrozil hospodářský kolaps, tudíž potřebovala kapitál, který měl přijít ze Západu. Velká Británie dokonce přiznala, že toto jednání lze nazvat vykořisťováním, ale že národy se s ním spokojí, jde-li jen o nerostné využití jejich země. Velká Británie dále přiznala, že tento postup využívá i ve zbytku svých kolonií.<sup>238</sup> Titova klika plnila úkoly svých imperialistických pánů a zlikvidovala v Jugoslávii lidově demokratické zřízení, když v zemi nastolila fašismus a obnovila kapitalismus. Zem tak byla přeměněna v kolonii a nástupiště americkoanglických agresorů, přičemž Titova klika se ve všem řídila příkazy imperialistů.<sup>239</sup>

Do Sovětského svazu přicházely dopisy prostých lidí z kapitalistických zemí, kteří poslouchali sovětský rozhlas. Ve svých listech popisovali život v podmínkách kapitalistického vykořisťování, závody ve zbrojení, růst cen zboží denní potřeby i stoupaní počtu nezaměstnaných. Dle posluchače z USA si bohatá reakcionáři zdvoj i ztrojnásobovali svůj kapitál, k čemuž využívali vše, co se dá, včetně afér na burze, vykořisťování dělníků či dodávky zbraní. Jiný posluchač uvedl, že ve Velké Británii je spousta lidí, kteří musí vyjít s 26 šilinky na týden. Tito lidé strádali a bylo jich mnoho. Posluchač z Finska uvedl, že obyvatelé jeho země žijí v hladu a nouzi, zatímco kapitalističtí vládcové tráví čas v nejlepších restauracích.<sup>240</sup> 12. července 1952 uveřejnil britský list Daily Herald, že za šest měsíců stouply ceny dvaceti sedmi druhů potravin, přičemž nejvíce podražil chléb a to o 33%.<sup>241</sup>

Zajímavé bylo i srovnání zemědělského hospodaření mezi socialistickými a kapitalistickými zeměmi. Zatímco v socialistických zemích byl přechod k velkovýrobě ku prospěchu drobných a středních rolníků, v kapitalistických zemích byli rolníci z půdy vyháněni a jejich usedlosti pohlcovali velkostatkáři. V Belgii bylo roku 1954 zlikvidováno 6000 zemědělských usedlostí, v Itálii bylo

---

<sup>238</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 51, str. 2

<sup>239</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 159, str. 2

<sup>240</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 53, str. 2

<sup>241</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 209, str. 6

přes dva a půl milionu zemědělských rodin bez kousku půdy, zatímco 20- 25 velkostatkářských rodin vlastnilo 10 milionů hektarů půdy. Kapitalistické státy zbavovaly pracující na vesnicích základní existence a hnaly je do bídy.<sup>242</sup>

Součástí ideologického arzenálu imperialistické buržoazie byla i manipulace s historií. V USA byl roku 1955 vydán přehled československých dějin, který připravil sněmovní výbor senátora Kersena s pomocí univerzity v Georgetownu. Publikace měla představit nebezpečí komunismu a ukázat, že mírové soužití dvou odlišných systémů je nemožné. Rudé právo uvedlo, že z díla vyčuhuje na všechny strany propaganda k přípravám třetí světové války. Při přípravě této publikace byla záměrně zamlčena či překroucena některá fakta a byly využity osobní výpovědi některých uprchlých živlů, např. Dr. Josefa A. Mikuše, který byl odborným poradcem při tomto počinu. V knize byla předmnichovská kapitalistická republika líčena jako hodná matka, která se vůči pracujícím nedopouštěla žádných zločinů a Hlinka byl vyzdvihován jako velký vlastenecký vůdce. Díky těmto metodám nemohlo dle Rudého práva vzniknout nic jiného než: „fašistické překroucení naší národní historie, urážející národní cítění každého poctivého Čecha a Slováka.“<sup>243</sup>

Rok 1955 byl však dle Rudého práva významný, neboť došlo k jistému zlomu v napjaté mezinárodní situaci, což bylo důsledkem mírumilovné zahraniční politiky sovětské vlády, která se sbližovala i s asijskými zeměmi. Důležitou i nadále zůstala otázka zajištění bezpečnosti ve světě, kterou by mělo zajistit kolektivní úsilí bez ohledu na společenské zřízení. Bylo nutné vyřešit atomovou hrozbu, přičemž SSSR žádal odzbrojení a zákaz těchto zbraní i omezení obvyklé výzbroje vojenských sil. Socialistický tábor odmítal vměšování do svých vnitřních záležitostí, např. prostřednictvím vánočních poselství ze Západu, jimiž některé kruhy horovaly za návrat kapitalismu, což socialistický blok odmítal.<sup>244</sup>

---

<sup>242</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 182, str. 4. Údaje pocházejí z článku Když dva dělají totéž...

<sup>243</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 179, str. 3. Citace z článku Padělek našich dějin

<sup>244</sup> Rudé právo, ročník 36, č. 361, str. 1

## TŘÍDNÍ NEPŘÍTEL V SOCIALISTICKÉM TÁBOŘE

Nepřítel neohrožoval socialistický tábor jen zvenčí, ale škodil také uvnitř, bylo tedy třeba neustále dávat pozor na tyto škůdce financované ze Západu. Svržení vykořisťovatelé toužili po zvrácení situace a měli na pomoc zahraniční kapitál. Používali rovněž stále zákeřnější metody, např. rozklad dělnického hnutí, špionáž a sabotáž, k čemuž jim pomáhaly hluboké kořeny kapitalismu v malovýrobě i ve vědomí a zvycích lidí. Proto bylo nutné bojovat za jednotu dělnické třídy a být bdělý i ke členům strany.<sup>245</sup> Bylo tedy třeba být neustále připraven k boji s těmito silami. Proto se roku 1949 poprvé uskutečnily celostátní přebory příslušníků SNB, které měly ukázat jejich fyzickou zdatnost a připravenost k obraně socialismu a míru ve světě.<sup>246</sup>

Záškodníci a nepřátelé republiky cíhali např. v řadách církve, 10. ledna 1951 začal v Bratislavě soudní proces s vlastizrádnými biskupi J. Vojtaššákem, P. Gojdičem a M. Buzalou, kteří ve službách Vatikánu pro anglo-americké imperialisty podnikali vlastizrádnou činnost za účelem rozbití republiky. Vysoká církevní hierarchie byla obviněna z podněcování věřících proti státu, na fary zasílali ilegální tiskoviny, přičemž finanční náklady byly hrazeny z prostředků na náboženské účely. Útoky na hlavu státu podporoval kapitalistický a vatikánský tisk a rozhlas štvavou kampaní proti Československu. Drobní duchovní byli nuceni číst v kostelech protistátní listy a byli hnáni do trestné činnosti, kterou kontroloval vatikánský agent na cestě po diecézích. Na biskupské konferenci v Trnavě v srpnu roku 1949 bylo rozhodnuto organizovat boj proti družstevnímu hnutí slovenského rolnictva tím, že biskupové nutili faráře, aby v kázáních odrazovali rolníky od vstupu do zemědělských družstev. Vrcholem církevních útoků byly exkomunikační dekrety z léta 1949, které z církve vyloučily katolíky, kteří se podíleli na budování socialismu. Po nezdařených pokusech získat masu věřících pro protistátní cíle se pokusila církevní hierarchie přinutit na podzim drob-

---

<sup>245</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 47, str. 3

<sup>246</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 234, str. 6

né duchovní k protistátní činnosti. Ani věřící ani nižší kněžstvo se však nedali zneužít. Koncem roku přistoupil Vatikán k systému tzv. fakult, tj. plných mocí, které měly sloužit k vybudování ilegální záškodnické sítě. Střediskem špionážní církevní činnosti byla papežská internunciatura v Praze, která shromažďovala informace a tyto nepravdivé pomluvy posílala do Vatikánu, který je jako poslušný agent Wall Streetu posílal do USA nebo je využíval k podvratné kampani proti republice. Šíření zpráv pomáhaly i cizí zastupitelské úřady a americké misie. Obžalovaní tuto činnost prováděli z materiálních důvodů a v zájmu amerického imperialismu, a to i za cenu rozpoutání další války.<sup>247</sup>

Obžalovaní biskupové byli shledáni vinnými a odsouzeni: J. Vojtaššák na 24 let a k pokutě 500 tisíc korun. M. Buzala a P. Gojdič byli odsouzeni na doživotí a k pokutě 200 tisíc korun. Všem třem byl zkonfiskován majetek a pozbyli občanských práv.<sup>248</sup>

Velmi vážnou aférou byla tragédie v Babicích, na níž se opět měly podílet USA, neboť „kapitalističtí vládcové Wall Streetu se ve své nenávisti proti pokroku a socialismu neštítí použít gangsterských metod, doplněných ještě praxí, kterou se naučili od gestapáků.“<sup>249</sup> Americká špionážní služba školila v Západním Německu teroristy, kteří pak měli škodit v Československu, aby byla zmařena socialistická výstavba a byla opět nastolena vláda fabrikantů a velkostatkářů. Jedním z „vyvrhelů“ byl Ladislav Malý, alkoholik a dobrodruh z měšťácké rodiny, který emigroval a byl vycvičen americkou špionážní službou za pomoci gestapáckých odborníků v Bavorsku. Poté zorganizoval tlupu z nepřátel lidu, do níž patřili vesničtí boháči, živnostníci a jejich synové, bývalí sluhové šlechty a katoličtí kněží i faráři. Všichni se nechali naverbovat od Malého za žold. Malý získal zbraně americké, německé a anglické výroby od americké špionážní služby. Skupina škodila a loupila, přičemž její činnost vyvrcholila

---

<sup>247</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 8, str. 2-3

<sup>248</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 12, str. 1

<sup>249</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 163, str. 3 citace z článku Zahájení procesu se zločinnou bandou ve službách americké špionáže

2. 7. 1951 vraždou tří členů rady místního národního výboru v Babicích, zatímco čtvrtý byl vážně zraněn. Zločinci byli dopadeni hned druhý den. Teroristům pomáhal i farář Pařil. Malý obstaral zbraně a slíbil svým kumpánům zaplatit 300 korun za dny, kdy budou škodit a 200 korun za dny klidu. Žold vyplácel Malý z dolarů, jež dostával z ciziny.<sup>250</sup> Článek je plný nenávistných označení, např.: hnusná tvář vesnického boháče Mityšky, odporná banda teroristů, zločinné plány amerických imperialistů, vyvrhelové lidské společnosti, což ukazuje na to, jak velmi tato aféra zasáhla stát. 14. 7. byl nad obviněnými vynesena rozsudek: k trestu smrti byli odsouzeni Mityška, Plichta, Němec, Kopuleť, Škrdla, Drbola a Pařil; Roupec a Němec byli odsouzeni na doživotí. Další členové bandy byli odsouzeni k odnětí svobody od dvaceti do pětadvaceti let. Majetek všech odsouzených byl zkonfiskován, některým byla ještě uložena peněžité pokuty.<sup>251</sup> Dosud není jasné, zda vedoucí teroristické skupiny L. Malý byl agentem- provokatérem StB, nebo zda byl psychopat, jenž se vydával za agenta CIA.<sup>252</sup>

Další soud s duchovním proběhl 30. srpna 1952. Římskokatolický kněz a učitel náboženství ve Velkém Meziříčí Josef Maršálek jako služebník imperialistů a Vatikánu zlehčoval a narušoval při vyučování ve škole mírové úsilí světového tábora míru, když např. schvaloval imperialistickou agresi v Koreji a šířil válečnou propagandu štvavých zahraničních rozhlasů. Ve svých hodinách štvál žáky proti lidově demokratickému zřízení a pokoušel se otrávit dětské duše nedůvěrou k mírové politice naší vlasti. Svým žákům např. zakázal návštěvu výstavy na památku tragédie v Babicích, na níž se podíleli i duchovní. Obžalovaný se ke všemu doznal a byl odsouzen k odnětí svobody na 15 let.<sup>253</sup>

Západní státy stupňovaly špionážní akce vůči socialistickým zemím, k čemuž využívaly všechny možné dostupné prostředky. Jednou ze špionážních agentur v Československu byla tzv. novinářská agentura Associated Press

---

<sup>250</sup> Tamtéž

<sup>251</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 165, str. 1

<sup>252</sup> Kronika českých zemí od pravěku po současnost, str. 757

<sup>253</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 231, str. 2

v Praze, která se skrývala za novinářskou činnost a prováděla rozsáhlou špionáž o vojenských, hospodářských a politických otázkách.<sup>254</sup> Se západními imperia-  
listy byla spojena i akce s padělateli potravinových lístků, kteří byli postaveni  
před soud 10. července 1951. Tisk opět zdůraznil, že skupina obžalovaných se  
vyhýbala práci a nenáviděla lidově demokratické zřízení v Československu.  
Překupníci falešných potravinových lístků se rekrutovali hlavně z řad buržoazie.  
Všichni obvinění byli většinou bývalí obchodníci a stali se věrnými stoupenci  
kapitalistických vydřiduchů, nechtěli se totiž živit poctivou prací, ale chtěli ko-  
řistnický nabývat bezpracné příjmy.<sup>255</sup>

Úhlavním nepřítelem škůdcem ve státě byli vesniční boháči, kteří se po-  
koušeli sabotovat zemědělské práce, např. při jarním osevu se vymlouvali, že  
nemají dostatek osiva ani pracovní síly.<sup>256</sup> Zatímco obce si mohly na období  
sklizně zajistit smluvně pomoc STS na práce, jež nemohli zvládnout vlastními  
silami, vesniční boháči tak neučinili a spoléhali jen na vlastní síly. Ovšem během  
sklizně pak žádali o brigádníky, čímž vědomě narušovali sklizňový a výmlatový  
plán obcí. Proto u těchto lidí, kteří nedokázali zaručit včasnou sklizeň, zajišťo-  
valy smlouvy s STS místní národní výbory.<sup>257</sup> Vesniční boháči stupňovali svou  
aktivitu s tím, jak se blížilo vybudování socialismu v Československu. Vesniční  
boháči byli označeni za zbylou část vykořisťovatelské kapitalistické třídy. Při  
zakládání JZD rozbíjeli schůze a pomlouvali JZD, využívaly i teroristické akce.  
Rudé právo uvedlo v lednu 1952, že vesnický boháč je nebezpečnější než dříve,  
neboť se snaží škodit přímo v jednotných zemědělských družstvech. Boháči sice  
podepsali závazky na dodávky, ale úmyslně je neplnili, obilí např. raději dali  
dobytku nebo dodali mnohem menšího vepře, než byl původně zakoupen. Další  
vesnický boháč např. nepohnojil pole a řádně ho neobdělal, poté si pozval kon-  
trollu, aby prokázal, že se mu neurodilo, byť měl doma plnou sýpku. Ve Volfiřo-

---

<sup>254</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 154, str. 7

<sup>255</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 159, str. 3

<sup>256</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 81, str. 1

<sup>257</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 154, str. 8

vě na Dačíně se boháč stal dokonce předsedou JZD, přičemž si z družstva udělal prostředek ke zbohatnutí, např. v noci tajně udojoval mléko a přivlastnil si pšenici. Díky bdělosti komunistů byl nakonec usvědčen a potrestán.<sup>258</sup>

18. a 19. září 1952 se konal v Praze soud s vesnickými boháči. Ing. M. Deml, bývalý statkář a poté agronom JZD v Loděnicích u Prahy, byl spolu s dalšími třemi vesnickými boháči obviněn ze sabotáže v JZD. Deml přiznal, že chtěli, aby družstvo bylo odstrašujícím příkladem a důkazem, že socializace vesnice je nemožná a družstevní hospodaření špatné. Deml byl odsouzen k trestu smrti, propadnutí majetku a ztrátě občanských práv. Ostatní byli odsouzeni k vězení na 20, 22 a 24 let, propadnutí majetku, peněžitým pokutám, ztrátě občanských práv a zákazu žít v berounském okrese.<sup>259</sup> Podobný případ se odehrál v Polikně na Toužimsku. Bývalý statkář a nemilosrdný vykořisťovatel F. Kubera se po válce vydal do pohraničí i s příbuznými a roku 1946 se vetřel do KSČ. Tento kulak pracoval na svém, zřídil státní hřebčín, stroje i krmivo si nakradl, prostřednictvím svých pomocníků ovládl celou vesnici, i když na něj okolní rolníci upozorňovali. Nikdo jim však nevěřil. V roce 1951 přišel Kubera s návrhem založit družstvo, rolníci do něj odevzdali všechnen majetek, Kubera je dokonce přesvědčil, aby půl roku pracovali ve družstvu všichni zdarma, zatímco Kuberova rodina zneužívala družstevních zdrojů. Roku 1953 již kulaci v JZD nepotřebovali rolníky, neboť půdu jim obdělávala STS Bezděrov, tudíž rolníci mimo Kuberovu rodinu byli z družstva vyštváni, dostali jen zhuntovaný dobytek a kousek mizerného pole. Museli hospodařit sami bez prostředků a kulakům zůstal rodinný podnik. Lidé na nepřátelskou činnost kulaků upozorňovali, ovšem Kubera se stal dokonce členem OV KSČ a mohl tak ovládat stranickou organizaci v Polikně. Naštěstí v ní zůstalo zdravé jádro a kulak byl nakonec roku 1953 odhalen a ze strany vyloučen. Případ byl varováním a upozorněním, aby se připo-

---

<sup>258</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 5, str. 6

<sup>259</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 250, str. 2

mínkám lidí zdola věnovala pozornost, neboť kulak byl, je a zůstane nepřítelem dělnické třídy i malých a středních rolníků.<sup>260</sup>

30. září až 2. října 1952 probíhal v Košicích soud s teroristy a špióny, kteří ve službách amerických osnovatelů nové světové války zakládali na východním Slovensku protistátní skupiny. Měly za úkol rozvracet všemi způsoby budovatelské úsilí pracujících, mařit združstevňování vesnice a předávat špionážní zprávy americké výzvědné službě. Členové těchto band se rekrutovali z řad vesnických boháčů a bývalých kapitalistických živlů a byli ozbrojeni. Podle pokynů štvavé nepřátelské americké vysílačky „Bílá legie“ a dle směrnic americké výzvědné služby připravovali násilný zvrát lidově demokratického zřízení a obnovu tzv. „slovenského státu“ jako americké kolonie. Čtyři obžalovaní byli odsouzeni k trestu smrti, další čtyři byli odsouzeni na 15, 18, 25 let a doživotí, k propadnutí majetku a ztrátě občanských práv.<sup>261</sup>

Třídní nepřítel mohl vyšplhat až na nejvyšší místa ve státě, jak o tom svědčí případ R. Slánského, který byl spolu s dalšími obviněn z protistátní činnosti. 20. listopadu 1952 začalo soudní řízení s ním a jeho pomocníky. Slánský se k záškodnictví přiznal a uvedl, že chtěl využít tzv. titovský způsob, tj. dostat na významný post v KSČ či státním aparátu záškodníky, neboť by jinak nebyla šance uspět, jelikož síla dělnické třídy a KSČ byla v Československu před únorem 1948 veliká. Po únorovém převratu dostala Slánského skupina od amerických imperialistů za úkol způsobit rozvrat uvnitř KSČ a fyzicky odstranit K. Gottwalda. Slánský se ke spiknutí přiznal.<sup>262</sup> Rudé právo otiskovalo protesty a pobouření pracujících Československa, kteří žádali spravedlivý trest pro všechny obžalované.<sup>263</sup> Obžalovaní byli v tisku nazýváni např.: trockisticko-titovští sionisté, buržoazní nacionalisté, kosmopolité či váleční zločinci, kteří v jednom chomoutu dolaru, ve společné nenávisti k našemu lidu, táhli za jeden provaz.

---

<sup>260</sup>Rudé právo, ročník 35, č. 164, str. 2

<sup>261</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 263, str. 2

<sup>262</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 310, str. 3

<sup>263</sup>Rudé právo, ročník 33, č. 311, str. 1



Přední místi v této bandě údajně patřilo sionistům, což byli představitelé reakčního buržoazně nacionalistického židovského hnutí, které bylo zavile nepřátelské pokroku a lidu. „Pod rouškou židovských nacionálních zájmů sledují své kapitalistické třídní zájmy, zájmy čachrářské, vykořisťovatelské politiky- politiky nepřátelské celé mezinárodní dělnické třídě.“<sup>264</sup> Slánský, Geminder, Fejka, Frank, Clementis, Reicin, Šváb, Margolius, Fischl, Šling a Simone byli odsouzeni k trestu smrti, další tři obvinění na doživotí.<sup>265</sup>

K postavám režimem velmi nenáviděným patřili rovněž emigranti. Někteří z nich se dle Rudého práva snažili založit československé dobrovolné divize, o kterých jednal zástupce generála Prchala s americkými představiteli. Výbor Čechů a sudetských Němců provedl sčítání uprchlých čs. důstojníků, což svědčilo o tom, že se tito lidé chystají do obnovované nacistické armády, která je určena proti zemím míru včetně Československa. Dle Rudého práva byli tito emigranti zrádny, neboť se spojili s lesáckými hrdlořezy a chtěli cvičit na válku proti Československu. Dne 7. dubna 1951 odvyšlal Hlas Ameriky souhlas Rady svobodného Československa s podpisem Atlantického paktu, který měl být také přípravou na válku, na jehož základě se obnovovala nacistická armáda v západním Německu, do které se hlásili zrádní emigranti.<sup>266</sup> Rudé právo reagovalo na projev J. A. Bati, kterého označilo za kapitalistického vydřiducha a kolaboranta, který ronil slzy nad osudem československého dělnictva. Ovšem ve své továrně v Anglii uplatňoval rovněž vykořisťovatelské metody vůči dělníkům, když vyhazoval propuštěné dělníky ze závodních bytů na dlažbu.<sup>267</sup>

31. července 1954 vystoupil na tiskové konferenci ČTK vedoucí americké vojenské rozvědky Military Intelligence Department v Hamburku František Zvolský a přiznal, že nelegálně opustil Československo, přestože žil v dobrých existenčních podmínkách. Stýkal se s osobami, které také obdivovaly Západ dí-

---

<sup>264</sup>Rudé právo, ročník 33, č. 314, str. 1 citace z článku Sionismus- nástroj amerických imperialistů

<sup>265</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 318, str. 1

<sup>266</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 12, str. 5

<sup>267</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 18, str. 6

ky propagandě Svobodné Evropy či Hlasu Ameriky, neboť se domníval, že se tam bude mít lépe. Stal se špiónem a později vedoucím zmíněné vojenské rozvědky. Po útěku z vlasti žil jako psanec, byl vyslýchán a čekal ho život v tábore pro uprchlíky, bez naděje na zlepšení stavu. Toho využívaly špiónážní služby, které najímaly špióny právě z řad uprchlíků, neváhaly zneužívat ani mladé ženy. Zvolský přiznal, že časem změnil názor, poznal, že Američané jsou nadutí povýšenci, přesvědčení o své nadřazenosti, díky které budou vládnout světu podobně, jako to hlásali nacisté a fašisté. Západní Německo bylo zaplaveno americkou revolverovou kulturou i pornografií, díky čemuž hlavně u mládeže rostla kriminalita. V propagačních projevech se hovořilo o svobodě a demokracii, ale ve skutečnosti se připravovala válka. Život v uprchlických táborech, kam se dostali všichni emigranti, byl otřesný. Lidé neměli naději na změnu k lepšímu, obyvatelé západního Německa na ně hleděli jako na vetřelce, kteří zvýší počet nezaměstnaných. Zvolský přiznal, že teprve v západním Německu si uvědomil všechno dobré, které je v Československu konáno, a čeho si nedovedl doma vážit. Vrátil se proto domů, učinil doznání a doufal, že dostane příležitost své chyby odčinit poctivou prací.<sup>268</sup>

Emigranti dle Rudého práva sloužili kapitalistům a byli jejich nejhorlivějšími agenty. Zaškodnickou činnost řídila americká rozvědky. Utečenci lákali československé občany do koloniálních vojsk, kde tito lidé umírali ve službách kapitalistů. Tito zrádci přišli s požadavkem, aby věda nesloužila lidem, ale „objektivní pravdě“, díky čemuž chtěli kapitalisté vykořisťovat a obelhávat lid. Nechtěli využívat atomovou energii k mírovým účelům, ale jen k válkám. Podobně bakterie neměly být pěstovány ku prospěchu, aby lid chránily před infekcemi, ale zase pro vojenské účely, k šíření chorob. Českoslovenští vědci však s tímto nesouhlasili a odmítli tento požadavek.<sup>269</sup>

---

<sup>268</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 211, str. 2+4

<sup>269</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 224, str. 2

Po únorovém převratu se změnila i role prezidenta ve státě. Před převratem měli prezidenti překlenout třídní rozdíly mezi chudými a bohatými a přispět k sociálnímu humanismu, který však neměl se socialismem nic společného a kterým se přikrývala protidělnická a protisocialistická vládní opatření. Kapitalisté měli na Hradě své zástupce a ochránce. Ovšem prezident lidově demokratického státu K. Gottwald byl dělník s životními zkušenostmi, naplněný třídním vědomím a myšlenkami marxismu-leninismu, jehož nejkrásnější vlastností byla důvěra v SSSR a Stalina a který byl skromný a spjatý s lidem. Otcovsky se staral o zájmy dělníků a tvrdě postupoval vůči nepřátelům republiky. Prezident Gottwald byl tedy svým dělnickým lidem milován, zatímco kapitalisty silně nenáviděn. Domácí zrádci ve spojení se zrádci zahraničními usilovali o jeho život. V minulých dobách se hlava státu v Československu, a v kapitalismu to platilo stále, opírala o majetné vrstvy i svůj vlastní majetek. Čím byl prezident bohatší, tím byl mocnější, neboť si mohl vydržovat více pomocníků, např. četníků či žoldnéřů a početnější potlačovací aparát proti lidu. Prezident Beneš se roku 1945 bránil znárodňování a roku 1947 pomáhal organizovat reakční puč proti republice. Byl nazván dokonce praporečnickem buržoazie a byl prezidentem vysoce stranickým z hlediska buržoazie. Klement Gottwald byl prezidentem nového typu, jako syn dělnické třídy byl představitel moci pracujícího lidu, byl žákem Stalina a nejvěrnějším přítelem SSSR. S jeho příchodem přišla na Pražský hrad poprvé nefalšovaná skromnost a zároveň s ním tam vstoupil i československý pracující lid.<sup>270</sup>

21.- 24. dubna 1954 stanuli před soudem příslušníci rozvratné skupiny buržoazních nacionalistů, vedení Dr. G. Husákem. Byli obviněni, že se spolčili s V. Clementisem, členem protistátního spikleneckého centra R. Slánského a dalšími, aby se opět pokusili zničit samostatnost a jednotu republiky. Obvinění se spolčili s reakční buržoazií a pod jejím vedením se vetřeli do vedení slovenského národního povstání s cílem zmařit boj pracujícího lidu za osvobození. Je-

---

<sup>270</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 63, str. 3

likož neuspěli, sabotovali po osvobození uskutečňování Košického vládního programu a budování lidově demokratického řádu. Rovněž se snažili mařit vypracování Ústavy 9. května, posilovali na Slovensku zbytky kapitalistických a luďáckých pozic a připravovali obnovu kapitalismu. Podrývali hospodářský a kulturní rozvoj Slovenska, k čemuž zneužili své pozice v komunistické straně. G. Husák byl odsouzen na doživotí, L. Novomeský na 10 let odnětí svobody a další tři obžalovaní na 13, 18 a 22 let odnětí svobody.<sup>271</sup>

V roce 1955 byl odhalen další záškodník, jednalo se o B. Pastyříka z Prahy, který při převodu zásob svého podniku do národního podniku Sanitas ukryl zboží za 2 miliony korun. Na dvanácti místech ukrýval u lidí, kteří byli stejně jako on nepřátelští k lidově demokratickému zřízení, zdravotnický materiál, např. injekční jehly, teploměry, skalpely apod. Kromě toho ukrýval i zboží dovezené z ciziny, např. holicí čepelky, strojky, břitvy, přístroje či zubní kartáčky. Pachatel na sebe upozornil zahálčivým způsobem života, přitom vystupoval jako přítel lidově demokratického zřízení a byl funkcionář Červeného kříže. Nepřítel pracujícího lidu počítal již od roku 1945 se zvratem poměrů a udržoval obchodní styky se zahraničím. Měl generální zastoupení na dovoz některého zboží. Projevem jeho nepřátelství bylo již to, že nepřihlásil dva delimitované sklady z dob okupace. Po únoru 1948 se snažil vyhnout znárodnění, a když k němu došlo, odevzdal jen malou část zásob a zbytek ukryl.<sup>272</sup>

Příležitostí k prezentaci rostoucí síly socialistického Československa byla oslava 1. máje, který byl dnem solidarity dělnické třídy a boje proti kapitalismu, který měl být bojovou přehlídkou mírových protimperialistických sil<sup>273</sup>, kdy socialistický blok pod vedením Sovětského svazu měl manifestovat nezdolné odhodlání vybojovat trvalý mír ve světě. V socialistických zemích se neustále rozvíjelo hospodářství díky pomoci SSSR a rozšiřující se spolupráci s dalšími socialistickými zeměmi, zatímco kapitalistický svět měl potíže

---

<sup>271</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 113, str. 2

<sup>272</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 45, str. 4

<sup>273</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 101, str. 2

s nezaměstnaností a bídou. USA vytlačovaly své slabší obchodní partnery z jejich trhů, zmenšovaly jejich odbytové možnosti a tak zvětšovaly jejich krizi. Např. francouzský zahraniční obchod se roku 1951 vyznačoval trvalým pasivem díky tlaku americké konkurence. Zatímco ve východním bloku rostl blahobyt, v západním sektoru rostly ceny a klesaly reálné mzdy.<sup>274</sup>

Dokonce i vánoce byly spojené se srovnáváním socialistického a kapitalistického tábora, neboť např. rozsvícení vánočních stromů v Praze před vánočními bylo spjato s výstavkami vyjadřujícími bídu a utrpení dětí proletářů v kapitalistických zemích v kontrastu s rozvojem péče o děti v SSSR.<sup>275</sup>

Obranou proti všem nepřátelům, ať těm zvenčí, nebo těm, co číhali uvnitř socialistického tábora, byla usilovná práce. Proto k ní tisk neustále vyzýval. Propagaci těžké práce a zvyšování výkonnosti prezentují obrázky 13- 15. Jak tisk, tak i např. poezie si všímaly i práce žen, které hrdě nastoupily po bok mužů. Součástí marxismu-leninismu byla totiž i otázka postavení ženy ve společnosti, která byla jednou z podmínek úspěšného budování socialismu. Již Lenin tvrdil, že široká participace je nutná podmínka emancipace společnosti: „Proletariát nemůže dosáhnout plné svobody, nevybojuje-li plnou svobodu pro ženy.“<sup>276</sup> Rovnoprávnosti obou pohlaví se mohlo dosáhnout pouze za předpokladu splnění dvou podmínek: odstraněním kapitalistického systému soukromého vlastnictví a proměnou domácí rodinné práce ve veřejný průmysl. Práce totiž oplývala i morálním aspektem a stala se věcí cti, čili byla opěvována jako jeden z hlavních faktorů osvobození žen, proto byly častými náměty tisku, poezie i filmu nadšené pracovnice- jeřábnice, traktoristky, zednice, řidičky apod. Ovšem zaměstnanost žen měla svůj pragmatický důvod, vždyť ženy tvoří zhruba polovinu populace, tudíž bez jejich angažovanosti by se nové lepší zítřky budovaly jen těžko.<sup>277</sup>

---

<sup>274</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 100, str. 1

<sup>275</sup> Rudé právo, ročník 32, č. 297, str. 3

<sup>276</sup> Citováno dle: Nečasová: Buduj vlast- posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955, str. 350

<sup>277</sup> Nečasová: Buduj vlast- posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955 str. 348-351

V roce 1951 nastoupilo mnoho žen na pracovní místa mužů, např. do dopravy, distribuce či na pošty, aby muži mohli přejít do výrobních závodů ke strojům. Zatímco počátkem roku 1950 pracovalo např. v poštovním provozu 83 % mužů a 17% žen, roku 1951 to bylo 67 % mužů a 33% žen. Na všech pracovištích se ženy na místech mužů osvědčily.<sup>278</sup> V dubnu roku 1951 přešla soudružka Pešková ve výtopně v Hradci Králové jako první žena topička na lokomotivu. Život železničářky se jí zalíbil, když začínala jako průvodčí. Jelikož měla ráda stroje, přihlásila se na školení na topičku. Je typem nové ženy, která ví, že žena se může uplatnit na každém pracovišti a pomoci tak rychleji budovat socialismus.<sup>279</sup> Další ženou v mužském světě byla devatenáctiletá svazačka, která se stala buldozeristkou.<sup>280</sup>

V březnu 1953 zemřeli krátce po sobě J. V. Stalin a K. Gottwald, tisk podrobně informoval o jejich smrti, připomínal jejich zásluhy a vedení lidu při budování socialismu. 14. března, v den, kdy K. Gottwald zemřel, se objevily zprávy o jeho vážném stavu<sup>281</sup>, nicméně informace o jeho smrti přineslo až číslo z 15. března, které bylo celé věnováno jeho životu a smrti. Čtenáři byli podrobně informováni o jeho zdravotním stavu a snaze lékařů zachránit jeho život.<sup>282</sup> Noviny také přinášely sliby pracujících, že nesejdou z vytyčené cesty a dokončí dílo obou vůdců socialistického tábora. Z článku sršel vřelý cit pracujících k oběma zemřelým mužům. Pracující nastupovali pod heslem: „Kupředu, československá úderná brigádo, pod praporem Lenina a Stalina Gottwaldovou cestou!“<sup>283</sup> Bylo nutné demonstrovat jednotu socialistického tábora, který ztratil dva své čelní představitele, neboť bylo nutné ukázat kapitalistům, že socialistické státy půjdou dále vytyčenou cestou, a že ani tyto dvě ztráty socialistické zřízení neohrozí.

---

<sup>278</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 160, str. 3

<sup>279</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 228, str. 4

<sup>280</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 242, str. 1

<sup>281</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 73, str. 1

<sup>282</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 74- celé

<sup>283</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 75, str. 3, citace z článku V žulové jednotě dovrší náš lid dílo soudruha Klementa Gottwalda

Kromě článků na konkrétní témata byla v mnoha číslech ještě povzbuzující hesla, např.: 2. ledna 1953 vyzýval k. Gottwald: „Kupředu československá úderná brigádo světového pokroku a demokracie, kupředu za splnění za splnění pětiletého plánu, za světový mír!“<sup>284</sup>

25. dubna 1954 se v Rudém právu objevilo: „Ať věčně žije a vzkvétá přátelství lidu Československa s hrdinným lidem Sovětského svazu, záruka vítězného budování socialismu v naší vlasti!“<sup>285</sup> 28. února 1955 byli lidé vyzýváni: „V pevné vůli ubránit mír, v jednotě s národy světa, do boje za bezpečnost vlasti, za štěstí všeho lidu.“<sup>286</sup>

Dle uvedených ukázek lze konstatovat, že tisková propaganda sloužila režimu k převýchově obyvatel Československa a k tomu, aby je povzbuzovala k budování socialismu. Tisk záměrně šířil atmosféru strachu a podporoval antagonismus protikladných ideologií- socialismu a kapitalismu, přičemž čtenářům předkládal obraz světa viděného striktně černobíle. Socialistický tábor byl místem blahobytu a dobra, zatímco kapitalistický blok byl agresorem, jenž se pokouší o nový světový konflikt, aby zvrátil stávající situaci a zabránil východnímu bloku prosperovat.

---

<sup>284</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 2, str. 1

<sup>285</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 113, str. 1

<sup>286</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 58, str. 1. Provolání Československého výboru obránců míru ke kampani za podpisování výzvy Světové rady míru proti přípravám atomové války.

## SOCIALISTICKÁ KULTURA

### ÚKOLY UMĚNÍ A KULTURY V SOCIALISMU

Komunisté si uvědomovali důležitost kultury, která jim měla napomoci k převýchově lidí, kteří si měli osvojit nový pohled na svět dle stalinistické ideologie.

Témata poezie konce čtyřicátých a počátku padesátých let jsou dána podmínkami doby, tudíž se v nich vyskytují ohlasy jak domácích tak zahraničních událostí. Po ukončení druhé světové války básníci slavili příchod Rudé armády, která díky osvobození pomohla vytvořit prokomunistickou náladu, čehož komunistická strana obratně využila a rychle obsadila rozhodující pozice ve státě, přičemž se propagovala jako strana hrdinů, bojujících za národní osvobození a sociální pokrok. Mnoho lidí tomu uvěřilo.<sup>287</sup>

Umělecký život se odvíjel v duchu stalinismu a komunisté kultuře přičítali velmi důležitý ideologický význam a chápali kulturu jako politickovýchovnou aktivitu, která měla společnost získat pro budování socialismu a samozřejmě ji také přesvědčit o správnosti nastoupené cesty. Umění bylo povinné zachovávat loajalitu režimu, ilustrovat platnost pouček marxismu-leninismu a podněcovat občany k vysokým pracovním výkonům. Jiná tvorba byla nepřípustná a spisy nevyhovujících autorů byly stahovány z knihoven a ničeny.<sup>288</sup> Komunističtí básníci chtěli pomoci své straně k úplnému převzetí moci a přijali finančně výhodné posty na ministerstvu informací vedeného stalinistou V. Kopeckým, jenž se rád obklopoval lidmi z kulturního prostředí, kteří od něj za spolupráci získávali moc i peníze. Jejich články, básně i rezoluce podporovaly mýtus, že komunistická strana může splnit nejlepší národní tradice humanismu a demokracie, což hodně napomohlo tomu, že komunisté získali ve volbách 1946 tolik hlasů.<sup>289</sup> Mladí básníci chtěli budovat nový rudý svět, zmocnili se Svazu mládeže a student-

<sup>287</sup> Hrubý: Osudné iluze. Čeští spisovatelé a komunismus 1917-1987, str. 61

<sup>288</sup> Janoušek a kolektiv: Dějiny české literatury 1945-1989, II. 1948-1958, str. 26-29

<sup>289</sup> Hrubý: Osudné iluze. Čeští spisovatelé a komunismus 1917-1987, str. 61-64



ských organizací a vytvořili bojovný deník Mladá fronta, jehož šéfredaktorem se stal J. Hořec. Jejich verše obdivovaly Sovětský svaz i Stalina a nenávistně útočili na reakcionáře, zejména kapitalistické imperialisty. K těmto ostrým hochům patřil např. I. Fleischmann, P. Kohout, F. Listopad.

Kultura představovala příští svět jako ráj, k němuž společnost směřuje, ovšem současně se vyskytoval i ráj již nalezený jako prožívání snu minulých generací. Již od třicátých let 20. století se upevňoval mýtus nalezeného ráje v Sovětském svazu, který je popisován jako země bez rozporů s velmi optimistickou atmosférou. Budoucí život v komunismu bude šťastný, čemuž se měla přibližovat již aktuální realita v SSSR, kde žili šťastní lidé. Ostatní socialistické státy se pak řídily tímto sovětským modelem. Převzetí moci komunistickými stranami v zemích východního bloku znamenalo překročení prahu ráje a v tomto světě dokonalosti již pak mohlo působit pouze cizí zlo, které přicházelo zvnějšku- ze starého světa. Ostrá polarizace „starého světa“ a „nového světa“ vznikala postupně, přičemž velký podíl na tomto konceptu měla druhá světová válka, která byla vnímána jako apokalyptická katastrofa, jež signalizovala definitivní zhroucení „starého světa“ a zvěstovala příchod „nového světa“.<sup>290</sup>

Pro nový svět bylo pochopitelně potřeba i nových lidí, právě kultura měla pomoci s jejich výchovou. Mnoho témat poezie je spojeno s mládeží a dětmi, které nejsou zatíženy minulostí starého světa. Spousty básní, jak bude uvedeno u rozborů poezie, proto využívalo rozhovory dospělých s dětmi.

Očekávání šťastných zítřků v obou svých podobách: jak přítomného socialistického dneška, tak ráje budoucího komunistického zítřka, se ztotožňovalo s jarem, které rovněž odkazovalo k mládí. Etapa socialismu byla představována jako říše světla a slunce. Společnost začala vyznávat družnost, lidé měli být propojení sounáležitostí, což vedlo téměř ke zrušení vlastní totožnosti.<sup>291</sup>

---

<sup>290</sup> Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 17-21

<sup>291</sup> Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 28-31

Zatímco socialistický svět byl představován jako svět míru, radostné práce a šťastného života, kapitalistický svět byl líčen jako agresivní svět, který se připravuje na další válku, což opět vykreslí následující rozbory básní, z nichž vyplývá, že mír je nutné vybojovat, k čemuž nejlépe slouží usilovná práce všech lidí v socialistickém bloku.

V dubnu 1948 se konal Sjezd národní kultury, na němž Klement Gottwald objasnil funkci umění a inteligence v socialistické společnosti. Dle K. Gottwalda inteligence v lidové demokracii již není v ponižujícím postavení služebníka kapitálu, jak je tomu v kapitalismu, nýbrž že: ... „je součástí vládnoucího lidu, že spolu s dělníky, rolníky a živnostníky je pánem země.“<sup>292</sup> Podle K. Gottwalda je kultura významnou složkou národního úsilí, je národní potřebou, tudíž se má o ni starat stát. Společnost potřebuje kádry kvalifikovaných odborníků, techniků, agronomů, vědců i umělců. Inteligence v novém řádu již nebude podléhat tendenci k uzavřenosti a k vytváření zvláštní kasty, jak to dělala za kapitalismu, kdy to sloužilo jako obrana proti nedůstojnému pocitu služebnictví. Za kapitalismu si tak vytvářela alespoň zdánlivou samostatnost a svobodu. Dnes už se nepotřebuje před nikým uzavírat, nemusí hájit tzv. vnitřní svobodu a nezávislost. Socialismus počítal s hospodářským i kulturním povznesením lidu, kterému měly být zpřístupněny všechny kulturní poklady minulosti, stejně jako mu měly být otevřeny brány k vědění a kráse. Lid tedy potřebuje kulturu dneška, potřebuje kulturu, vědu, literaturu, divadlo, film či hudbu prodchnuté vírou ve šťastnou budoucnost země, jež bude lid posilovat v práci i zápasu a bude mu ukazovat cestu vpřed. Tato kultura měla být srozumitelná a přístupná.<sup>293</sup>

Tehdejší poezie byla ovlivněna studenou válkou a v jejím důsledku očekáváním ozbrojeného střetu, avšak zaznívá v nich i bojovná nálada a pevná víra ve vítězství socialismu. Poezie tak zastávala funkci jakéhosi agitátora, měla lidi přesvědčit a vyburcovat k budovatelskému úsilí i k boji proti nepřátelům,

---

<sup>292</sup> Gottwald: O poslání inteligence a kultury v lidové demokratickém řádu, Z projevu K. Gottwalda na Sjezdu národní kultury in: KSČ a československá kinematografie, str. 50 (citát)

<sup>293</sup> KSČ a československá kinematografie, str. 50-53

zejména kapitalistům. Koncept poezie je striktně černobílý, přesně je vykresleno, kdo je ve správném táboře, tj. ve východním bloku, a kdo patří do tábora zla, tj. do západního bloku.

Ladislav Štoll socialistickou poezii vymezil v referátu *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii* proneseném 22. 1. 1950 na plenárním zasedání Svazu československých spisovatelů, kde mimo jiné uvádí, že je lež, že komunisté chtějí svým kritickým postulátem ideovosti a stranickosti umění nivelizovat, uniformovat a standardizovat poezii, mrzačit a učinit šedivým bohatý mnohotvárný a krásný život. Je totiž nutné chápat a respektovat jedinečnost a osobitost, svéráz i odstín básníkovy já, jakož i vývoj jeho neopakovatelného vnitřního dramatu. Proto má umění socialistického realismu ukázat typické v jedinečném, ideové v smyslově konkrétním, spojit „největší hloubku myšlenky a vědomého historického obsahu...se shakespearovskou životností“. Socialismus potřebuje poezii, ovšem ne pro kroužky několika mentálně spřízněných intelektuálů, ale pro statisíce a miliony; nikoli jako ozdobu a dekoraci, nýbrž jako demokratizující, zkrášlující, zlidšťující, ozdravující nového svobodného člověka budujícího sílu. Dle L. Štolla nelze bez poezie žít, jako nelze žít bez vědy a bez techniky, neboť by dělnická třída nemohla splnit to, co jí uložila historie: „zachránit lidstvo před kapitalistickou bestií a převést je cestou za Stalinem, za Gottwaldem do říše skutečné lidskosti.“<sup>294</sup>

Poezie měla být bojovná, neboť budování socialismu a upevňování míru bylo věcí boje. Všechny radosti měly být vybojovány. Obyčejní lidé každý den nastupovali ve svých pracovištích do boje.<sup>295</sup> V poezii se vyskytovaly zbraně, básník byl bojovníkem a svým nadšením se pokoušel strhnout ostatní lid. Budovatelská poezie převažovala zejména v letech 1948-1953, poté byla postupně kriticky odmítána a postupně se uvolňovaly normy i repertoáry závazných politických motivů a témat. Toto překonávání básnické normy souviselo

---

<sup>294</sup> Literární noviny, ročník 1950, č. 7, str. 109

<sup>295</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 26, str. 3

s proměnami politického a kulturního života, které umožnily vznik pro osobitější a diferencovanější básnickou tvorbu od poloviny padesátých let, zejména po roce 1956.<sup>296</sup>

## **TŘÍDNÍ NEPŘÍTEL A TŘÍDNÍ BOJ V POEZII**

Tematicky lze ideologicky zabarvenou poezii rozdělit do několika skupin, podle toho, jaký námět v ní převažuje. Zde je však hranice ne příliš ostrá, neboť se různá témata v básních často překrývají a jdou ruku v ruce.

Po druhé světové válce z poezie vyzníval vděk Rudé armádě za osvobození země. Rudá armáda přinesla lidem svobodu a země od této doby bude vzkvétat.

...Dceruško, vidíš tu statečnou armádu?

Svobodu vrací nám, zhrzenou čest.

Dneškem se mění naše zem v zahradu,

v které mír všemu dá růsti a kvést.

Všichni jsme jako pochodně planoucí,

jediná ústa, z nichž jeden zní hlas,

který nám ležel tak dlouho na srdci:

Ať žije mír! Sovětský svaz.<sup>297</sup>

Atmosféra překypuje díky vůči Sovětskému svazu a chvalozpěvy na komunistické vůdce, např. z pera V. Nezvala:

„Ať žije Stalin, náš zářivý vzor!

Ať žije Klement Gottwald, naše hlava!

V tom je tvá síla, v tom je tvoje sláva!

Ten moudrý, mírumilovný

---

<sup>296</sup> Janoušek a kolektiv: Dějiny české literatury 1945-1989, II. 1948-1958, str. 202

<sup>297</sup> Alda: Rozhovor 9. května 1945 in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 16

syn z Dědic, Stadic, naší Hané,  
zastínil všechny milované  
krále a české královny.<sup>298</sup>

Sovětský svaz je záštita Československa, vzor a útočiště:  
...ta Stalinova země  
je studně našich sil...<sup>299</sup>

Sovětský svaz byl také „Páteří světa a jeho matkou je strana, jednotnou  
vůli vytesaná.“ SSSR má inspirační sílu a v drátech nad domovy nese mír a štěstí.<sup>300</sup>

Po komunistickém puči roku 1948 se v poezii objevuje optimismus a naděje do budoucna i očekávání šťastného života v dostatku. V mnoha básních se objevuje koncept rozhovoru dětí s rodiči, kde je vysvětlováno, co bylo dříve a co bude dále. Z dětí budou samozřejmě pionýři, kteří nebudou věřit tomu, jak těžko se žilo před dvaceti lety: bez traktorů, se zbožím a jídlem na příděl a se čtyřmi politickými stranami místo jedné:

...A lidé byli divní před dvacíti lety!  
No řekni: načpak měli strany čtyři?

...A poslyš, mámo, co to byla bída?  
A copak to jde, orat bez traktoru?...<sup>301</sup>

---

<sup>298</sup> Hrubý: Osudné iluze. Čeští spisovatelé a komunismus 1917-1987, str. 64

<sup>299</sup> Milan Kundera: Italská in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 151

<sup>300</sup> Školaudy: Za hvězdou komunismu in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 169

<sup>301</sup> Neumann: Píseň o mé zemi in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 173

Velmi častým námětem básní je boj socialismu s kapitalismem. Tyto básně mají bojovný tón a jsou plné odhodlání i víry ve vítězství sovětské koncepce světa.

...Teď přišel čas  
jít bojovat.  
Jaké je štěstí  
dnes být mlád!

...Teď přišel čas  
vzít útokem  
tvrz kapitalismu  
a jeho zem.  
Teď přišel čas  
a naše dny!  
Čas práce, štěstí  
svobody!...<sup>302</sup>

Podle marxismu-leninismu byl kapitalismus odsouzen k zániku a v Československu již byl vymýcen:

Šest kalendářních let.  
Kapička v moři statisíciletém.  
Já ale hledím teď v minulo přes ně zpět,  
jako bych potkal se s nesmírně vzdáleným světem.  
Jako bych, o okno opřev dalekohled,  
na cizí planetě uviděl hemžení vymřelých příšer.  
Jak také uvěřit, že před šesti lety nad zemí touhle  
se válel kapitalismus, mršina s živými životy v nateklém břiše?<sup>303</sup>

---

<sup>302</sup> Hořec: Teď přišel čas in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 21

Přesto, že kapitalismus byl v Československu nahrazen socialismem, některé jeho složky tu ještě zbyly, ale již nemohou zvrátit nové zřízení:

...A kdyby statkáři- dost ještě jich se u nás plete-  
ji, (ocel, pozn. autorky) chtějíce ohnout, popadli, supíce dřinou-  
jen ruce si odřou a nad jejich zmoženým hřbetem  
dál, netknutá, rovná, poroste do zítřka přímo.

A nepošpiní měšťák čistý její lesk.

Slimáčí sobectví ji nerozleptá slizem.

Dobrá je ocel má. Je znamenitá dnes.

Tisíckrát lepší zítra z pecí vyvalí se...<sup>304</sup>

Svět socialismu však bylo potřeba bránit, proto jsou častým námětem básní i pohraničníci, kteří pozorně a obětavě hlídají hranice bez ohledu na mráz, sních a nepohodlí, vojáci vydrží, aby uhlídali svou zem.

... Pak starý strážce šel a nový zůstal.

Do očí se mu drala vánice,  
letící sních mu zalepoval ústa,  
ale on pevně u svých záseků stál  
a proto pevná byla hranice...<sup>305</sup>

Pohraničníci svůj úkol vykonávali svědomitě, i přesto, že se o ně jejich blízcí báli:

...I já se, maminko, v tu stranu dívám s hor  
a denně vzhlednu, jak mraky odtud plovou.  
Tam noví Hitleři chystají smrt a mor  
a nohy pavoučí vztahují na náš domov.

---

<sup>303</sup> Neumann: Píseň o lásce a nenávisti, str. 12

<sup>304</sup> Neumann: Píseň o lásce a nenávisti, str. 22-23

<sup>305</sup> Kohout: V noci, která vítá nový rok in: Čas lásky a boje, str. 25

Ve městech zbořených tam souží lidi hlad  
a dětem sirény do uší zase ječí.  
Ne, vlci neprojdou, nic nemusíš se bát,  
my tady střežíme vlast proti nebezpečí...<sup>306</sup>

Obdiv patřil také tankistům:  
... Tankisto smělý, zahalený v dýmu,  
jsi bratrem mým, jsi věrný strážce náš.  
Tvé oči střeží životy mých synů,  
vetřelcům nikdy domov nevydáš...<sup>307</sup>

Kapitalistický tábor se však nevzdává naděje na změnu ve svůj prospěch:  
... Láme si hlavu panstvo ze zámoří,  
jak přehodit výhybku dějinám.  
My na výstřel pamatujme. Na výstřel Aurořin.  
Už tehdy, v Říjnu, začal máj i nám.  
Jak na mušku berme na rým,  
básníci všichni my  
ty, kteří lidstvu chystají máry.  
Oni máry- my mír.  
Kdo mír chceš a život, jdi s námi!  
S námi ho živ a haj!  
Oni vám nesou pumy, smrt a jámy, smrt a jámy- my máj. ...<sup>308</sup>

---

<sup>306</sup> Pilař: Pozdrav pohraničnicka in: Hvězda života. Verše z let 1950-1953, str. 50

<sup>307</sup> Pilař: Do nových vítězství in: Hvězda života. Verše z let 1950-1953, str. 52

<sup>308</sup> Taufer: Rýmy na mír in: Rudé právo ročník 32, č. 108, str. 1



Mír se však bude muset vybojovat, a to za vedení Sovětského svazu:

...Zpívám zpěv míru! Volám vás,  
volám vás, lidé, k boji za mír,  
v němž ční jak nebetyčný Pamír  
Sovětský svaz, Sovětský svaz,  
zpívám zpěv míru...<sup>309</sup>

...Ať tlampač z Wall Streetu vyráží  
dál svoje smrtonosné skřeky,  
nevysuší to naše řeky!  
Zpívám si, stoje na stráži,  
zpívám zpěv míru!<sup>310</sup>

V básních je vidět protiklad západního a východního světa:

...v zemi, kde dolar slunce zastínil  
dva červi lezou z morového hrobu:  
Vynálezce  
a pán, jenž zaplatil  
-Atom je dolar-  
syčí vynálezce  
-Dolar je moc-  
přepočítává pán...

Báseň pokračuje odkazem na bipolární rozdělení světa:

...U nás červen klasy rozčesává.  
Děcko se směje matce na rukách,  
když holubice na pozdrav mu mává

---

<sup>309</sup> Nezval: Zpěv míru, str. 17

<sup>310</sup> Nezval: Zpěv míru, str. 36

za zpěvu děvčat kdesi na lukách.  
Svět, který páchne voňavkářským krámem  
svět, který voní potem člověka  
jsou dva světy, z nichž přeskakuje plamen,  
jenž jedny drtí  
druhé neleká.<sup>311</sup>

Spojené státy americké byly líčeny jako proradné, zlé hříšné a zhýralé,  
v básních jsou narážky např. na prezidenta Trumana, jazz, bursiány, senátory:  
Jazzem se svíjel Bílý dům  
v tu noc, kdy Truman v mračném sboru  
bursiánů a senátorů  
čekal v touze a neklidu,

až ohněm zaplavený svět  
oznámí, že se blíží z dálky  
krutý a strašný Mars- bůh války,  
kterého pozval na banket.<sup>312</sup>

Ovšem z východu letí holubice a za ní jde hrdina- bohatýr, který přemůže  
bursiány. Plány Západu v Koreji jsou zmařeny a v Číně je mír. Nebe se nakonec  
rozzářilo i na Západě, neboť proletáři zvedli rudé prapory.

...A kudy jde ten bohatýr,  
konec je s vámi bursiány!  
V Koreji hoří vaše plány!  
Nad Čínou svítí bílý mír!<sup>313</sup>

---

<sup>311</sup> Burian: Atomový mír, str. 12- 13

<sup>312</sup> Kohout: Novoroční in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 109

<sup>313</sup> Tamtéž, str. 110

Jazz se objevoval v poezii opakovaně, měl totiž symbolizovat zhýralou zábavu kapitalistů:

...A jazzy vyjí v jejich New-Yorcích  
a při tanci se smějí mladé dámy.  
To abys neslyšel, jak tichem půlnoci  
zasténal v žaláři tvůj soudruh utýraný...<sup>314</sup>

Americký prezident Truman byl častým námětem básní, vždy jako agresor, nelidská bytost: ...dolaru velekněz,<sup>315</sup> kupčíc Truman se zlatými plombami<sup>316</sup>

Do poezie se dostal i W. Churchill, který má tlustou ruku, v níž chroptí tisíce lidských hrdel<sup>317</sup> či generál MacArthur, jehož boty jsou po kolena zbrocené korejskou krví.<sup>318</sup>

Představitelé konkurenčního západního bloku byli rovněž zesměšňováni:  
...hloupoučký generál a kongresmani lysí,  
římského papeže na pomoc volají si,  
zatímco básníkům den svítá v nové kráse,  
volání po válce tam rozléhá se...<sup>319</sup>

Kapitalistický svět byl líčen jako agresor, který chystá zbraně, často je to dáno do protikladu ke klidu a míru ve východním bloku, k bezstarostnosti dětí.  
...Zatímco básníci sny jasných dětí chrání,  
businessman přemýšlí o strašných družích zbraní...<sup>320</sup>

---

<sup>314</sup> Neumann: Píseň o lásce a nenávisti, str. 50

<sup>315</sup> Skála: Fronta je všude, str. 21

<sup>316</sup> Skála: Fronta je všude, str. 33

<sup>317</sup> Skála: Fronta je všude, str. 34

<sup>318</sup> Tamtéž

<sup>319</sup> Tamtéž

<sup>320</sup> František Nechvátal: Dravci in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 111

Kapitalisté se nestyděli vraždit nevinné děti v Koreji:  
... I když tak ve slunci nám, děti, rostete,  
něco mi přece jen mou radost kazí.  
Ne všude ještě smí být dítě dítětem!  
Teď letí v Koreu najatí vrazi  
a nesou zlatým hrám spanilých andílků  
s tvářemi jablíček a černými vlásky  
pod křídly letadel strašlivou nadílku:  
bomby a mor a smrt místo lásky!...<sup>321</sup>

Veřejnost měla být přesvědčena o zločinných úmyslech západního světa,  
západní měna, zejména dolary jsou spojeny s krví:  
...Dělají dolary i z krvavého těsta...<sup>322</sup>  
...Tlapy opřeny o šekové knížky,  
ke skoku připravili svaly stehenní...  
Aby se mohli jak supi vrhnout z výšky  
a na povel zem novou vyplnit.<sup>323</sup>

Spojené státy byly dokonce postaveny na roveň nacistům:  
A znovu zkrvavělá nacistická dýka  
zablýskla se v dravčích rukou banditů.  
Ji nabrousila dolarová Amerika  
a vrahy podplatili žháři z Wall Streetu.<sup>324</sup>

---

<sup>321</sup> Pilař: Děti in: Hvězda života. Verše z let 1950-1953, str. 54

<sup>322</sup> Tamtéž

<sup>323</sup> Skála: Fronta je všude, str. 21

<sup>324</sup> Bart: Německým soudruhům, Rudé Právo, ročník 33, č. 183, str. 3

Mnichovští zrádci jsou dáni do souvislosti se „Svobodnou Evropou“, dolar je schopen je uplatit.

...Zrádci, mnichovští zrádci pokřikují  
kohoutím hlasem ze „Svobodné Evropy“,  
Svoboda za dolar! Nenechte si ujít!  
Za dolar dovedli by národ utopit...<sup>325</sup>

Kapitalistické státy si na pomoc v boji proti státům socialistickým přibrali i hmyzí spojence- mandelinku bramborovou, která se stala symbolem imperialismu a pronikla i do poezie či dětské literatury. Mandelinka byla s imperialismem spojena např. díky své žravosti i vizuální podobě, neboť její pruhy na krovkách se daly přirovnat a vlajce Spojených států. Mandelinka symbolizovala zlou setbu a stala se tak alegorií všech nepřátel socialismu. Brouk byl často antropomorfizován a zobrazován s atributy odkazujícími na Západ, např. styl klobouku apod., což umožňovalo karikovat Západ (Obr. č. 11).<sup>326</sup>

Mračí se krize nad Kapitolem,  
kde Mister Dollar dumá o výbojích  
a bádá, koho poslat do pole:  
najít ho- těžké, sám jít, to se bojí.

Meč rozbil by si o železný štít,  
tot' nejspodlejší zbraň mu není cizí:  
sám mor, chtěl by nás morem zahubit,  
sám hmyz, posílá na nás spoluhyzy.<sup>327</sup>

---

<sup>325</sup> Ostaš: Pro svou zem, Rudé právo, ročník 35, č. 359, str. 4

<sup>326</sup> Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 66-70

<sup>327</sup> Lacina: Mandelinka bramborová, báseň přejata z knihy Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 66

Prostí lidé na kapitalistickém Západě žijí v nouzi, nemají práci, hladoví:  
...A denně znova šla do sychravého rána  
s ubohým šátkem na prošedlých vlasech.  
A denně prosila v továrních hluchých branách  
a stará, podlomená domů vracela se...<sup>328</sup>

Nejhůře se pravděpodobně měli černoši:  
...Bohatá zem. A moře bílé kolem od vlaků mléka, do přístavů vlitých.  
Nad mrtvou dcerkou černoch vzlyká bolem.  
Proč, černé slunko mé, pít mléka nedali ti?...<sup>329</sup>

Některé básně líčí krásnou budoucnost v komunismu, kdy bude všeho dostatek, i hvězdy budou mimořádně veliké, Trumanem se budou strašit malé děti jako dnes čertem, smutky a žal zmizí a i zaostalý Američan pochopí výhody komunismu:

...Smyčkami průvodu za hrdlo uchopený,  
zalkne se Bílý dům, sloupoví roztáhnuv.  
A váš vlastní americké ženy  
vám vlastní granát zarazí do chřtánu.<sup>330</sup>

...A dýchat budou mír jak vůni růží,  
jak prosté ráno nad zpěvavou říčkou.  
Překrásné ženy, hrdí muži,  
hledíce do radostných dálek,  
už nestanou se kořistníků hříčkou.  
Ve světě nebude už nikdy válek.<sup>331</sup>

---

<sup>328</sup> Neumann: Píseň o lásce a nenávisti, str. 51

<sup>329</sup> Neumann: Píseň o lásce a nenávisti, str. 50

<sup>330</sup> Neumann: Dopis in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 163-164

<sup>331</sup> Rybák: Takový bude věk! Literární noviny, ročník I., č. 33, str. 1

K nenáviděným jedincům patřili zejména emigranti, líčeni jako špióni, vrazi či zběhové, kteří chtějí Československu škodit, ba dokonce vrážet nůž do zad. Slouží tomu, kdo dá více:

Být špion, zběh a vrah a zrazovat svůj stát,  
s vérvolfy hranic v jednom chumlu stát,  
v Babicích republice do zad vrážet nůž,  
jejž podal agent: Na, holomku, služ-  
hanební emigranti...<sup>332</sup>

Jednou z afér spojenou se špiony spolupracujícími se zahraniční rozvědkou byla právě Babická tragédie. Zde je vidět, že poezie reagovala i na aktuální události, které hýbaly tehdejší společností.

Poezie reflektovala rovněž politické čistky a procesy a neopomněla poukázat na západní směr, z něhož se zrada šířila:

...Zarůstalo nám plevelem  
políčko, pole naše.  
Už nezarůstá.  
Čistě prohlédlo.  
Už klásek ví,  
co umí plevel v týle,  
a lid už dobře rozpoznává s ním  
že jenom zrada přilétá po větru západním.

I z poezie vyplývá, tak jako z tisku, že kapitalistickou hrozbu bylo možné zdolat pouze usilovnou prací, proto mnoho básní práci opěvuje, zejména tu fyzicky náročnou. Zmiňování jsou často horníci:

---

<sup>332</sup> Pujmanová: Emigranti in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 117

...Horníci  
Jdou první  
Mají srdce v krvi v plicích v celém těle  
Sálavé slunce zuhelnatělé  
Dobývají je ze země jak dobří básníci.<sup>333</sup>

Horníky vyzdvihoval i V. Nezval:  
...Černý uhlokope, buď na chvíli trpělivý.  
Socialismus s vědou zbaví tě trápení.  
Potom uvidíme, co jsou to lidské divy.  
Věř mi, uhlokope, ta věštba se vyplní.<sup>334</sup>

Kromě horníků měli těžkou práci také taviči, neboť ocel byla strategickou surovinou, kterou Sovětský zem od Československa žádal:

Za dvířky pece vidíš ocel vřít.  
Do běla rozžhavená vztekle sebou mrská.  
A tavič bdí a hází dolomit,  
kde jazyky se z pece dere struska

Tvář mu rozpaluje plamen sálavý,  
oči se lesknou, ač jsou v modrých brýlích.  
Už brzy se ta ocel vytaví,  
čekáme na odpich, tu velkolepou chvíli.<sup>335</sup>

Častým tématem jsou pětiletky a vzorem práce je téměř vždy Sovětský svaz:

---

<sup>333</sup> Florian: Májový průvod in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 31

<sup>334</sup> Nezval: Černý uhlokope, Rudé právo, ročník 32, č. 244, str. 3

<sup>335</sup> Sedloň: Taviči, Rudé právo, ročník 33, č. 234, str. 4



...Sovětský člověk tvář své země mění,  
sovětský člověk v zemi slunce žije...“  
Jak o nich snili jsme! A jakou slavnou píseň  
nám v srdci bušil krok stalinských pětiletěk!<sup>336</sup>

V socialistickém táboře panovala představa, že na Západě nejsou žádné skutečné významné osobnosti, což lze doložit projevem Z. Nejedlého na Světovém sjezdu obránců míru v dubnu 1949. V socialistickém bloku naproti tomu samozřejmě žilo mnoho velkých lidí, vynikajících vůdců, jako např. Gottwald, Stalin<sup>337</sup> a další, kteří se opět vyskytovali jako náměty poezie. Častým námětem poezie jsou známé vůdčí osobnosti socialismu, kromě již zmíněného Stalina např. Klement Gottwald:

...To je náš president  
Soudruh Klement Gottwald.

Z dobrého truhláře  
Stal se ještě lepší betonář  
Na staveništi nového státu

Tot' on: železo pilíř cement...<sup>338</sup>

V té samé básni je zmiňován i Antonín Zápotocký jako zkušený odborář, který navštívil Kladno a odpovídá horníkům na pozdrav.<sup>339</sup>

Krom mužů současnosti se Biebl zmiňuje i o Přemyslu Oráči, ovšem dává mu novou „budovatelskou“ roli:

...Ale Přemysl oráč nejde již za pluhem

---

<sup>336</sup> Neumann: Píseň o Stalinu, str. 29

<sup>337</sup> Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 102

<sup>338</sup> Biebl: Na staveništi nového státu in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 40

<sup>339</sup> Tamtéž

Raději slouží za volantem v armádě traktorů  
Stane se velitelem počasí  
Kdo je školeným soudruhem  
A zasype svět  
krupobitím pšenice a bramborů.<sup>340</sup>

V komunistické poezii se vyskytují rovněž ženy, ale vždy jako uvědomělé pracovnice, a to i v mužských profesích, např. jako traktoristky, soustružnice, svářečky či stavitelky domů. V níže citované básni je navíc naznačeno, že již není nedostatek potravin, rodina bez problémů užíví více dcer, které budou nadšeně pracovat a hravě se vyrovnají mužům, ovšem zachovají si i určitou ženskost, sluší jim modré montérky, voní olejem, svářečka by po práci psala verše o lásce:

Věru, že bych se dnes nemrzela,  
kdybych sedm dcerek měla-  
pro všechny by bylo dosti chleba.

...Ta první by byla traktoristkou.

...Nejmladší z nich,  
dcerka sedmá,  
svářečkou by byla kovů.  
Až by večer vrátila se domů,  
ta by jistě verše psala o květech a hvězdách.  
O lidech by psala, kteří zemi  
na kouzelné sady proměňují,  
ta by jistě psala o lásce...<sup>341</sup>

---

<sup>340</sup> Tamtéž, str. 41

Ženy se účastnily prvomájových průvodů a demonstrovaly své profese:  
...Za nimi jdou ženy jak jim nevzdat chválu  
Ženy z kliniky a operačních sálů  
Ženy, které žádná práce nešpiní  
Ženy z dílen jeslí ze závodních kuchyní  
Ty nám nikdo neunese jako Sabinky  
I kdyby měl americkou kravatu a pruské holinky. ...<sup>342</sup>

Ženy často pracovaly jako traktoristky, přičemž traktorům byly věnovány celé básně.

Traktoristka je také představována jako hrdinka nové doby, bez parfémů a drahých rób, oblečená do prosté kombinézy, zpívá si dvojhlas s traktorem:

...Její stroj nás k zítřku veze,  
z políček se stanou lány.  
Jednou zorá všechny meze  
i ty, co jsou mezi námi...<sup>343</sup>

Traktor byl vlastně symbolem pokroku, většího výnosu a objevuje se v kontrastu s rolníkem, který se dře, a přesto nevypěstuje mnoho. Z políček se staly družstevní lány:

...Už nejsou políčka: co lán,  
to jiný pán-  
anebo chudák spíš-  
políčka scvrklá, malá.  
Teď ses, ty země, víš,

---

<sup>341</sup> Kratochvílová. Kdybych sedm dcerek měla..., Rudé právo ročník 34, č. 65, str. 3

<sup>342</sup> Florian: Májový průvod in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 31

<sup>343</sup> Sedloň: Písnička o traktoristce in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 75

jediným velikým  
družstevním polem stala!...<sup>344</sup>

Traktory však vesnice nepřijala s důvěrou, zde je toto zpátečnictví spojováno s dalšími „zastaralými“ názory, nedůvěřivý k traktorům byl např. farář, který předpovídal mravní zkázu, zatímco místní statkář velkou vodu. Traktory měly rozbít zastaralý systém fungující na vesnici, neboť dokázaly, že za jeden den zvládnou vykonat tolik práce, jako se dříve muselo dělat týden.

... Traktory, traktory,  
rozbíjet přijely jste  
zastaralé názory,  
zastaralý systém!

Pan farář hned ráno kázal:

„Přišla na nás mravní zkáza,  
konec boží naděje!“

Místní statkář k tomu dodal, že nás čeká velká voda,  
slintavka a kurděje.<sup>345</sup>

Rolník hospodařící samostatně na svém je vždy líčen jako udřený a v protikladu proti němu je popisována družstevní práce jako rychlá a mnohem snadnější.

... Div nebije do očí  
ta spousta políček.  
Na nich se plahočí

---

<sup>344</sup> Svoboda: Traktoristka hovoří s polem in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 74

<sup>345</sup> Kohout: Traktorové častušky in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 77

soukromý rolníček.

...A za rohem už se valí

družstevní čas.

Tam obilí posekaly

kombajn a samovaz.

...Jde pevně kupředu naše zem,

jinudy cesta nepovede.

Já kdybych dnes byl rolníkem,

právě teď vstoupí do JZD.<sup>346</sup>

Propagátorem družstevního hospodaření byl také v. Nezval:

...Pro bílý združstevněný dvůr,

na který lidská práce svezla

bez knuty statkářova žezla

na sta a na tisíce fůr, zpívám zpěv míru...<sup>347</sup>

Ideologická propaganda se nevyhnula ani milostné poezii, ovšem milostná témata byla provázena i ideologickými prvky nebo bojovými atributy.

...Pustils mne. Políbil. Vzal znova samopal...<sup>348</sup>

Dívky milovaly vojáky, často přímo pohraničníky podporovaly v jejich poslání bránit zemi před vnějším nepřítelem.

...Dnes v noci, milý můj, mne úzkost probudila.

Já ve snu viděla tě po hranici jít.

Strach rukou ledovou mi k srdci sáh' a svíral.

---

<sup>346</sup> Rybák: Rozhovor s rolníkem, Rudé právo, ročník 34, č. 276, str. 4

<sup>347</sup> Nezval: Zpěv míru, str. 12

<sup>348</sup> Neumann: Píseň o lásce a nenávisti, str. 26

Vždyť kulka fašistů tak snadno zabíjí.

Ne, to byl jenom sen, sen zlý a ze lží spjatý....<sup>349</sup>

...Chraň zemi svou- mou lásku ochráníš....<sup>350</sup>

Komunistická propaganda často připomínala Julia Fučíka, přirovnávala ho k bohatýrovi, který je u bohatých stolů v Sovětském svazu vítán jako bratr.<sup>351</sup> Je se všemi lidmi, kteří stávkují a bojují.<sup>352</sup>

S vizí šťastného života v socialistickém ráji však byla v rozporu myšlenka smrti vůdců. Smrt byla spojována se Západem, který byl odsouzen ke svému zániku. Pokud se smrt vyskytla i ve východním bloku, týkala se zrádců, zaprodanců, byla důsledkem vnějšího zásahu, plodem světa zla a socialistická témata tak preferovala smrt násilnou z rukou nepřítele.<sup>353</sup> Ovšem i vůdcové socialistického bloku byli muži z masa a kostí a přírodní zákony platily i pro ně. V březnu 1953 zemřel Stalin a krátce po něm i Gottwald a jejich smrt byla pro východní blok otřesem, neboť přijmout jejich smrt by znamenalo přijmout fakt rozpadu světa. Oba zmiňovaní vůdci však byli přetvořeni v mýtus, čímž byli vlastně odtrženi od skutečných lidských osobností a oba muži byli také ztotožněni s lidem, oba splynuli s masou, tudíž tímto způsobem vlastně dosáhli nesmrtelnosti a jejich život pokračoval v životě lidu. Přijmutí faktu by znamenalo rozpas světa.<sup>354</sup>

Témata poezie fakt biologické smrti odmítala:

... „Neumřel, mami, že ne?

Ne, malá...Živý je!“<sup>355</sup>

---

<sup>349</sup> Neumann: Píseň o lásce a nenávisti, str. 26-27

<sup>350</sup> Tamtéž

<sup>351</sup> Pilař: Julius Fučík in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 154

<sup>352</sup> Kohout: On bude s námi v Bukurešti in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 155-156

<sup>353</sup> Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 121-122

<sup>354</sup> Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 123-124

<sup>355</sup> Kohout: Čas lásky a boje. Verše a písně z let 1952-1954, str. 55

Básníci po smrti J. V. Stalina zdůrazňovali jeho dobrotu a slibovali, že jeho odkaz přetrvá. Stalin je nazýván rodným vládcem, otcem i zachráncem všech, nejpevnější jistotou či pramenem života. Naše zem slibuje, že jeho odkaz bude rozvinut v životě i práci, přičemž věrnost Sovětskému svazu zůstane zachována na život i na smrt.<sup>356</sup> Poezie přesvědčovala čtenáře, že Stalinův odkaz nezemřel, že Stalin žije dál ve Straně.<sup>357</sup> Samozřejmě bylo nutné ujistit prostý lid, že ani Stalinova smrt je nesvede z vytyčené socialistické cesty a že kapitalismus nemůže svést východní blok z vytyčené cesty:

...Marně však doufá teď nepřítel,  
že svede nás z této cesty.

Nad mrtvým Stalinem zpevníme v jeden val,  
jejž nikdo nedobude.

Stalinská ocel, z které nás vykoval,  
snese i nejtvrdší úder.<sup>358</sup>

Stalin a Klement Gottwald zemřeli během jediného měsíce, tudíž některé básně reflektují oba muže, kteří chránili a bděli nad obyčejnými lidmi:

...Když spadla noc a odešli jsme spát,  
my viděli, že jako souhvězdí  
tmou září Kreml a tmou září Hrad,  
že oni žijí, chrání nás a bdí.<sup>359</sup>

Některé básně upozorňovaly právě na tu blízkost obou mužů, kteří k sobě nerozlučně patřili a na to, že Československo sdílí se Sovětským svazem společnou bolest:

---

<sup>356</sup> Bart: Slibujeme Ti soudruhu Staline, Rudé právo, ročník 33, č. 68, str. 4

<sup>357</sup> Pujmanová: Ve věnci rukou železném, Rudé právo, ročník 33, č. 67, str. 4

<sup>358</sup> Sedloň: Stalin v nás, Rudé právo, ročník 33, č. 68, str. 4

<sup>359</sup> Fried: Zemřel nám Stalin, zemřel nám Gottwald in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 223

...Lide sovětský, jsme spolu v hoři svém,  
lásku o to větší nikdo nerozdrtí.  
Sblížili nás na věky svým životem,  
spojili nás ne věky i smrtí.<sup>360</sup>

I přes Stalinovu smrt se kapitalistům nepodaří znovu získat vládu, neboť  
jeho duch povede socialistický blok i nadále:

...Navěky bude státi stráž  
nad štěstím lidstva, nad mírem.  
Navěky bude s námi, bude náš,  
ó země, jež letíš dnes smutná vesmírem!...

On navěky nás povede,  
bude nám vštěpovat naději a víru,  
s ním národy jak sousedé  
budou žít šťastně v pokoji a míru.

S ním rozbije lidstvo každou překážku,  
sny imperialistů o světovládě,  
s ním utrpí nepřítel lidstva porážku,  
jak utrpěl ji v Stalingradě!<sup>361</sup>

U příležitosti smrti obou mužů vyšla sbírka sestavená z literárních projevů  
prostých lidí. Básně kromě přesvědčení o nesmrtelném odkazu obou soudruhů  
bojovně slibovaly, že ani tato ztráta nebude kapitalistům nic platná:

Nezemřel velký Stalin, živ je v naší práci,  
v činech pro pokolení budoucí!

---

<sup>360</sup> Kohout: Píseň o setkání in: Podivuhodní kouzelníci. Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945- 55, uspořádal Antonín Brousek, str. 224-225

<sup>361</sup> Nezval: Nad rakví soudruha J. V. Stalina, Rudé právo, ročník 33, č. 67, str. 4



Nezemřel soudruh Gottwald, my jsme jeho žáci!  
A lid a národ není hynoucí,  
který je stmelen v jednu řadu  
a sevřen v nerozborný šik.  
Zlý vítr t si věje od západu,  
nás nedokáže rozleptat, nás nesmí rozrušit!<sup>362</sup>

...My s vaším jménem  
půjdeme dál do nových dní.  
A s Vaším jménem dobojujem i velkou bitvu poslední.<sup>363</sup>

Další příklad nesmrtelnosti J. V. Stalina říká:

...A proto nezemřel. Je s námi  
architekt, který stavěl nás  
svou láskou, svými myšlenkami.  
A proto nezemřel, je s námi  
a k novým bitvám vede nás!<sup>364</sup>

V. Nezval složil pro K. Gottwalda podobnou báseň jako pro Stalina:

...Vznešeně dokončen, jako jsou slavné sochy,  
ač mrtev, bude žít snad ještě víc než žil,  
přečnívá z našich dnů hluboko do epochy,  
kdy uskuteční se, co chtěl a o čem snil.

Věrná až do hrobu velkému Stalinovi,  
stál mezi prvními nad mrtvým čestnou stráž,

---

<sup>362</sup> Lžičar: Žijí v nás. Sborník básní a skladeb lidových autorů k úmrtí J. V. Stalina a Klementa Gottwalda, str. 12

<sup>363</sup> Štěpánová: Se jménem Stalinovým in: Žijí v nás. Sborník básní a skladeb lidových autorů k úmrtí J. V. Stalina a Klementa Gottwalda, str. 29

<sup>364</sup> Svoboda: K novým bitvám vede nás, Rudé právo, ročník 33, č. 73, str. 2

muž činu, neplýtvat unáhlenými slovy,  
svou krví, srdcem svým, svou celou duší náš.

Ne, člověk nevěří, ne, člověk nechce věřit,  
už druhé neštěstí, ach, jak krutý rok!  
Co říci nad ztrátou, která se nedá změřit,  
než jeho: „Kupředu, zpátky ni krok!“...<sup>365</sup>

Marie Pujmanová se připojila:

Ten nový žal, to' příliš,  
nemohu pro pláč dál,  
má republiko, kvílíš-  
ten nevýslovný žal.

Ještě na mausoleu  
neztuhl čerstvý jíl,  
nedozněl chorál zpěvů  
a stesk se nezhojil,

neoschla ještě rosa  
na věncích republik  
a znovu blesk a kosa  
a znovu smrt a vzlyk,

na Čechy padá tíha  
v hřmění smutečních děl-  
ach tryzna tryznu stíhá  
jak v trysku letadel...<sup>366</sup>

---

<sup>365</sup> Nezval: Nad rakví soudruha Klementa Gottwalda, Rudé právo, ročník 33, č. 75, str. 4

Ke smrti československého prezidenta se vyjadřovali i ne básníci:

Soudruzi,  
já, dělník, kovář, jsem nikdy nepsal básně,  
ale dnes jsem musel, já jsem musel.

Obrazy malé mám, veliký bol,  
nad Vámi oběma tak veliký,  
dnes černou hoře páskou  
v tom rohu smutku přetnutý.

Kdo na tu pásku černou  
by snad dneska hřešit chtěl,  
ten zítra revoluční rudou  
smeten bude do svých děr.

Já, starý kovář, milicionér,  
přísahal, na paži pásku rudou,  
naše přísaha jako kladiva úder.  
Zakalení gottwaldovci stalinskou cestou půjdou.

Bezměrný dnešní zármutek  
ve větší sílu znásobíme,  
přísahu proměníme ve smutek.  
Ve jménu Lenina, Stalina, Gottwalda  
slavně zvítězíme.<sup>367</sup>

---

<sup>366</sup> Pujmanová: Věrný byl soudruh Gottwald, Rudé právo, ročník 33, č. 75, str. 4

<sup>367</sup> Pánek: Smutek proměníme v sílu, Rudé právo, ročník 33, č. 76, str. 4

Třídní boj probíhal tedy i na poli umění, konkrétně poezie, neboť veškeré umění mělo vychovávat a přesvědčovat obyvatele Československa o správnosti zvolené socialistické cesty. I poezie vyzývala k bdělosti a k práci, neboť jen pozitivní práce může přemoci třídní nepřátele, ať již útočí na socialistický blok ze zahraničí, nebo záškodníci v domácích řadách.

## VZPOMÍNKY NARÁTORŮ NA 50. LÉTA 20. STOLETÍ

### 50. LÉTA OČIMA PAMĚTNÍKŮ

Při práci se vzpomínkami narátorů je nutné vzít v úvahu, že vzpomínky jsou poznamenány časovým odstupem od prožitých událostí. 50. léta minulého století již jsou poměrně vzdálená, což na vzpomínky bude mít vliv; některé zážitky byly časem obroušeny a možná byla pozměněna i jejich interpretace od samotných narátorů. Na interpretaci se podílejí i pozdější zážitky narátorů, neboť časem se člověk na prožité věci dívá trochu jinak. Pro svou práci jsem využila vzpomínky z projektu **Průzkum české společnosti v období tzv. normalizace. Biografická vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence**, uložené v Centru orální historie.

Narátoři začínali vzpomínkami na dětství a téměř všichni se shodovali v tom, že byli členy Pionýra. Ovšem vzpomínky na tuto organizaci se liší. Jeden narátor výslovně uvedl, že byl na svoje členství v Pionýru hrdý, protože do něj vstoupil roku 1951 nebo 1952 a byl jeden z prvních. Tehdy to byla silně výběrová organizace, kde nemohl být každý. Údajně z asi dvou set žáků jich v organizaci bylo tak dvacet. Vybíralo se podle prospěchu a děti se v Pionýru učily, že mají pomáhat spolužákům i starším lidem. Vedoucí prý byli ze skautu a schůzky probíhaly mimo školu. Než narátor došel do osmé třídy, byla v Pionýru celá třída, což ho otrávil. Pionýr ho přestal bavit, protože dříve ho považoval za zájmovou organizaci, která byla nadstandardní nad školou v tom, že se tam mohl dozvědět něco víc.<sup>368</sup>

Pokud některé dítě do Pionýra nevstoupilo, byli rodiče přemlouváni např. učiteli ve škole, aby tam děcko přihlásili, neboť by se to později odrazilo na možnostech studia a profese.<sup>369</sup> Ovšem vstup do této organizace nebyl samozřejmostí, pokud někdo před tím chodil do skauta, do Pionýra přijat nebyl.<sup>370</sup>

---

<sup>368</sup> Rozhovor s Josefem Baslarem vedla tazatelka Michaela Appeltová 18. 10. 2007 v Šumperku

<sup>369</sup> Rozhovor s Evou Wolfovou vedla tazatelka Petra Schindler 16. 10. 2006 v Praze

<sup>370</sup> Rozhovor s Alenou Růžičkovou vedl tazatel Miroslav Vaněk 27. 7. 2007 v Hradci Králové

Kdo chtěl studovat, musel se vypořádat s tlakem režimu. K přijetí na střední školu bylo potřeba doporučení, ovšem bylo možné, že ho student přes svůj dobrý prospěch nedostal a přijati byli mnohem horší adepti.<sup>371</sup> Někteří studenti tak mohli mít zničený život, neboť se kvůli posudku nedostali na studia, o která měli zájem.<sup>372</sup> Zájemci o studium na vysoké škole leckdy vstoupili do KSČ a stali se vedoucími studijních skupin. Jednou za čas byli studenti hodnoceni před pohovorovou komisí za svou angažovanost a aktivitu, např. zda se účastní prvomájových akcí apod. Zde zase záleželo na lidské povaze, jak se s tím vyrovnávala, ale až na výjimky prý kvůli malé aktivitě nebyly žádné postihy, studentům se jen hrozilo špatným posudkem. Na oficiální akce totiž bylo nutné nahnat lidi a studenti byli prostě po ruce. Lidé ze šachet se tam moc nedostali, a z pracujících spíše úředníci.<sup>373</sup>

U mládeže se automaticky předpokládalo zapojení do svazáckých organizací, bez toho to nešlo. Každá studijní skupina musela podávat zprávy o svém programu, jakou vyvíjí činnost apod. Povinně se zpívaly častušky, což nebylo úplně nejpříjemnější, ale dalo se to vydržet. Jednou z akcí byly Svazácké hrátky a mládež byla hlídána, zda se zúčastňuje, nedalo se tomu téměř vyhnout. Také se jezdilo na brigády.<sup>374</sup> Studenti byli hnáni na stavby mládeže na Ostravsko, kde museli např. kopat. Někteří se cítili doslova zneužiti, neboť pracovali jako ovce, všude byl zmatek, takže se vykonala spousta zbytečné práce, která se pak předělávala.<sup>375</sup>

Při studiu údajně nebyl zásadní rozdíl mezi straníky a nestraníky. Režim se prý do odborné výuky nijak nepletl, i když samozřejmě nějaké rušivé drobnosti by se našly. Objevily se nové předměty jako marxismus-leninismus nebo politická ekonomie, z nichž byly povinné kroužky. Každý studijní kroužek měl svého svazáckého vedoucího, který referoval výše, a svazácká organizace pak

---

<sup>371</sup> Rozhovor s Janem Ekslerem vedl tazatel Miroslav Vaněk 3. 12. 2006 v Boskovicích

<sup>372</sup> Rozhovor s Milenou Lukešovou vedla tazatelka Jana Nosková 28. 8. 2006 v Brně

<sup>373</sup> Rozhovor s Boleslavem Buchwaldkem vedla tazatelka Michaela Appltová 6. 10. 2007 v Ostravě

<sup>374</sup> Rozhovor s Milošem Benešem vedla tazatelka Lucia Segřová 11. 10. 2007 v Praze

<sup>375</sup> Rozhovor s Helenou Bolkovou vedl tazatel Jiří Petráš 13. 10. 2005 v Českých Budějovicích

kroužky posuzovala.<sup>376</sup> Výuka marxismu-leninismu byla povinná, prý tvořil dobrou polovinu přednášek. Jedna z narátorek uvedla, že se její generace cítila díky tomu ochuzená, neboť tato výuka marxismu-leninismu zabrala prostor pro jiné přednášky. Nedostatečný byl rovněž přístup studentů k odborné literatuře.<sup>377</sup> Ovšem mezi studenty- komunisty na fakultách byl rozdíl. Někteří byli zapálení a údajně se s nimi dalo těžko mluvit. Mezi vyučujícími se sem tam našly výjimky, které byly schopné přiznat, že Stalin napsal nesmysly, ovšem rozhodně se to nedalo přiznat veřejně, toho si byli všichni vědomi.<sup>378</sup> Bez stranicství se však nedala dělat kariéra.<sup>379</sup>

Někteří nárátoři se o politiku zajímali, jeden z nich líčil, že již jako šestnáctiletý četl Peroutku. A když přišel únor 1948, uvědomoval si, že nastanou těžké časy, ovšem díky tomu, že měl zájem studovat a protože dle vlastních slov nebyl žádný hrdina, snažil se s režimem nějak vyjít, aniž by se musel moc zahodit, tudíž nakonec vzal funkci předsedy třídního výboru a pracoval také v celoškolském výboru ČSM. Ovšem do funkce byl navržen spolužáky, nijak se tam nehrnul. Vzhledem k tomu, že měl zájem o zahraniční obchod, ale věděl, že tam by se již musel kompromitovat, raději se svého zájmu vzdal. Někteří lidé byli informováni lépe, jiní hůře. Narátor uvedl, že někteří lidé např. věděli, že Američané nemohli koncem druhé světové války osvobodit Prahu, neboť museli respektovat dohodnutou demarkační linii. Ovšem spousta lidí tyto informace neměla, tudíž věřila obecně šířené propagandě, že Američané nechali krváčet Prahu.<sup>380</sup>

Lidé museli s režimem nějak vyjít. Rodiče museli myslet na osud a budoucí možnosti svých dětí, proto někteří lidé vstoupili do komunistické strany. Jeden z narátorů uvedl např., že jeho otec vstoupil do strany až na druhou či třetí

---

<sup>376</sup> Rozhovor s Milošem Benešem vedla tazatelka Lucia Segřová 11. 10. 2007 v Praze

<sup>377</sup> Rozhovor s Helenou Bolkovou vedl tazatel Jiří Petráš 13. 10. 2005 v Českých Budějovicích

<sup>378</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 15. 2. 2007 v Brně

<sup>379</sup> Rozhovor s Milenou Lukešovou vedla tazatelka Jana Nosková 28. 8. 2006 v Brně

<sup>380</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 5. 2. 2007 v Brně

výzvu, neboť on- jeho syn měl před maturitou.<sup>381</sup> Navíc narátorův otec byl před únorem 1948 členem Národně socialistické strany a komunisté měli zájem členy jiných stran získat.<sup>382</sup> Jedna z narátorek zase uvedla, že se ji, jako dobrou studentku, pokoušeli straníci přesvědčovat ke vstupu do KSČ. Sice odolala, ale považovala to za nepříjemnou zkušenost.<sup>383</sup>

Lidé se na straníky dívali různě. Dle jednoho narátora se straníci dělili na dvě skupiny: na ty, co jsou straníci a ty, co jsou u komunistů- s těmi se dalo mluvit, neboť do strany vstoupili pod nátlakem a z kariérních důvodů, jinak by nemohli vykonávat nějakou práci nebo by jejich děti nemohly studovat. Většině z nich se povedlo se moc nezkompromitovat.<sup>384</sup> Někteří komunisté skutečně věřili, že nastavená politika je správná. Leckdo byl ochoten přiznat, že se dějí nepravosti, např. v souvislosti s politickými procesy, ovšem spíše to omlouvali a poukazovali na to, že se tímto způsobem buduje sociálně spravedlivá společnost. Ti, kdo byli ostře proti únoru 1948, na své postoje dost doplatili.<sup>385</sup> Někteří čekali, že se režim přece jen obrátí a změní.<sup>386</sup>

Ve vzpomínkách se často objevovala kolektivizace. Lidé vstupovali do družstva, jelikož neměli techniku na hospodaření. Někteří používali k orání krávy, neměli ani koně, tudíž vstoupili do družstva, protože doufali, že se jim bude půda snáze obdělávat. Děti soukromých zemědělců samozřejmě musely rodičům pomáhat a dělat veškeré práce, na které stačily, např. krmit husy, připravovat krmivo, vybírat brambory nebo sít; často kvůli tomu nechodily do školy. Jedna narátorka uvedla, že jako dcera soukromých zemědělců, musela povinně navštěvovat zemědělskou školu, přičemž výuka probíhala půl roku, poté byl měsíc volna a zase půl roku. Pro někoho hrál roli i jeho věk, narátorčině mamince bylo v době zakládání JZD pětáctyřicet a dědovi ještě více, tudíž to byl další faktor,

---

<sup>381</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 13. 2. 2007 v Brně

<sup>382</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 22. 2. 2007 v Brně

<sup>383</sup> Rozhovor s Janou Novákovou vedla tazatelka Jitka Svobodová 21. 9. 2007 v Jihlavě.

<sup>384</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 15. 2. 2007 v Brně

<sup>385</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 22. 2. 2007 v Brně

<sup>386</sup> Rozhovor s Janem Ekslerem vedl tazatel Miroslav Vaněk 3. 3. 2007 v Boskovicích



který bylo nutné vzít v úvahu.<sup>387</sup> Vstupy do družstva byli velmi často pod nátlakem.<sup>388</sup> Zemědělci byli také díky hospodaření zadlužení, nemohli dětem dopřát vše, co by si přáli, neměli peníze na nákup ovoce či nového oblečení, které děti porůznu dostávaly. Pokud jim rodiče skutečně něco koupili, děti měly obrovskou radost, neboť si uvědomovaly, kolik za to rodiče zaplatili, a jak těžké pro ně bylo ty peníze naspořit.<sup>389</sup>

Děti zemědělců prý záviděly dětem z chudých rodin, neboť chudé děti měly nějaké volno na svou zábavu, kdežto děti zemědělců měly kvůli pomáhání rodičům těžký život.<sup>390</sup> Práce na poli byla fyzicky náročná, děti pracovaly s rodinou celé léto. Jeden z narátorů uvedl, jak záviděl spolužákům, kteří opravdu léto prožili, neboť on musel pomáhat a byla to dřina.<sup>391</sup> Děti zemědělců nemohly jen tak polehávat, pokud nepomáhaly, musely si alespoň číst. Strýc jedné narátorky byl označen za kulaka a přesto, že byl tichý člověk, který nijak nevyčníval mezi ostatními, byl odsouzen do vězení. Rodina se dozvěděla, že okres dostal za úkol najít dva lidi na potrestání a vybrali tohoto kandidáta, neboť byl mladý a měl tedy šanci, že pobyt ve vězení vydrží. Protesty rodiny i podpisy sousedů na podporu jeho nevinu pochopitelně v 50. letech byly k ničemu.<sup>392</sup> Hospodáři neměli lehký život. Měli předepsané dodávky, které se nedaly splnit, za což byli poté potrestáni- přišly o půdu, z níž se stal základ JZD.<sup>393</sup> A vztahy mezi lidmi byly také špatné.<sup>394</sup>

Ojediněle se vyskytl někdo, kdo se zachoval překvapivě hezky, např. když komunistka svědčila u soudu ve prospěch zemědělce obviněného ze špatného hospodaření.<sup>395</sup>

---

<sup>387</sup> Rozhovor s Ludmilou Novotnou vedla tazatelka Jana Nosková 5. 8. 2006 ve Žďáru nad Sázavou

<sup>388</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 22. 2. 2007 v Brně

<sup>389</sup> Rozhovor s Ludmilou Novotnou vedla tazatelka Jana Nosková 19. 8. 2006 ve Žďáru nad Sázavou

<sup>390</sup> Rozhovor s Julií Quastovou vedl tazatel Miroslav Vaněk 31. 8. 2006 v Poděbradech

<sup>391</sup> Rozhovor s Janem Peřinou vedl tazatel Pavel Urbášek 19. 6. 2007 v Olomouci

<sup>392</sup> Rozhovor s Julií Quastovou vedl tazatel Miroslav Vaněk 31. 8. 2006 v Poděbradech

<sup>393</sup> Rozhovor s Janem Peřinou vedl tazatel Pavel Urbášek 19. 6. 2007 v Olomouci

<sup>394</sup> Rozhovor s Julií Quastovou vedl tazatel Miroslav Vaněk 6. 10. 2006 v Poděbradech

<sup>395</sup> Rozhovor s Janem Peřinou vedl tazatel Pavel Urbášek 19. 6. 2007 v Olomouci

Prezident Gottwald sliboval, že drobné živnostníky rušit nebude, ale roku 1952 přišla největší exekuce, kdy byli zlikvidováni všichni. Otec jedné z narátorek byl živnostníkem a musel firmu předat státu, přičemž na něj byly podnikány různé ataky, když např. StB dělala prohlídky domů, aby se zjistilo, zda si někdo neschoval něco z firmy. Na pronásledování lidí se podílely také akční výbory, které mohly lidi připravit o občanská práva, takže nemohli např. volit a mohli být kdykoli povoláni i v noci na vykládku vagónů. Rodiny takto postižených nedostávaly potravinové lístky, čili nakupovat musely na volném trhu, který byl o mnoho dražší.<sup>396</sup>

Pokud se však živnostníci zapojili do budování socialismu včas, neměli žádné problémy a jejich děti získaly dělnický původ, což bylo velmi důležité pro jejich budoucí studia.<sup>397</sup> Po roce 1948 byli muži, kteří se vyučili pekaři, uzenáři či cukráři, nuceni upustit svoje řemeslo, jelikož dle K. Gottwalda tuhle práci mohly hravě vykonávat ženy a muži se měli uplatnit jinde.<sup>398</sup> Bylo třeba budovat těžký průmysl, takže mladí měli od řemesel odejít, zůstat měli jen staří muži.<sup>399</sup>

Někteří lidé byli velkými odpůrci socialistického režimu, a pokud byli jazykově zdatní, mohli poslouchat zahraniční zprávy, např. Vídeň, Londýn, BBC.<sup>400</sup> Jedna z narátorek uvedla, že jí nevadilo, že nemůže za socialismu někam jet, ale že jí vadilo, že jí to někdo nedovoluje, čili jí vadil spíš ten princip.<sup>401</sup>

Režim dohlížel na chod státu bedlivě a hlídal všechny podezřelé záležitosti. Pokud např. někdo z rodiny po roce 1948 emigroval, jeho příbuzní byli pod dozorem a časem mohli přijít i o práci, kterou původně vykonávali, např. z právníka se postupně stal dělník. Čas od času byl dotyčný vyzván, aby se zřekl svého příbuzného v emigraci, za což mu byl přislíben lepší život. I když byl emigrant počátkem 60. let díky uvolněnější atmosféře rehabilitován od zločinu

---

<sup>396</sup> Rozhovor s Janem Hrdinou vedla tazatelka Jitka Smutná 18. 9. 2007 v Brně

<sup>397</sup> Rozhovor s Jiřím Řehákem vedl tazatel Miroslav Vaněk 12. 12. 2006 v Praze

<sup>398</sup> Rozhovor s Jiřím Řehákem vedl tazatel Miroslav Vaněk 12. 12. 2006 v Praze

<sup>399</sup> Rozhovor s Jiřím Řehákem vedl tazatel Miroslav Vaněk 30. 7. 2007 v Praze

<sup>400</sup> Rozhovor s Evou Wolfovou vedla tazatelka Petra Schindler 16. 10. 2006 v Praze

<sup>401</sup> Rozhovor s Evou Wolfovou vedla tazatelka Petra Schindler 16. 10. 2006 v Praze

opuštění republiky, přesto příbuzní, kteří byli za jeho útěk znevýhodněni doma, pro sebe žádné zlepšení nezaznamenali. S emigranty bylo možné komunikovat dopisy, ovšem režim o tom věděl.<sup>402</sup> Díky těmto kontaktům si lidé uvědomovali, že život na Západě je jiný, ale nedalo se říci, že snadnější. Jistě bylo více osobní svobody, ale člověk zase nesl za sebe více odpovědnosti, nebyl tam socialistický sociální systém. Nešlo však jen o materiální náskok ve zboží, lidé se na Západě o sebe více starali sami.<sup>403</sup>

Nespolehlivé osoby měly být převychovány, proto byla pro ně delší vojenská služba u PTP, narátor zmínil, že na vojně pobyl tři a půl roku.<sup>404</sup> Pod dozorem žili i lidé, kteří po roce 1948 vystoupili z KSČ. Za trest byli degradováni, jedna z narátorek uvedla, že její otec musel vstoupit do strany, neboť byl důstojníkem v armádě, ovšem po vystoupení z KSČ musel z armády pryč a za jeho čin pykaly i jeho potomci. Narátorce bylo znemožněno vystudovat zdravotní školu, kterou si vybrala, ale měla si vybrat ze zedničiny nebo z práce elektrikářky, a to ve čtrnácti letech. Dokonce se díky otci nemohla ve škole učit německy.<sup>405</sup> Jiná narátorka ovšem uvedla, že její otec vystoupil ze strany asi v roce 1950 nebo 1951 kvůli nesouhlasu s politickými procesy, přesto prý to na sobě nijak nepocítila. Dokonce nebyla ani pionýrka, až na střední škole vstoupila do svazu mládeže. Dle jejího názoru vše závisí na tom, jaký je kdo člověk.<sup>406</sup> Tento názor potvrdila další narátorka, která uvedla, že silně protinábožensky založená učitelka pomáhala její matce, též učitelce, která byla katechetka, což demonstruje právě dvojí život- profesní a soukromý, neboť lidé museli v daném režimu nějak přežít.<sup>407</sup>

---

<sup>402</sup> Rozhovor s Evou Wolfovou vedla tazatelka Petra Schindler 16. 10. 2006 v Praze

<sup>403</sup> Rozhovor s Evou Wolfovou vedla tazatelka Petra Schindler 3. 11. 2006 v Praze

<sup>404</sup> Rozhovor s Walterem Schöblem vedla tazatelka Patricie Kubáčková 2. 12. 2006 ve Smržovce

<sup>405</sup> Rozhovor s Alenou Růžičkovou vedl tazatel Miroslav Vaněk 27. 7. 2007 v Hradci Králové

<sup>406</sup> Rozhovor s Evou Hrstkovou vedl tazatel Zdeněk Doskočil 2. 12. 2006 v Chomutově

<sup>407</sup> Rozhovor s Ludmilou Mestekovou vedla tazatelka Hana Pelikánová 25. 10. 2005 v Praze

Člověk se díky svým výrookům mohl snadno dostat do potíží. Např. když mikrobiolog uvedl, že je nesmysl, aby sem Američané házeli brouka bramborouka, měl poté potíže.<sup>408</sup>

Narátkorky pochopitelně vzpomněly rodinný život. Ženy byly často v domácnosti, pokud byla některá šikovná a např. dobře šila, mohla si přivydělat šitím pro známé, ale nebylo to bez rizika, neboť hrozilo udání.<sup>409</sup> Ovšem být doma s dětmi byla dřina, neboť ženy měly doma spoustu práce, zavařovaly, šily, háčkovaly, neustále uklízely.<sup>410</sup> Postupem času začínaly ženy chodit do zaměstnání, a děti tak musely navštěvovat školky.<sup>411</sup> Děti měly dvojí výchovu: domácí a pro veřejnost, přičemž tyto dva světy se nepropojovaly.<sup>412</sup> Rodiče dětem neříkaly o situaci v zemi celou pravdu, báli se, že to poví ve škole, kde jim vykládaly samozřejmě něco jiného.<sup>413</sup> Ve škole se zpočátku učilo i náboženství jako volitelný školní předmět, od roku 1955 už ne, neboť život se začal více politizovat a děti vstupovaly do Pionýra.<sup>414</sup> Ve školství se objevila silná protináboženská tendence, učitelka např. žákyni strhla řetízek s křížkem, že to do školy nosit nebude.<sup>415</sup> Někteří lidé museli opustit svoje posty na vysokých školách, neboť od své víry nechtěli upustit.<sup>416</sup>

Téměř všichni nárátkorky se shodovali v účasti v ROH.

Pouze jeden nárátkorky se otevřeně přiznal ke spolupráci s StB a vysvětlil svůj postoj a důvody, proč na spolupráci přistoupil. K prvnímu kontaktu došlo během jeho studií na přírodovědecké fakultě, kdy měla StB zájem o jeho spolubydlícího, jehož strýc uprchl z republiky. Nárátkorky měl tedy sledovat svého spolubydlícího a jeho záměry, kontakty s příbuzným apod. Nárátkorky vysvětlil svůj souhlas se spoluprací velmi racionálně, věděl totiž, že odmítnutí by znamenalo

---

<sup>408</sup> Rozhovor s Milenou Lukešovou vedla tazatelka Jana Nosková 28. 8. 2006 v Brně

<sup>409</sup> Rozhovor s Evou Wolfovou vedla tazatelka Petra Schindler 3. 11. 2006 v Praze

<sup>410</sup> Rozhovor s Julií Quastovou vedl tazatel Miroslav Vaněk 31. 8. 2006 v Poděbradech

<sup>411</sup> Rozhovor se Zdeňkem Zahradníčkem vedla tazatelka Jana Nosková 8. 2. 2007 v Brně

<sup>412</sup> Rozhovor s Evou Wolfovou vedla tazatelka Petra Schindler 16. 10. 2006 v Praze

<sup>413</sup> Rozhovor s Milenou Lukešovou vedla tazatelka Jana Nosková 28. 8. 2006 v Brně

<sup>414</sup> Rozhovor s Evou Wolfovou vedla tazatelka Petra Schindler 16. 10. 2006 v Praze

<sup>415</sup> Rozhovor s Ludmilou Mestekovou vedla tazatelka Hana Pelikánová 25. 10. 2005 v Praze

<sup>416</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 15. 2. 2007 v Brně

konec studia, které ho nesmírně bavilo. Dle svých slov se tedy zachoval tak, že slíbil, že když něco zjistí, informace podá, ale prý byl rozhodnut, že tak neučiní. Svého spolubydlícího poté informoval, že má na něj donášet, takže ho varoval, ať mu nic neříká, neboť věděl, že by při výslechu neodolal nátlaku. Narátor toto své jednání nepovažoval za špatné, přišlo mu férové. Jeho souhlas se spoluprací s StB mu však otevřel cestu k pozdějším zahraničním cestám, takže vycestoval na Západ a mohl se účastnit např. konferencí, navštívit USA apod. Po návratu ze zahraničí musel podávat zprávy, což mu nevadilo, stejně je podával své fakultě, která ho do ciziny vysílala. Narátor přiznal, že se na estébáky díval podobně jako na gestapáky, tudíž jim přisuzoval podobné praktiky, čili má pochopení pro ty, kteří podlehlí nátlaku a souhlasili se spoluprací. Rozhodně však neobhajuje aktivní spolupráci, kdy si informátoři zprávy i vymýšleli.<sup>417</sup> On sám vypověděl, že byl poprvé kontaktován náhle, bez nějakých signálů, byl odvolán z přednášky na vysoké škole. Nemohl se tedy na setkání s příslušníkem StB nijak dopředu připravit a musel na nabídku spolupráce reagovat rychle, během chvílky zvážit pro a proti- chtěl studovat, měl ambice, tudíž souhlasil se spoluprací a předsevzal si, že bude hlásit jen to, co sám bude chtít.<sup>418</sup>

Komunistický režim si potrpěl na oficiální oslavy. Prvomájové oslavy byly povinné, lidé se museli dostavit do zaměstnání a píchnout si v určitou hodinu na srazu. Každý dostal transparent do průvodu. Před těmito oficiálními oslavami se na pultech objevilo i nějaké jinak těžko dostupné zboží.<sup>419</sup> Ovšem lidé se snažili si to zpříjemnit, takže v průvodech bývala legrace, jen nikdo nechtěl nosit transparenty.<sup>420</sup> Účast byla de facto organizovaná přes zaměstnavatele, např. Pragoděv při něm reprezentoval oblečení, které vyráběl, a vyhlašovalo se pořadí dle účasti zaměstnanců. Vyzdobené musely být i dílny.<sup>421</sup> Lidé možná brali 1. máj jako symbol jara, neboť podle výpovědi jednoho z narátorů na záběrech

---

<sup>417</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 13. 2. 2007 v Brně

<sup>418</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 22. 2. 2007 v Brně

<sup>419</sup> Rozhovor s Jiřím Řehákem vedl tazatel Miroslav Vaněk 30. 7. 2007 v Praze

<sup>420</sup> Rozhovor s Květoslavou Smítkovou vedl tazatel Zdeněk Doskočil 10. 6. 2007 v Chomutově

<sup>421</sup> Rozhovor s Vilmou Novotnou vedl tazatel Pavel Múcke 5. 8. 2007 v Pardubicích

z 50. a 60. let je na lidech vidět spontánnost, nepovažuje je za zmanipulované. Lidé pravděpodobně byli rádi za jaro a neviděli v prvomájových oslavách nějaký ideologický podtext. Ovšem dle jednoho narátora: „Kdo byl přiblíblej, tak to bral jako demonstraci moci dělníků.“<sup>422</sup>

Volební účast byla také hojná. Chodit za plentu se sice oficiálně smělo, ale ti, co by se toho odvážili, vypadali divně. Pokud se však někdo k volbám nedostavil, nedělo se nic.<sup>423</sup> Jedna z narátorek uvedla, že o volbách ani nijak nepřemýšlela, prostě šla, protože se to muselo, ale s vysloveným nátlakem se prý nesetkala.<sup>424</sup>

Narátoři z řad dělnictva se shodovali v tom, že se necítili jako příslušníci vládnoucí třídy, heslo o dělnické třídě jako o privilegované třídě či jako předvoji bylo jen proklamací, která se nezakládala nijak na realitě.<sup>425</sup>

Nejlepší pracovníci a pracovnice dostávali údernické knížky, jedna z narátorek uvedla, že byla hrdá, že měla údernickou knížku a za svou práci byla chválena.<sup>426</sup> Spolu s převzetím údernické knížky následovala i drobná pozornost a dobří pracovníci dostávali odznak nejlepšího pracovníka, což bylo opět spjaté s finanční odměnou. Pochopitelně bylo nutné plnit pracovní normu, ovšem dělnice ani nevěděly, na kolik procent pracují, dostaly zadanou práci, tu odvedly a plnění norem se počítalo v kanceláři. Pracovní morálka byla vysoká, musely se dodržovat pracovní pauzy, a pokud bylo stanoveno datum splnění zakázky, pracovalo se přes čas. Lidé, kteří pracovali na výrobcích, pracovali tzv. v úkolech. Pouze např. technické kontroly a kancelářské síly pracovaly za časovou mzdu.<sup>427</sup> Muži kromě zaměstnání chodili na melouchy.<sup>428</sup>

Lidé četli hlavně Rudé právo, ovšem někteří nevěřili uveřejněným informacím, někteří zase ano. Matka jedné z narátorek byla přesvědčenou komunist-

---

<sup>422</sup> Rozhovor s Vladimírem Hyským vedl tazatel Zdeněk Doskočil 3. 2. 2007 v Chomutově. Citát- tamtéž

<sup>423</sup> Rozhovor s Jiřím Řehákem vedl tazatel Miroslav Vaněk 30. 7. 2007 v Praze

<sup>424</sup> Rozhovor s Květoslavou Smítkovou vedl tazatel Zdeněk Doskočil 10. 6. 2007 v Chomutově

<sup>425</sup> Rozhovor s Alenou Růžičkovou vedl tazatel Miroslav Vaněk 27. 7. 2007 v Hradci Králové

<sup>426</sup> Rozhovor s Vilmou Novotnou vedl tazatel Pavel Mücke 30. 6. 2007 v Pardubicích

<sup>427</sup> Rozhovor s Vilmou Novotnou vedl tazatel Pavel Mücke 15. 7. 2007 v Pardubicích

<sup>428</sup> Rozhovor s Julií Quastovou vedl tazatel Miroslav Vaněk 31. 8. 2006 v Poděbradech

kou a oficiální zprávy pro ni byly svaté. Jiný narátor zdůraznil českou schopnost dělat si ze všeho legraci a také dovednost bojovat proti režimu nepřímými nárážkami. Režim označil za velkou ideologickou masáž. A pro lidi bylo velké potěšení najít v novinách skrytou nárážku, kterou cenzor nezachytil.<sup>429</sup>

Hodnocení atmosféry 50. let se u narátorů liší a kolísá od optimismu po vážné obavy. Lidé byli údajně optimističtí. Každý rok před Prvním májem vycházela v Rudém právu dvoustránka o zlevněných věcech, a i když nic nebylo kola, chladničky atd., přesto se zlevňovalo, což v lidech vyvolávalo optimismus, že za rok bude lépe, za deset let výborně.<sup>430</sup> Na zboží i jídlo, třeba maso, se však stály fronty. Některé zboží bylo podpultové.<sup>431</sup> Jiný narátor uvedl, že člověk měl dost nahnáno, že panoval pocit nejistoty díky prověrkám. Čistky probíhaly i mezi studenty, zejména byly zaměřeny na židovský původ.<sup>432</sup>

V 50. letech se dle vzpomínek narátorů vytvářely dvě skupiny lidí: ti, co budovali a tzv. to „žrali,“ přičemž přesvědčovali ostatní o správnosti režimu. Druhá skupina byla jasně proti a vědělo se to o ní. Ta byla postihována a trestána, např. vězením. Mezi těmito dvěma skupinami se pak pohybovala ustrašená masa lidí, které byla nakonec většina.<sup>433</sup> Jedna z narátorek byla přesvědčená, že lidé spíše oddanost režimu hráli, než že by ji upřímně cítili.<sup>434</sup> Vypjatá atmosféra byla hlavně v první polovině 50. let.<sup>435</sup> Režim vynikal hrubým násilím, zavíral lidi vlastně do koncentráků, označených jako pracovní tábory či nápravná zařízení, kde byli lidé mučeni.<sup>436</sup> Po smrti Stalina a Gottwalda začal režim trochu měknout.<sup>437</sup>

---

<sup>429</sup> Rozhovor s Václavem Janoščíkem vedl tazatel Zdeněk Doskočil 25. 5. 2007 v Chomutově

<sup>430</sup> Rozhovor s Josefem Bazarem vedla tazatelka Michaela Appeltová 18. 10. 2007 v Šumperku

<sup>431</sup> Rozhovor s Milenou Lukešovou vedla tazatelka Jana Nosková 20. 9. 2006 v Brně

<sup>432</sup> Rozhovor s Milošem Benešem vedla tazatelka Lucia Segřová 11. 10. 2007 v Praze

<sup>433</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 22. 2. 2007 v Brně

<sup>434</sup> Rozhovor s Ludmilou Mestekovou vedla tazatelka Hana Pelikánová 25. 10. 2005 v Praze

<sup>435</sup> Rozhovor s Milošem Benešem vedla tazatelka Lucia Segřová 11. 10. 2007 v Praze

<sup>436</sup> Rozhovor s Milenou Lukešovou vedla tazatelka Jana Nosková 20. 9. 2006 v Brně

<sup>437</sup> Rozhovor s Františkem Lukešem vedla tazatelka Jana Nosková 22. 2. 2007 v Brně

## ŽIVOT V 50. LETECH 20. STOLETÍ

Jak se tedy žilo v první polovině 50. let 20. století?

Ze vzpomínek vyplývá, že mezinárodní i vnitropolitická situace měla vliv na každodenní život občanů Československa. Stát se snažil kontrolovat veškeré dění a organizovat všechny sféry života. Již děti školou povinné byly přesvědčovány ke vstupu do Pionýra. Z původně výběrové organizace se stala masová záležitost. Hodnocení Pionýra se zase liší, pravděpodobně záleželo také na kvalitě dospělých, kteří s dětmi pracovali a na činnosti, kterou jim připravili.

Režim pečlivě hlídal, kdo dodržuje jím stanovená pravidla, která směřovala ke kolektivnímu životu, a pokud někdo vybočoval, většinou to později pocítil, např. na možnosti studia a kariéry.

Lidé žili život soukromý a veřejný či profesní. Něco cítili a chovali se třeba jinak. I děti byly tomuto dvojímu metru vystaveny, neboť doma slýchaly od rodičů něco, co neměly nikde říkat. Ve škole pak slyšely zase něco jiného. Mnoho lidí vstoupilo do KSČ, aniž by byli zapálení komunisté. Věděli však, že pokud tak neučiní, nebudou moci studovat či vykonávat zvolenou profesi. Zde záleží na individuálním charakteru jedinců, někdo bral svoje členství jen jako prostředek ke studiu, jiný se angažoval více. Někdo byl zapálený a přesvědčený komunist a byl schopen i uškodit druhým. Někteří lidé zase vstoupili do strany, aby děti odmaturovaly či měly šanci se dostat na vysokou školu. Jeden narátor otevřeně přiznal spolupráci s StB, neboť kdyby odmítl, nemohl by dostudovat. Spolupráce mu také byla nabídnuta náhle, nemohl se na situaci připravit a musel rychle reagovat. Přesto se rozhodl, že nebude nikomu záměrně škodit. Na stranu druhou tato spolupráce mu umožnila cesty do ciziny a bohatou kariéru.

Režim si své studenty velmi hlídal. Část výuky byla věnována osvojení ideologie, tj. marxismu- leninismu, který studenti neměli moc rádi, byli totiž díky němu ochuzeni o část prostoru ke studiu. Studenti byli sledováni ve svých aktivitách a míře angažovanosti. Byli také využíváni pro různé brigády. Svazáci se museli účastnit veselí.



Stát si žádal od svých občanů účast na oficiálních akcích, např. při oslavách 1. máje. Hodnocení oslav se u narátorů opět liší, jedni to brali jako nezávaznou záležitost, jiní v tom viděli příležitost k zábavě. Masová účast se předpokládala i při volbách.

Atmosféra 50. let vyznívá celkově jako období strachu. Lidé si uvědomovali tlak režimu, to že nemohou vyjádřit upřímně názor. Věděli, že jsou pod dozorem. Někteří pykali za prohřešky svých příbuzných, např. emigrantů. Ponurá atmosféra byla důsledkem i politických procesů a represí. Přesto se našli jedinci, kteří věřili, že se režim změní i ti, kteří oficiálním zprávám nevěřili. Neradostně na období 50. let 20. století vzpomínali živnostníci a zemědělci, neboť byli mezi tzv. nepřáteli režimu či třídními nepřáteli. Museli se vzdát svých hospodářství či podniků a provozoven, jelikož se znárodňovalo a vznikala zemědělská družstva. Kdo spolupracoval a podřídil se, mohl v klidu žít bez újmy, ovšem ti, kdo nechtěli dát svůj majetek dobrovolně, byli pronásledováni, trestáni a zavíráni, přičemž trest většinou dostala celá rodina. Děti měly např. omezené možnosti studia.

Rozhodně lze říci, že lidé nebyli naivní, dost narátorů přiznalo, že oficiálním vyjádřením nevěřili, mysleli si svoje. Samozřejmě ale spousta lidí věřila novinám a proklamacím politiků. Lidé věděli, že musí něco obětovat, např. že se musí veřejně angažovat, ale snažili se brát to s humorem, ať již se jednalo o prvomájové průvody nebo svazácké akce.

Vysokoškolsky vzdělaní narátoři patřící do skupiny inteligence vzpomínali na výuku marxismu- leninismu, přičemž ani jeden nepatřil k zapáleným marxistům. Spíš to brali jako daň za možnost studovat, věděli, že bez ideologického vzdělání nevystudují. Museli tedy s režimem uzavřít jakýsi kompromis. Dělníci se zase shodovali na tom, že si nepřipadali jako vládnoucí třída. Ovšem spousta dělníků přiznávala hrdost na svou práci.

Ze vzpomínek celkově vyplývá atmosféra 50. let 20. století jako poněkud tíživá. Lidé měli obavy, vědělo se o čistkách a politických procesech. Zde je po-

třeba vždy vzít v úvahu dobu, ve které narátoři žijí a na niž vzpomínají. Po druhé světové válce bylo nutné obnovit zemi a její hospodaření. Hrozba další války a stav studené války v lidech vyvolával strach. Bylo třeba zbrojit, k tomu je potřeba rozvinutý průmysl. Proto lidé pracovali, jak nejlépe mohli, byli na své pracovní výkony hrdí, pokud např. získali údernickou knížku. Dnes, s odstupem minimálně šedesáti let, se některé výpovědi a názory mohou zdát zvláštní. Ale v době 50. let panoval jiný režim a lidé se museli buď přizpůsobit, nebo se smířit s postihy, které z jejich odporu plynuly. Proto shledávám všechny vzpomínky velmi zajímavými a rozhodně je považuji za obrovsky cenný materiál, který umožňuje pohled na zkoumané období zdola, od lidí, kteří v tomto období a problematičtém režimu žili.

## ZÁVĚR

### **OBRAZ TŘÍDNÍHO NEPŘÍTELE V TISKU**

Jakou podobu tedy měl třídní nepřítel? Podle propagandy byl velmi zákeřný a nemilosrdný. Neustále čekal na svou příležitost, protože se nechtěl spokojit s novým světovým řádem a s existencí socialistického bloku. Nepřítel číhal jak mimo socialistický tábor- v táboře kapitalistickém, tak v domácím prostředí. I tam se vyskytovali nepřátelé, kteří byli ve spojení s kapitalisty a chtěli návrat starých kapitalistických časů. Nepřátelé socialismu, ať již domácí či zahraniční, byli líčeni v těch nejhorších výrazech, zcela dle bipolárního vidění světa. Tábor socialismu byl mírový, pokrokový a demokratický. Pečoval o svůj lid, jeho blaho a bezpečí. Kapitalisté se o své pracující nestarali, prostí lidé žili v bídě a bez prostředků. Kapitalisté byli obviňováni z příprav další války a z nelidskosti, když využívali např. biologické zbraně. Právě nová válka jim měla pomoci ke zvrácení situace a opětovnému nastolení kapitalistické nadvlády. Válka byla rovněž cestou k zisku, neboť některé firmy na válečných konfliktech velmi vydělávaly. Spojené státy díky Marshallovu plánu využívaly i své partnery, když jim nutily své výrobky a diktovaly si obchodní podmínky.

Kapitalisté byli zpodobňováni jako vykořisťovatelé, kteří se neustále snaží zničit či poškodit východní blok, neboť na jeho úspěchy žárlili. Socialistický blok, proto stále všechny vyzýval k usilovné práci a k míru. Mír však měl zvláštní příděch, musel být vybojován a to právě tvrdou prací.

Nepřítel sídlící v socialistickém bloku pocházel z řad svržené buržoazie, která byla někdy ve spojení se zahraničním nepřítelem, a společně se snažili lidově demokratickému zřízení škodit. Rovněž duchovní byli ve spojení se zahraničními nepřáteli. S kapitalisty se spojovali také emigranti, kteří usilovali o zvrácení lidově demokratické republiky a o návrat předmnichovského zřízení. K vnitřním nepřítelům patřili kulaci a vesničtí boháči, kteří se snažili sabotovat modernizaci vesnic, zejména práci jednotných zemědělských družstev. Některým se povedlo dostat se do vedení JZD a mohli tak cíleně škodit, aby lidé ztra-

tili důvěru v tato družstva a nevstupovali do nich. Vnitřní nepřítel však mohl obsadit i přední místa ve státním aparátu a KSČ, jak dokresluje R. Slánského a jeho spiklenců. Proto bylo třeba nestále stát na stráži a hledat nepřátele skutečně všude.

Nepřátele socialismu byli líčeni a popisováni ostrými výrazy, z nichž čiši nenávist, někdy i vulgarita. Některá slova se stala nositelem negativního významu, např. slova kapitalista či imperialista vždy vyznívaly negativně. Rovněž spojení Wall Street bylo synonymem kapitalistického způsobu smýšlení. Pro ilustraci uvádím některá spojení, jež se používala k popisu třídních nepřátel. Některá spojení se opakovala a stala se ustálenými výrazy, např. váleční štváči.

Pravděpodobně nejvíc nenávisti si zasluhovaly Spojené státy americké, které byly označeny za pokračovatele nacistů. Noviny informovaly, že USA využívaly znalostí a zkušeností nacistických vědců a jejich pokusů na lidech. Tisk neustále udržoval v lidech pocit strachu z nové války. Noviny také velmi často srovnávaly oba tábory, vždy černobíle: my jako ti hodní, mírumilovní, pracovití versus oni jako ti zlý, zákeřní a bojovní. Některé články byly doprovázeny karikaturami, které měly kapitalistický svět zesměšnit. Představitelé západního bloku byli vykreslováni rovněž záporně a s nenávistí. Častým terčem útoků byli Churchill nebo Truman, který byl porovnáván s Hitlerem.

Jaká byla obrana proti všem nepřátelům socialistického bloku a dělnické třídy? Práce! Práce všech a ku prospěchu všem, neboť jen poctivá práce přinášela zvýšení životní úrovně a důkaz, že nastolená cesta socialismu je správná. Kromě práce bylo třeba zůstat bdělý a neustále pozorovat, jestli se někde nevykytuje záškodník. Lidé byli všude vyzýváni k plnění norem, dokonce k překračování plánů. Tisk přinášel články o pokroku v socialistickém bloku, o plnění norem, o jejich překračování a závazcích podniků i jednotlivců na jejich pracovní výkony. Tisk také podrobně informoval o dění v SSSR, jehož zkušenosti přebíral celý socialistický tábor. Jedině v jednotě a soudržnosti, pod vede-

ním Sovětského svazu, bylo možné nepřátele porazit a odolat jejich záškodnické činnosti.

### **Spojení užitá pro západní svět**

Imperialisté

Jdou ve šlépějích fašistů

Američtí váleční paliči

Váleční kapitalističtí štváči

Kapitalističtí imperialističtí štváči

Američtí imperialističtí uchvatitelé

Američtí váleční paliči

Zmarshallizované země západní Evropy

Američtí kanibalové

### **PODOBA TŘÍDNÍHO NEPŘÍTELE V POEZII**

I poezie vycházela tématicky ze studené války a bipolárního rozdělení světa. Zpodobňovala kapitalistický Západ jako svět úpadku a bídy i zla. Kapitalisté se kvůli moci a zisku neštíteli ničeho, vždyť dolary byly z krvavého těsta. Poezie měla mezi lidmi udržovat atmosféru strach z nové války i přesvědčení, že nebezpečným agresorem je právě Západ, který doufá, že svět socialismu přemůže a vrátí se starý svět. Poezie ukazovala rozdíl mezi táborem socialismu a kapitalismu. Východní- socialistický blok vzkvétal, lidé se měli dobře a radostně budovali svou zem a šťastnou i nadějnou budoucnost. Pracující v kapitalistickém světě však měli těžký život, byli nezaměstnaní, hladoví a bez šance na změnu.

Šťastný mírový tábor však musel být bdělý a ostražitý, neboť nepřítel na Západě čekal na svou šanci, aby se pokusil zvrátit dějiny, k čemuž využíval agenty, špiony a emigranty. Ovšem východní blok byl připraven se bránit, mnoho básní se věnuje např. pohraničnickům, kteří byli v ohrožení, jelikož střežit

hranici bylo nebezpečné, ovšem také záslužné, takže jejich služba vzbuzovala u jejich blízkých hrdost.

Kromě udržení bdělosti a bojovného ducha bylo nutné lidi přesvědčit o správnosti socialistické cesty. Zde se výborně uplatňují básně s pracovní náplní. Jedním typem byly básně z prostředí venkova, které srovnávaly život na vesnici dříve a v novém zřízení. Téměř vždy jde o kontrast: udřený rolník na malém poličku a proti němu družstvo s traktory a technikou. Někdy se v básních objevuje i zpátečnický prvek, např. farář, který varuje před novotami. Traktor byl vůbec symbolem pokroku na vesnici, možná i díky tomu, že jeho řidičkou se mohla stát i žena, uvědomělá partnerka muže v jeho práci.

Ženská otázka je v poezii nesmírně zajímavá, neboť ženy nejsou jen objektem milostného citu, ale jsou to rovnocenné partnerky mužů, hradě se jim vyrovnají v práci. Žena však je zpodobněna ve své přírodní kráse, bez buržoazních ozdob, parfémů, drahých rób. Místo toho jí sluší pracovní oděv, přesto je pro muže stejně přitažlivá. Pokud se někdo věnoval milostným námětům, byla situace stejně dokreslena ideologickým poselstvím. Voják sice dívku políbí, avšak hned vezme svůj samopal.

Poměrně dost básní bylo koncipováno jako rozhovor, kdy jedním z partnerů bylo dítě, které bylo poučováno, jak se žilo dříve a jak to bude nové, lepší. Zde je jasný výchovný záměr, ukázat lidem zářivou budoucnost.

Častým tématem poezie byli osobnosti světových dějin, opět vykreslené schematicky dle bipolárního rozdělení světa. Socialističtí vůdcové byli laskaví, skvělí hospodáři, silní vůdci. Stalin byl přirovnáván k otci, Gottwald k dobrému hospodáři. Západní politici byli ztělesněním zla, nejvíce byl pravděpodobně postižen americký prezident Truman, ovšem do poezie se dostal také Churchill či generál MacArthur.

I v poezii byla na třídního nepřítele jediná zbraň a tou byla práce, která byla poezií opěvována a vyzdvihována. Hodně básní se věnovalo horníkům a např. tavičům. Představena byla i práce žen. Poezie měla bojového ducha, byla

optimistická, hleděla do lepší budoucnosti a z básní vyznívá odhodlání i víra v konečné vítězství socialismu a to i přesto, že vůdcové socialistického tábora byli smrtelníky, nicméně ani jejich odchod z tohoto života neznamenal pro kapitalisty žádnou naději na úspěch.

## VZPOMÍNKY PAMĚTNÍKŮ

Pro interpretaci vzpomínek je nutné vzít v úvahu vliv časového odstupu od zkoumaného období tj. první poloviny 50. let 20. století. Dalším faktorem je také práce lidské paměti se vzpomínkami, něco se zkreslí v průběhu času, na něco se pozapomene, něco třeba lidé i vytěsní. Celý lidský život má vliv na pozdější retrospektivní vzpomínání, neboť některé důsledky a souvislosti se projeví až s časovým odstupem a některé události nelze hodnotit bezprostředně ve chvíli, kdy jsou aktuální. Zde je tedy nutné zohlednit dlouhý časový odstup od sledovaného období.

Z uvedených vzpomínek je nejvíce patrné, že za vším stojí lidský faktor a osobnost každého jedince. Nezávisle na režimu, v němž lidé žijí, mají určitou povahu a charakter. Kdo je čestný, zachová si dle mého názoru alespoň část této vlastnosti. Kdo má horší povahu, využije stávající situace. Tento fakt se prolíná vzpomínkami, když např. komunistka svědčila ve prospěch obviněného rolníka. Pokud někdo byl např. vyloučen z KSČ či sám vystoupil, záleželo na jeho okolí a mocipánech, zda to nějak pocítí on či jeho rodina. Narátoři uvedli obě možnosti, někdo kvůli otci, který vystoupil z KSČ, nemohl studovat, jiný se nesetkal s žádnou újmou. Zde jde tedy vždy o individuální případ, který souvisí s okolím jedince, zejména s lidmi, kteří měli moc.

## VLIV PROPAGANDY NA ŽIVOTY PROSTÝCH LIDÍ

Líčení třídních nepřátel bylo velmi podobné v tisku i v poezii, v podstatě lze říci, že obě verze používaly stejný styl a určité šablony, což jistě vyplývá i z toho, že veškeré materiály ke zveřejnění musely projít cenzurou. Popisy nepřátel vycházely z dobové atmosféry zatížené studenou válkou, kdy svět byl bipolární- rozdělený na socialistický a kapitalistický blok, přičemž život v socialistickém táboře byl radostný, šťastný, zalitý sluncem a plný nadějí do budoucna. Západní svět byl v úpadku a krizi, byl prohnitý, ale hlavně se nemohl smířit s pokrokem a štěstím východního bloku, tudíž zákeřně čekal na možnost změny. Ke změně mu měla dopomoci další válka, proto bylo období nejen padesátých let érou příprav na další a zřejmě konečný střet dobra se zlem. Veškeré dění ve světě bylo podřízeno přípravám na válku, socialistický tábor upřednostňoval těžký průmysl a snažil se povzbuzovat své obyvatele k co nejlepší práci a nejvyšší výkonnosti. Jen těžká práce totiž mohla vybojovat konečný mír a vítězství socialismu.

Tisk využíval všechny prohřešky a zločiny k třídnímu boji a propagandě. Jakmile se někdo provinil, hned toho bylo využito, v tisku se popisoval jeho nedělnický původ i zahálčivý život a nechuť pracovat dle socialistické koncepce. Lidé se díky tiskovým kampaním v těchto záležitostech angažovali, posílali svoje rezoluce, veřejně pomocí tisku vyhlašovali svoje závazky či žádali vysoké tresty pro obviněné. Tisk záměrně šířil atmosféru strachu, když věnoval velký prostor pro události válečného charakteru, podrobně byl popisován např. průběh korejské války a i další ozbrojené konflikty. Z uveřejněných zpráv byl jasně patrný viník- vždy kapitalistický tábor, zatímco kladným hrdinou, který se snažil o smír a pokojný život byl vždy socialistický blok, v čele se Sovětským svazem.

Tisk k propagandě využíval velmi útočný tón, nenávistné pojetí a nevyhýbal se ani vulgárním výrazům, které jsou podle mého názoru za hranicí novinářské i lidské etiky. Tyto příklady jsem v práci vždy uvedla v uvozovkách a v poznámkách označila za citace. Tisk se snažil čtenáře vyděsit a zároveň motivovat



a vyburcovat k vysokému pracovnímu nasazení, k angažovanosti a bojovnosti. Součástí každodenních novin byly výzvy, proklamace, hesla a přesvědčení, že jen tvrdá práce a bdělost spolu s připraveností jít kdykoli za svoje přesvědčení do boje jsou jedinou možností, jak si uhájit svůj, tj. socialistický styl života.

Podobný přístup využívala i poezie. I básně porovnávaly život obou táborů a stejně jako v tisku byl vidět ostrý kontrast v obou zřízeních. Život v socialistickém táboře byl mírový, pokrokový a demokratický. Lidé byli šťastní, nadšeně pracovali a v tomto nadšeném budování moderní společnosti hodlali pokračovat i nadále. Celý socialistický tábor byl připraven si svůj mír a pokrok uhájit a vybojovat na všech nepřátelích socialismu, ať vnějších či vnitřních. Kapitalistický svět byl v krizi, prohnílý a mířil ke svému zániku, o to více však bojoval za zvrát v dějinách. K tomuto účelu neváhal využít jakéhokoliv prostředku včetně války, špionáže, záškodnictví a biologických zbraní. Pracující v kapitalistickém světě živořili v nuzných podmínkách, neboť imperialistický stát se o své občany nezajímal a nestaral.

V poezii se vyskytovala podobná spojení slov jako v tisku. Poezie byla velmi bojovná, její hrdinové byli odhodlaní vybojovat mír. I verše byly pod vlivem studené války, spousta básní se věnovala vojenským či válečným tématům – pohraničnickům, tankistům nebo korejské válce. I poezie srovnávala socialistický a kapitalistický tábor. Zatímco v tom socialistickém si děti hrály a žily bezstarostně, v kapitalistickém světě měly děti hlad či byly dokonce zabíjeny nepřátelskými bombami. Lidé byli bez práce a bez naděje. Básně využívaly jako jednu z forem propagace socialismu rozhovor dítěte s dospělým, kdy bylo dětem vysvětlováno, jak se žilo dříve a o kolik je současný stav lepší než ten minulý – kapitalistický. Zde je zřetelně vidět výchovný záměr, neboť komunisté chtěli využít všechny prostředky k převýchově lidí. Častým námětem básní byla tvrdá a těžká fyzická práce, neboť to mělo lidi povzbudit k co nejlepším pracovním výkonům, jelikož pouze touto těžkou dřinou bylo možné udržet průmysl dostatečně výkonný. Symbolem této dřiny byli např. horníci popřípadě ocel. Lidé měli

uvěřit, že jen tvrdou prací lze porazit kapitalismus a prosadit socialistickou koncepci světa. K tomu měly mužům pomáhat jejich ženy coby rovnocenné partnerky, které se nezalekly žádné práce. V poezii tak byly oslavovány např. traktorky či svářečky. Ženy však byly zpodobněny jinak než dříve, byly bez drahých šatů, bez parfémů, bez šperků, přesto však pro muže atraktivní, neboť tyto buržoazní ozdoby nepotřebovaly. I láska byla poznamenána ideologií a výchovou, neboť dívky často milovaly vojáky, kteří s sebou i na schůzky nosili zbraň.

Traktor v poezii byl jakýmsi symbolem pokroku, neboť byl velmi výkonným, výhodným a důležitým pomocníkem na vesnici. Byl nositelem nových myšlenek, protože lidé již neměli hospodařit sami na svou pěst a s pomocí zvířat, ale měli půdu obdělávat společně v rámci JZD. Pokud v poezii někdo proti novotám protestoval, byl to např. farář či sedlák jako symbol starého zřízení.

Akce členů socialistického tábora byly líčeny jako správné a oprávněné, zatímco akce kapitalistů byly zákeřné, provedené za účelem zisku, jako např. v případě korejské války. Některá spojení užívaná v tisku mají jednoznačně negativně zabarvený význam, stala se z nich jakási kliše, např. se jedná o slova imperialista, kapitalista, o spojení váleční štváči nebo váleční paliči. Vůbec již nebylo třeba tato spojení dále vysvětlovat, všichni ve sledovaném období věděli, o koho jde. Symbolem kapitalistů se stala Wall Street.

Tisk i poezie využívaly studenou válku k šíření strachu z dalšího ozbrojeného střetu. Novým strašákem se stala atomová zbraň a boj proti ní. Lidé se seskupovali do mírového hnutí a chtěli omezit zbrojení a vymoci si pouze mírové využití této ničivé a nebezpečné síly. Byl dokonce označován jako atomový mír. Myslím, že se zejména tisku dařilo udržovat obyvatele socialistického bloku ve strachu, když kapitalistický Západ popisovali jako místo zla a úpadku a představitele západního světa jako nemorální tyrany, kteří se ničeho neštítí a pro které je nejvyšší prioritou zisk. Terčem býval hlavně americký prezident Truman, jehož svorně očerňoval tisk i poezie.

Výchovná funkce tisku i poezie je jasně patrná, ovšem ze vzpomínek narátorů vyplývá, že ani přes takovouto masivní propagandu režim neuspěl úplně. Někteří lidé samozřejmě předkládaným informacím věřili, ovšem spousta lidí žila dvojitý život: jeden doma, druhý na veřejnosti a v zaměstnání. Lidé dobře věděli, co od nich režim očekává, co mají udělat, aby v tomto uspořádání přežili a také věděli, co se jim stane, pokud se nepřizpůsobí. Kdo se režimu veřejně protivil, byl pronásledován a trestán a to včetně svých blízkých. Děti nemohly např. studovat. Kdo studovat chtěl či toužil po kariéře, musel se umět v režimu pohybovat. Vysokoškoláci si museli osvojit myšlenky marxismu- leninismu a jejich angažovanost byla po dobu studia kontrolována. Studovat také nemohl každý. Měl-li někdo špatný posudek, mohl na studium zapomenout. Studenti museli za možnost vzdělání jezdit na brigády a účastnit se organizované svazácké zábavy. Režim si prostřednictvím Pionýrské organizace ohlídal i drtivou většinu školou povinných dětí.

Komunisté chtěli od občanů Československa vyjadřování souhlasu se socialistickým zřízením, např. prostřednictvím oslav prvního máje. Lidé se tedy účastnili, ale většina z narátorů uvedla, že nad ideologií nepřemýšlela. Někdo to bral jako oslavu příchodu jara, jiný si užil legrace se známými. Podobné to bylo s volební účastí, která musela být vysoká. Lidé šli k volbám, neboť se to od nich čekalo.

I samotní členové KSČ se dělili na dvě skupiny: na ty, kteří vstoupili do strany právě kvůli kariéře, ať již své vlastní či svých dětí, zatímco druhou skupinu tvořili zarytí zastánci režimu.

Byla tedy masová kampaň o třídním boji a snaha očernit třídní nepřátele úspěšná? Odpovědět nelze jednoznačně. Ze vzpomínek pamětníků vyplývá, že období první poloviny 50. let 20. století bylo vnímáno pochmurně. Lidé byli informováni o politických procesech, čistkách či prověrkách. Každý věděl, co ho čeká, když nebude respektovat stanovená pravidla a nebude režimu vyjadřovat souhlas či se dokonce veřejně postaví na odpor. Přesto lidé byli nuceni žít své

soukromé životy, starat se o své děti, pracovat a chtěli se i bavit. Proto se naučili s režimem vycházet a uzavírali kompromisy. Kdo chtěl studovat, musel snést i jiné než odborné předměty. Musel projít přednáškami o marxismu-leninismu a účastnit se svazáckých veselí a brigád. Leckdo vstoupil do KSČ z profesních a kariérních důvodů. Někdo ke vstupu svolil kvůli svým dětem, aby mohly studovat.

Člověk se vždycky snaží přežít co nejlépe a zde se projevuje lidská schopnost hledat na všem něco pozitivního, když se lidé např. snažili užít si při oslavách prvního máje legraci a brát to ne jako masovou podporu režimu, ale jako příležitost vidět se s kolegy či přáteli. Pochopitelně existovali četní stoupenoci režimu, pro které byla oficiální propaganda nedotknutelná, a dobovým zprávám věřili.

Zde se totiž uplatňuje lidský faktor a subjektivita myšlení i lidského konání, což je typické pro orální historii. Práce se vzpomínkami je velmi důležitá, neboť právě tato „malá historie“ a dějiny prostých obyvatel vypovídají mnoho o činech mocipánů. Jejich rozhodnutí ovlivňovala pro život prostých občanů a právě od nich se můžeme dozvědět o dopadech této politiky mocných. Proto je tak důležité zahrnout tyto „obyčejné“ životy do historie a do bádání, bez nich jsou totiž vědecké závěry neúplné a ochuzené o důležitou část. Stát netvoří jen mocní, těch je v porovnání s ostatními obyvateli jen menšina, proto se nutné brát v úvahu výpovědi i těch „nevýznamných“ obyvatel, kteří se věnují svým soukromým životům a „malým“ lidským starostem. Dějiny jsou plné životních příběhů, které je dokreslují a chceme-li zjistit co nejrealističtější obraz zkoumaných událostí, je potřeba využít všechny dostupné prameny, nejen ty oficiální, zdokumentované, které ukazují činy velkých politiků, ale také prameny sebrané zdola, od lidí, kteří na velkou politiku nemají moc vliv, avšak nesou její důsledky. Přestože v minulosti orální historie čelila nedůvěře díky tomu, že pracuje práci s lidskými vzpomínkami- se subjektivním lidským faktorem, který podléhá vlivu času, je právě tento pohled zdola, který je soukromý a niterní, velmi cenný

pro to, aby celkový obraz historie byl co nejpřesnější a co nejvíce odpovídal skutečné realitě.

Co tedy vyplynulo ze vzpomínek prostých pamětníků? Že navzdory mohutné osvětové kampani a snaze tisku, poezie i veškeré ostatní kultury a veřejné prezentace o převýchovu obyvatel socialistického bloku v poslušné a ochotně manipulovatelné jedince, kteří budou jednotně pracovat a budovat, si lidé byli této manipulace vědomi a mezi občany Československa bylo mnoho těch, kteří se nedali převychovat. Spíše se naučili, jak se v režimu pohybovat, jak uzavírat kompromisy, aby mohli alespoň v omezených možnostech žít své životy dle svých představ.

Moje práce pochopitelně dané téma nevyčerpala úplně. V tisku i dalších literárních dílech by se dalo s hledáním podob třídních nepřátel pokračovat. Navíc propagandou režimu se zabývaly všechny druhy umění, např. výtvarné, architektura, hudba; dobrou službu v tomto ohledu režimu prokazoval i film. Vybrala jsem si pro své bádání tisk a poezii, neboť mě tyto dva způsoby prezentace třídního boje zaujaly nejvíce. Věřím, že časem třeba někdo moji práci rozšíří a popíše další možnosti zpodobnění třídních nepřátel.

## **POUŽITÉ ZDROJE**

### **PRAMENY:**

- Burian E. F.: Atomový mír. Praha 1950
- Kohout Pavel: Čas lásky a boje. Praha 1954
- Lenin Vladimír Iljič: Stát a revoluce. Kladivo na kapitalismus. Praha 2000
- Neumann Stanislav: Píseň o Stalinu. Praha 1950
- Neumann Stanislav: Píseň o lásce a nenávisti. Praha 1952
- Nezval Vítězslav: Zpěv míru. Praha 1950
- Pilař Jan: Hvězda života. Verše z let 1950-1953. Praha 1953
- Skála Ivan: Fronta je všude. Praha 1951
- Žijí v nás. Sborník básní a skladeb lidových autorů k úmrtí J. V. Stalina a Klementa Gottwalda. Praha 1954

### **LITERATURA**

- Aron Raymond: Historie XX. století. Praha 1999
- Aron Raymond: Opium intelektuálů. Praha 2001
- Bednařík Petr, Jirák Jan, Köppelová Barbara: Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti. Praha 2011.
- Bradley John F. N.: Válka a mír po roce 1945. Dějiny vztahů mezi Sovětským svazem a Západem. Praha 1994
- Brousek Antonín: Podivuhodní kouzelníci- Čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1948-55. Rozmluvy 2000
- Drulák Petr: Metafory studené války. Interpretace politického fenoménu. Praha 2009
- Gaddis John Lewis: Studená válka. Praha 2006
- Harenberg Bodo: Kronika lidstva. Praha 2011
- Hrubý Petr: Osudné iluze. Čeští spisovatelé a komunismus 1917-1987. Rychnov nad Kněžnou 2000

- Hýbnerová Stanislava: Mezinárodní vztahy po roce 1945. Praha 2003
- Janoušek Pavel a kolektiv: Dějiny české literatury 1945-1989. II. 1948-1958. Praha 2007
- Jiroušek Bohumil a kolektiv: Proměny diskursu české marxistické historiografie. České Budějovice 2008
- Kalinová Lenka: Společenské proměny v čase socialistického experimentu
- Kárník Zdeněk, Kopeček Michal: Bolševismus, komunismus a radikální socialismu v Československu, svazek I. Praha 2003
- Kaplan Karel: Pravda o Československu 1945-1948. Praha 1990
- Kaplan Karel: Proměny české společnosti 1948-1960. Praha 2007
- Kocian Jiří: Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989. Elektronická verze z roku 2006
- Kolektiv autorů: Kronika českých zemí od pravěku po současnost. Praha 2012
- Končelík Jakub, Večeřa Pavel, Orság Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha 2010
- Krekovič Eduard, Mannová Elena, Krekovičová Eva: Mýty naše slovenské. Bratislava 2005
- Nálevka Vladimír: Horké krize studené války. Praha 2010
- Navara Luděk, Albrecht Josef: Abeceda komunismu. Brno 2010
- Macura Vladimír: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře). Praha 2008
- Mastný Vojtěch: Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953. Praha 2001
- Nečasová Denisa: Buduj vlast- posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955. Brno 2011
- Rataj Jan: KSČ a Československo I. (1945-1960). Praha 2003

- Rataj Jan, Houda Přemysl: Československo v proměnách komunistického režimu
- Rupnik Jacques: Dějiny komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci. Praha 2002
- Velký sociologický slovník I. Praha 1996
- Velký sociologický slovník II. Praha 1996
- Vinen Richard: Evropa 20. století. Praha 2007
- Wegs Robert, Ladrech Robert: Evropa po roce 1945. Praha 2002
- Zavacká Marína: Kto žije za ostatným drôtom? Oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku, 1956-1962: teorie, politické smernice a společenská prax. Bratislava 2005

## INTERNETOVÉ ZDROJE

- Literární noviny <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>
- Kocian Jiří (ed.): Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989, 2006  
[http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48\\_89.pdf](http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf)
- Rudé právo <http://archiv.ucl.cas.cz/?path=RudePravo>
- Sorela: webové centrum výzkumu literatury a umění československého socialistického realismu <http://www.sorela.cz/web/default.aspx>
- Soudobé dějiny [www.usd.cas.cz/cs/stranky/casopis-soudobe-dejiny/archiv-soudobych-dejin](http://www.usd.cas.cz/cs/stranky/casopis-soudobe-dejiny/archiv-soudobych-dejin)
- Wikipedie [https://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD\\_strana](https://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD_strana)



## PŘÍLOHY

### PŘÍLOHA Č. 1: SEZNAM NARÁTORŮ

<b>Narátor</b>	<b>Tazatel</b>	<b>Datum rozhovoru</b>
Baslar Josef	Appeltová Michaela	18. 10. 2007
Beneš Miloš	Segřová Lucia	11. 7. 2007 11. 10. 2007
Bolková Helena	Petráš Jiří	13. 10. 2005
Buchwaldek Boleslav	Appeltová Michaela	6. 10. 2007
Eksler Jan	Vaněk Miroslav	3. 12. 2006 3. 3. 2007
Hrdina Jan	Smutná Jitka	18. 9. 2007
Hrstková Eva	Doskočil Zdeněk	2. 12. 2006
Hyský Vladimír	Doskočil Zdeněk	3. 2. 2007
Janoščík Václav	Doskočil Zdeněk	25. 5. 2007
Lukeš František	Nosková Jana	5. 2. 2007 13. 2. 2007 15. 2. 2007 22. 2. 2007
Lukešová Milena	Nosková Jana	28. 8. 2006 20. 9. 2006
Mesteková Ludmila	Pelikánová Hana	25. 10. 2005
Nováková Jana	Smutná Jitka	21. 9. 2007
Novotná Ludmila	Nosková Jana	5. 8. 2006 19. 8. 2006

Novotná Vilma	Můcke Pavel	30. 6. 2007 15. 7. 2007 5. 8. 2007
Peřina Jan	Urbášek Pavel	19. 6. 2007
Quastová Julie	Vaněk Miroslav	31. 6. 2006 31. 8. 2006 6. 10. 2006
Růžičková Alena	Vaněk Miroslav	27. 7. 2007
Řehák Jiří	Vaněk Miroslav	12. 12. 2006 30. 7. 2007
Smítková Květoslava	Doskočil Zdeněk	10. 6. 2007
Schöbel	Kubáčková Patricie	2. 12. 2006
Wolfová Eva	Schindler Petra	16. 10. 2006 3. 11. 2006
Zahradníček Zdeněk	Nosková Jana	8. 2. 2007

## PŘÍLOHA Č. 2: OBRÁZKY

### Představitelé socialistického tábora



Obr. č. 1: J. V. Stalin<sup>438</sup>

---

<sup>438</sup> [http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Stalin\\_lg\\_zlx1.jpg](http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Stalin_lg_zlx1.jpg)



Obr. č. 2: K. Gottwald<sup>439</sup>

---

<sup>439</sup> [http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:K\\_Gottwald.jpg](http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:K_Gottwald.jpg)

## Představitelé kapitalistického tábora



Obr. č. 3: W. Churchill<sup>440</sup>

---

440

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Churchill\\_portrait\\_NYP\\_45063.jpg](http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Churchill_portrait_NYP_45063.jpg)



Obr. č. 4: H. Truman<sup>441</sup>

---

<sup>441</sup> <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:HarryTruman.jpg>

## Život v kapitalistickém táboře



Obr. č. 5<sup>442</sup>

<sup>442</sup> Rudé právo, ročník 31, č. 163, str. 2

**Blue ... for the Reds!**

**THE LAW OF CP.** The French government today demands new measures to enforce its vigorous campaign against Communism.

Minister of Justice Charles Berthoin will legislate a long list of laws which will be both lenient and just to all, regardless of political or social affiliations.

Police to act, have been ordered to give preference to any further demonstrations, such as parading the flag, when they will find it more profitable to wash it.

Films also will make themselves out of geography of union flags to show that leaders and leaders...

The French have a sound idea. It is not copyright. Other countries ought copy to follow suit.

As a contribution to freedom, liberty, and a better world, General Aniline & Film Corporation will donate ten pounds of the Victoria Blue dye, which will make a million of excellent solutions... in the possession of any United Nations member which will follow the example of the French. And for valued documentary photographers, we recommend the Aniline camera and film.

General Aniline & Film is the largest U.S. maker of high quality cameras and the second largest producer of cameras and photographic films and papers. Hope for seasonal days of universal peace, better world understanding, unity and friendship among free peoples... when dynamite and cameras can be used normally in every nation... to make the world a better, brighter, happier place to live for all people everywhere...

*Jack Fryer, President*  
General Aniline & Film Corporation

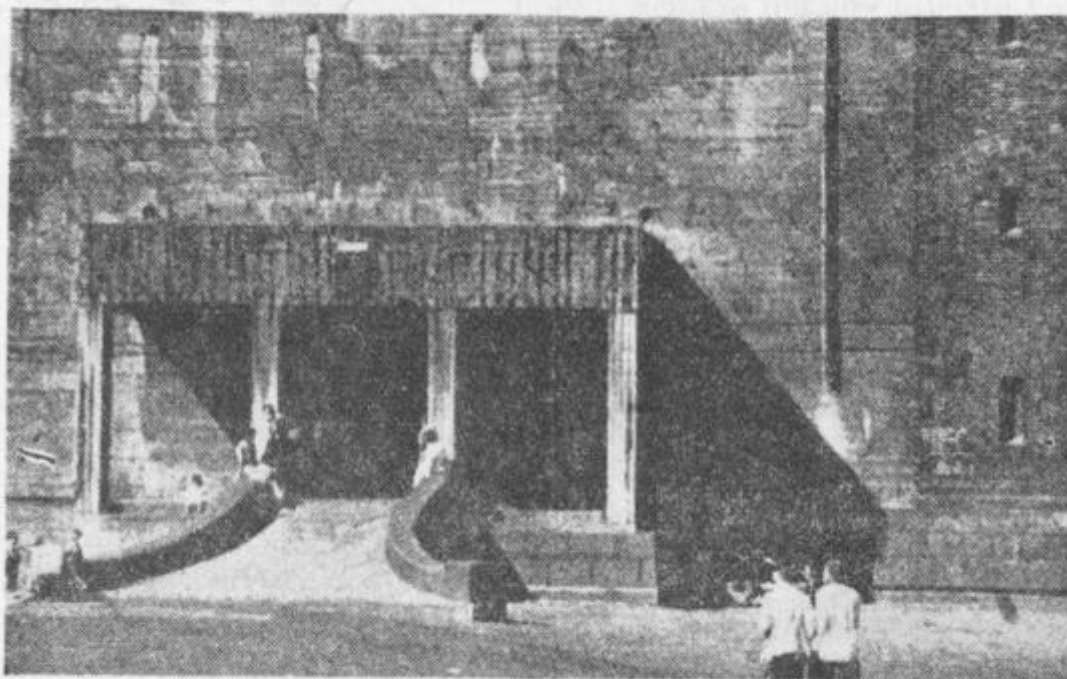
**General Aniline & Film Corporation**  
From Research to Reality - 250 Park Avenue, New York 17, New York

Obr. č. 6<sup>443</sup>

<sup>443</sup> Rudé právo, ročník 33, č. 109, str. 3



## LIDÉ BEZ SLUNCE



*V západním Německu se stavějí luxusní domy — ovšem pro americké okupanty. Ale v předměstí západoněmeckého průmyslového města Düsseldorfu žijí stále ještě, devátý rok po skončení války, desítky dělnických rodin v betonových bunkrech. Jako netopýři mláďata tam vyrůstají dělnické děti ve vlhkých, temných betonových kobkách, kam slunce nikdy nepronikne.*

Obr. č. 7<sup>444</sup>

<sup>444</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 14, str. 4



*A toto je jejich »hřiště« — mezi popelnicemi s odpadky. Většina z těchto dětí se v betonovém bunkru narodila a nepoznala jiné prostředí. Dětské hřiště, dětské prázdninové tábory — na to nejsou prostředky tam, kde se připravuje nová válka.*

*(Snímky zřetřeny z listu „Berliner Illustrierte“)*

O

Obr. č. 8<sup>445</sup>

<sup>445</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 14, str. 4

# FAKTA O KONGRESU



Obr. č. 9<sup>446</sup>

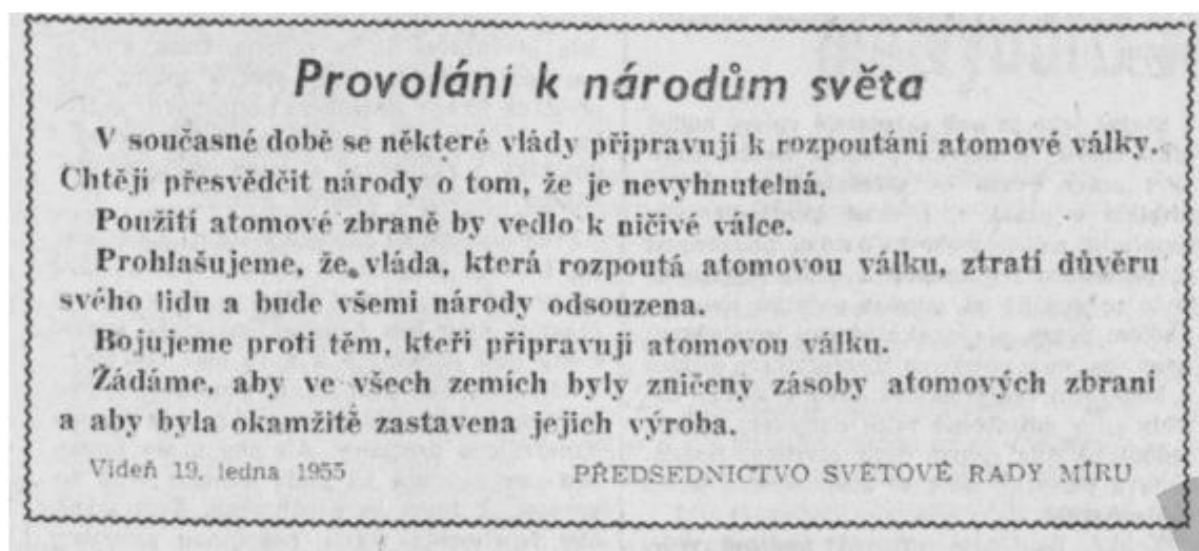
<sup>446</sup> Rudé právo, ročník 34, č. 103, str. 4



Obr. č. 10<sup>447</sup>

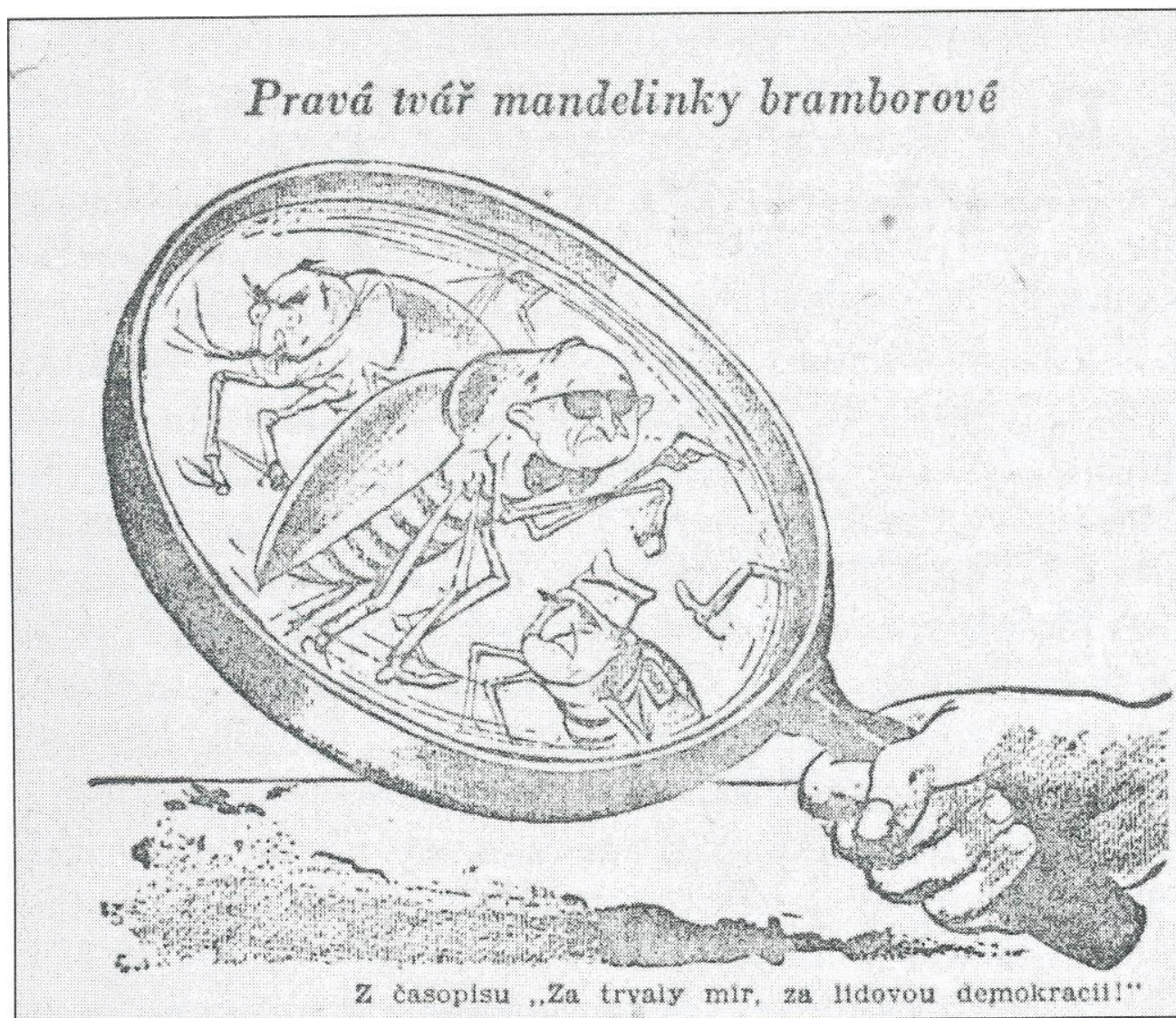
---

<sup>447</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 4, str. 1



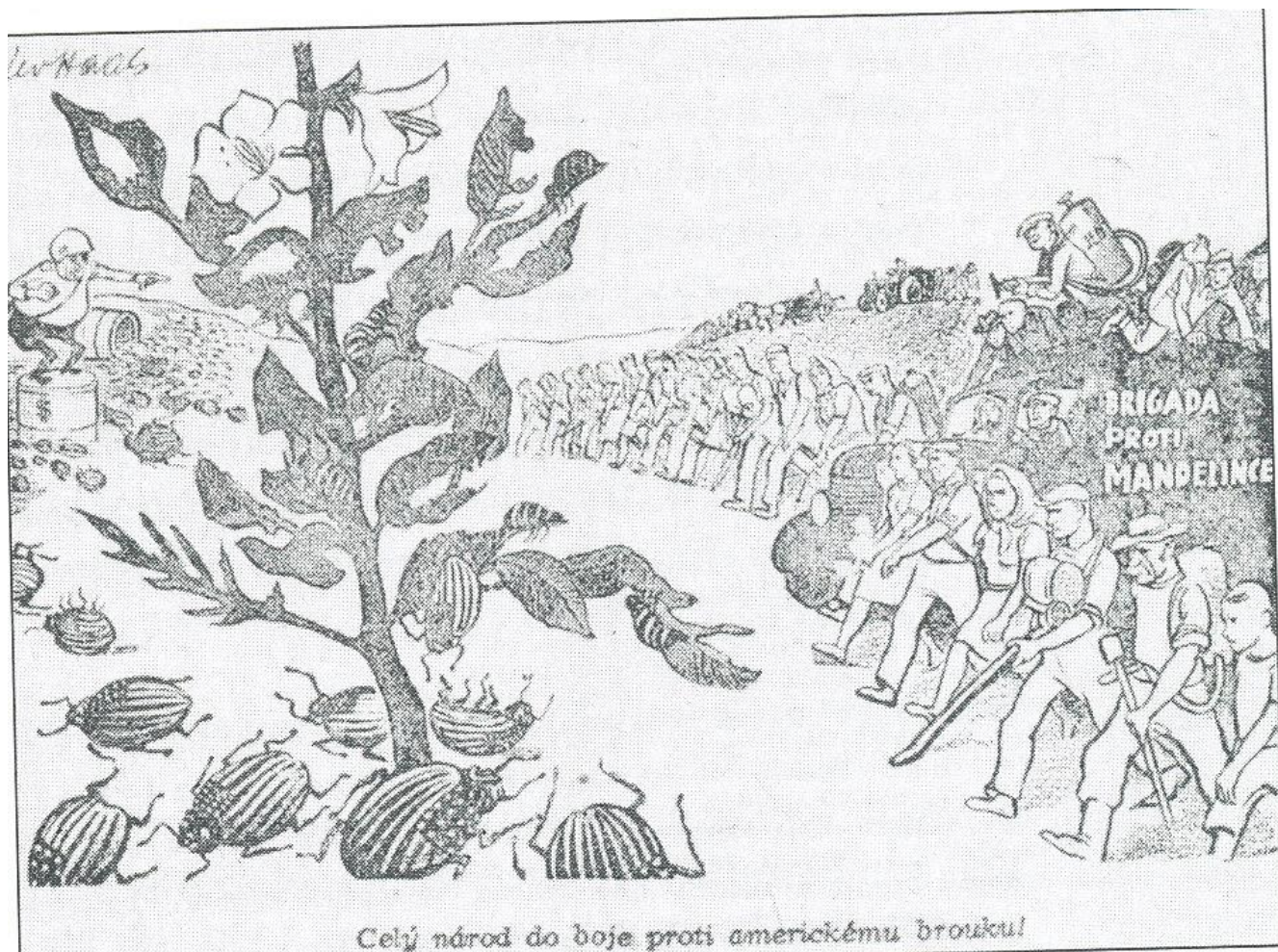
Obr. č. 11<sup>448</sup>

<sup>448</sup> Rudé právo, ročník 35, č. 50, str. 3



Obr. č. 11<sup>449</sup>

<sup>449</sup> Rudé právo, ročník 30, č. 154, str. 2



Obr. č. 12<sup>450</sup>

<sup>450</sup> Karikatura L. Haase z roku 1950, převzato z: Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 71

## Život v socialistickém táboře

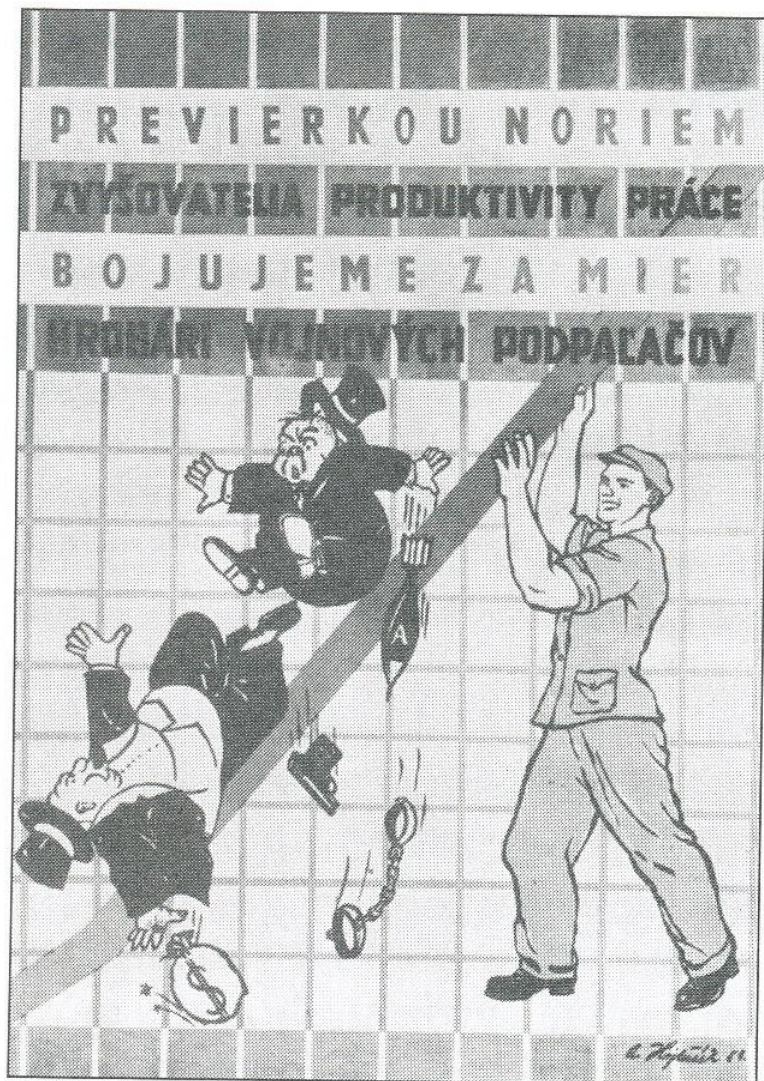


*Agitační plakát k budování těžkého průmyslu*

Obr. č. 13<sup>451</sup>

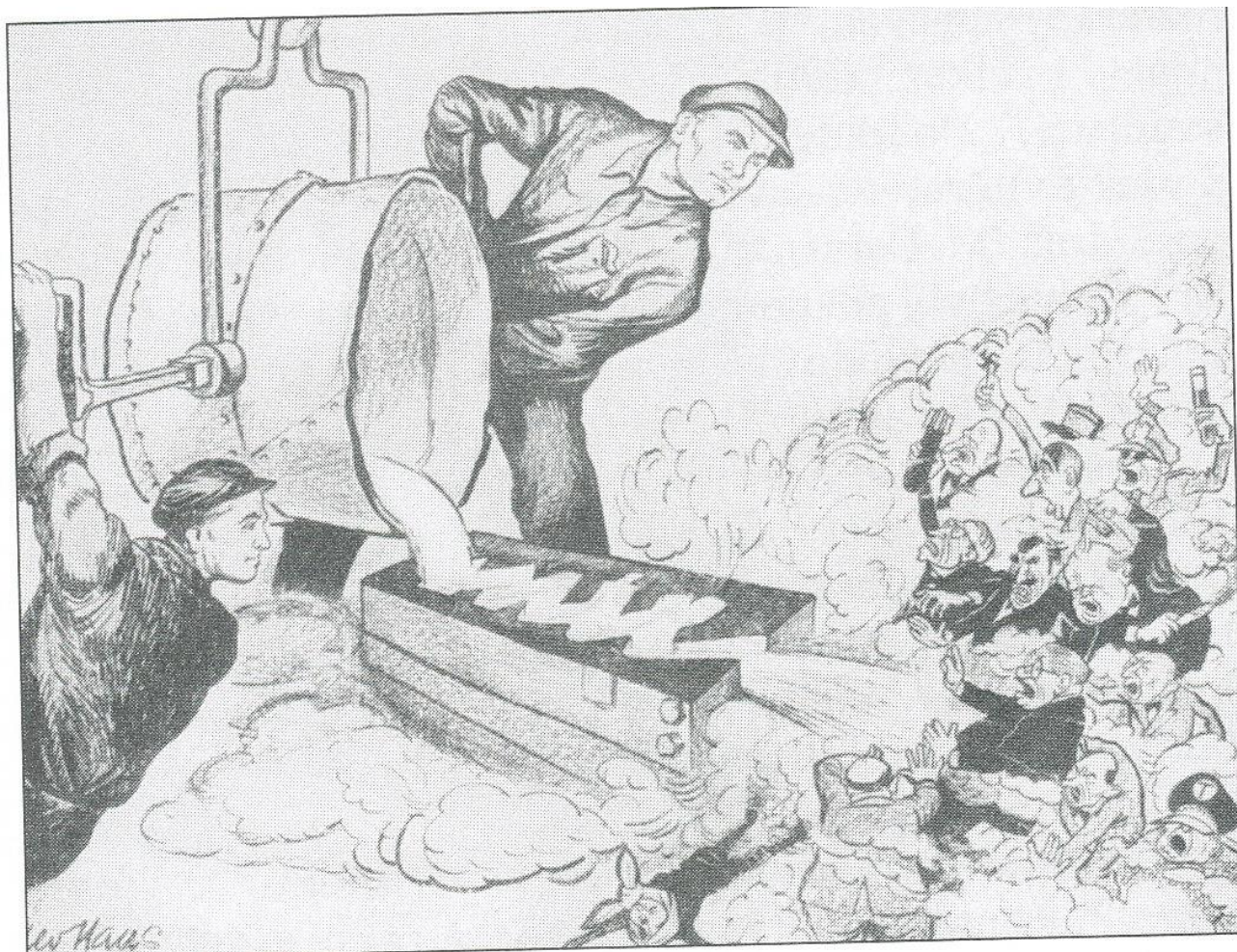
<sup>451</sup> Kronika českých zemí od pravěku po současnost, str. 751





Obr. č. 14<sup>452</sup>

<sup>452</sup> Plakát A. Hajdučíka z roku 1951, převzato z: Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 42



Obr. č. 15<sup>453</sup>

<sup>453</sup> Karikatura L. Haase Každá tuna ocele...z roku 1951, převzato z: Macura: Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře), str. 44